



Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Tarih Anabilim Dalı

**ANADOLU MECMUASI VE ANADOLUCULUK
(1924 – 1925)**

Fatih Aslan

Yüksek Lisans Tezi

Ankara, 2008

ANADOLU MECMUASI VE ANADOLUCULUK
(1924 – 1925)

Fatih Aslan

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Tarih Anabilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

Ankara, 2008

KABUL VE ONAY

Fatih Aslan tarafından hazırlanan “Anadolu Mecmuası ve Anadoluçuluk (1924-1924)” başlıklı bu çalışma, 17.04.2008 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.



Prof.Dr. Mehmet ÖZ (Başkan)



Doç.Dr. Mehmet ÖZDEN (Danışman)



Doç.Dr. Derviş KILINÇKAYA

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

Prof. Dr. İrfan Çakın
Enstitü Müdürü

BİLDİRİM

Hazırladığım tezin/raporun tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezimin/raporumun kâğıt ve elektronik kopyalarının Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım:

- ☒ Tezimin/Raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.
- ☐ Tezim/Raporum sadece Hacettepe Üniversitesi yerleşkelerinden erişime açılabilir.
- ☐ Tezimin/Raporumun yıl süreyle erişime açılmasını istemiyorum. Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezimin/raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.



17.04.2008

Fatih Aslan

Sevgili Eşime ve Canım Oğluma,

TEŞEKKÜR

Anadolu Mecmuası ve Anadoluçuluk (1924–1925) tezimin alınmasında, araştırmanın tasarımından sonuçlandırılmasına kadar her aşamasında, değerli görüş ve fikirlerinden yararlandığım, danışman hocam sayın Doç. Dr. Mehmet Özden’e teşekkürü bir borç bilirim.

Tez çalışmam boyunca görüş alış verişinde bulunduğum Gazi Üniversitesi Öğretim Üyesi olan Yrd.Doç.Dr. Bülent Aksoy ve Hacettepe Üniversitesi araştırma görevlilerinden Dr. Mehmet Doğan’a ayrı ayrı teşekkür ederim.

Bugünlere gelmemi sağlayan aileme, özellikle eğitimime devam etmemi isteyen ve eğitimim için her türlü desteği veren babama sonsuz desteklerinden dolayı minnettarım. Ayrıca Tez dönemindeki sıkıntılı ve yorucu zamanlarımda hep yanımda olan ve bana her zaman destek veren sevgili eşime şükranlarımı sunarım.

Fatih ASLAN

Ankara–2008

ÖZET

ASLAN, Fatih, “Anadolu Mecmuası ve Anadoluçuluk (1924-1925)”, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2008.

Bu çalışma, (1 Nisan 1340 /1924—12 Mart 1341 / 1925) tarihleri arasında 12 sayı yayınlanmış olan “Anadolu Mecmuası”nı ve buna paralel olarak da Anadoluçuluk Akımını incelemeyi amaçlamaktadır.

Cumhuriyet devri Türk fikir ve basın hayatında önemli bir yeri olan Anadolu Mecmuası, Cumhuriyetimizin kuruluşundan bir yıl sonra yayınlanmaya başladığı ve o dönemin önemli isimleriyle birlikte siyasi ve fikri yeni bir akımı temsil ettiği için Cumhuriyet tarihi açısından önemli bir yere sahiptir. Anadolu Mecmuası, Anadolu coğrafyasıyla sınırlı bir milliyetçiliği savunmuştur.

Millî Mücadele’nin Anadolu’da başlaması, Türkiye Cumhuriyeti’nin kuruluşu ve Ankara’nın başkent olması Türkiye’de yeni bir fikir ve his cereyanı başlatmıştır. Bu cereyan çeşitli kültür sahalarında değişik tezahürler göstermiştir. Osmanlı’nın son dönemlerinde şekillenmeye başlayan, Anadolu Mecmuasından önce hareketlenen ve Anadolu Mecmuasıyla beraber hızla büyüyen Anadoluçuluk akımı Anadolu Mecmuası’yla da en iyi şekilde temsil edilmiştir. Anadoluçuluk akımı Anadolu Mecmua’sından sonra ki dönemde de fikri yapısı değişiklikler göstererek devam etmiştir. Bu sistemin merkezindeki temel kavram “Anadolu” dur.

Anadolu Mecmuası, Cumhuriyetin kuruluş yıllarında Anadolu’nun durumunu, çektiği sıkıntıları, ülkedeki yokluk ve sefalet şartlarını kısaca Anadolu’nun o günkü şartlarını ve karşılaşılan güçlükleri gözler önüne serdiği için o zamanın koşullarını iyi bir şekilde anlamamıza ve Anadoluçuluk çerçevesinde incelememize yardımcı olmuştur.

Anahtar sözcükler

Anadolu Mecmuası, Anadoluçuluk, Akımlar, Mecmua, Dergi.

ABSTRACT

ASLAN, Fatih, Journal of Anatolia and Anatolian Movement (1924-1925)”, Masteral Degree, Ankara, 2008.

The Journal of Anatolia was published in twelve times between 1st of April in 1340/1924-12, March in 1341/1925 and this study is aimed to investigate Anatolian Movements.

The Journal of Anatolia has got an important place in History of Turkish Republic, because it had been started to published one year later after the Turkish Republic and symbolized a new political and social movement together with the important people of that era. The Journal of Anatolia defended the nationalism only consist of geography of Anatolia.

The Independency movements in Anatolia, building up the Turkish Republic and being Ankara as a capital of Turkish Republic; started a new powerful and exciting feeling. And this feeling effected different social and cultural areas. Anatolian Movement which was born in the last terms of Ottoman Empire, starting to move before the magazine of Anatolia and growing fast with the magazine; was defended with success. After the magazine The idea and movement of Anatolia, continued by changing its ideas. But the main, basic element is ‘Anatolia’.

Because of the fact that the Journal of Anatolia showed the situation of first years of Turkish Republic, its poor and difficult conditions, it is an important resource; by means of that we can easily examine and understand better those years.

Key Words

Anatolia Journal, Anatolian Movement, Ideas, Journal, Magazine.

İÇİNDEKİLER

TEŞEKKÜR	i
ÖZET.....	ii
ABSTRACT	iii
İÇİNDEKİLER.....	iv
ÖNSÖZ.....	v
I. BÖLÜM: ANADOLUCULUĞUN DOĞUŞU	1
I. 1) ANADOLUCULUĞUN DOĞUŞ SEBEBİ ve OLUŞUMU	1
I. 2. a) Dergâh Mecmuası	4
I 2. b) Diğer Mecmualar	7
I. 2) ANADOLUCULUĞUN TEMEL ESASLARI.	8
II. BÖLÜM: ANADOLU MECMUASI	12
II. 1) YAZILAR, KONULAR.....	12
II. 2) ANADOLU MECMUASI'NIN GAYE VE HEDEFLERİ.....	17
II. 3) ANADOLU'NUN FİKİR YELPAZESİ	20
II. 3. 1) Millet ve Milliyetçilik	21
II. 3. 2) Felsefi Görüşler	31
II. 3. 3) Anadolu Mecmuası ve Anadolu Toplumu	39
II. 3. 4) Edebi Görüşler ve Anadolu Mecmuası	48
II. 3. 4. a) Şiir	56
II. 3. 5) Tarih Görüşü ve Tarih Bilinci	64
II. 3. 6) Anadolu Mecmuası ve Anadolu Coğrafyası	79
II. 3. 7) Eğitim Meselesi.....	87
II. 3. 8) Güzel Sanatlar Görüşü	94
II. 3. 8. a) Musiki.....	94
II. 3. 8. b) Mimari.....	97
SONUÇ.....	100
KAYNAKÇA.....	102
EK-1 Anadolu Mecmuası	116
ÖZGEÇMİŞ	123

ÖNSÖZ

Cumhuriyetin kuruluşuna giden süreçte ve Cumhuriyetin kurulmasının hemen akabinde Türk siyaset ve fikir hayatı takdir edilmesi gereken bir canlılık içerisindeydi. Aydınlar bir yandan memlekette olup bitenleri tahlil etmeye diğer yandan gelişmelere dünya görüşleri muvacehesinde yön vermeye çalışmaktadırlar. Temel konularda benzer fikirleri paylaşan aydınlar çeşitli örgütlenme ve iletişim vasıtalarını kullanarak bir araya gelirler. Birbirinden farklı yönelimleri benimseyenlerin toplandığı muhitler oluşur.

Cumhuriyetin kuruluşuna giden süreçte oluşan dört ana akım Türkçülük, Batıcılık, Osmanlıcılık ve İslamcılıktır. Her ne kadar ayrı çevrelerde toplanıp farklı görüşleri savunuyor gibi görünseler de bu akımları birbirinden ayıran kesin sınırların uzunluğu sınırlıdır. Bu akımlardan özellikle ilk ikisi Cumhuriyetin kurulması ve gelişmesi sırasında etkilerini devam ettirmişlerdir. Bizim tezimize konu olarak alacağımız hareketin kökleri Cumhuriyet öncesi döneme ait ise de, inceleyeceğimiz dergi Cumhuriyetin kurulmasından hemen sonraki döneme aittir.

Milli Mücadele sırasında bir İstanbul - Anadolu ikiliği ortaya çıkmıştır. İstanbul'un işgal altında bulunmasının da etkisiyle TBMM'nin Ankara'da kurulmasına giden sürecin köşe taşlarını Anadolu şehir ve kasabaları oluşturur. Milli Mücadele siyasi, iktisadi, askeri, fikri, lojistik ihtiyaçlarının çoğunu Anadolu'dan karşılamış; düşmanın elinden Anadolu'yu kurtarmıştır. Anadolu'yu bir bütün olarak kavramanın ilk örnekleri Müdafa-i Hukuk cemiyetlerinin birleştirilmesiyle atılır. Yeni kurulan devletin başkenti Anadolu'nun kalbi gibi algılanan ve zaman içerisinde o bakımdan işlevselleşen Ankara olur. Yalnızca yönetim şekli değişmemiş, birinci dünya savaşına kadar yüz yıl boyunca kaybedilen toprakların durumu siyasi coğrafya algısını da değiştirmiştir.

Türkiye Cumhuriyeti özellikle kuruluş safhasında Osmanlılık karşısındaki konumunu belirlemek zorundaydı. Yeni devletin fikri ve siyasi temelleri geçmiş ve gelecek arasındaki konumu dikkate alınarak idealize edilmeliydi. Bizim çalışmamıza konu olan “Anadolu Mecmuası”nı ve “Anadoluculuk hareketini böyle bir bağlama oturtmak yanlış olmayacaktır. Anadolu Mecmuası Cumhuriyet'in kuruluşundan bir yıl sonra yayınlanmaya başlamış ve tam bir yıl devam etmiştir. Birinci sayısı Nisan 1340/1924'te ve on ikinci sayısı Mart 1341 / 1925'te çıkmıştır.

Anadolu Mecmuası kısa ömürlü olmakla birlikte yeni devletin ideolojisine mühim destekler sağlamıştır. Devrin önde gelen genç bilim ve düşünce adamlarını, aydın ve sanatçıları bünyesinde toplayarak giderek artan bir alakaya mazhar olmuştur. Mecmuada, tarih, coğrafya, dil ve edebiyat, güzel sanatlar, eğitim, sosyoloji, felsefe, tıp, güncel konular gibi pek çok başlık altında düşünceler ortaya koyulmuş, tartışmalar başlatılmış, devam eden tartışmalara katkıda bulunulmuştur. Mecmuada buluşan kalem sahipleri kimlik konusundaki kafa karışıklığı sürmekte olan topluma yeni bir çehre kazandırmanın yollarını aramışlardır. Yeni bir tarih anlayışı doğrultusunda örf ve destanlar, Osmanlı dönemindeki dini-siyasi isyanlar, Ankara'nın başkent oluşu, kadın hakları, iklim ve madenler gibi çok çeşitli konularla ilgilenmişlerdir. Anadoluçuluk hareketi döneme hakim olan Türkçülük, Batıcılık ve İslamcılık fikirlerinden etkilenmiş olmakla birlikte onlara karşı bir refleks özelliği de gösterir. Mecmuanın son sayısında gaye “Bir Anadolu ilmi ve bir Anadoluçuluk mesleği vücuda getirmek” olarak tarif edilir. Mecmuanın etkisi kapanmasından sonra da farklı ad ve şekillerde uzun süre devam etmiştir.

Anadoluçuluk düşüncesi şüphesiz ki sözünü ettiğimiz Anadolu Mecmuası ile sınırlı değildir. Bu nedenle çalışmamızın başında Anadoluçuluk düşüncesinin tarihi gelişimine kısaca değineceğiz. Bu değinmenin akabinde Anadolu Mecmuasını bütün yönleriyle ele alarak Anadoluçuluk düşüncesinin gelişimindeki rolünü ve bu düşüncenin esaslarını araştıracağız. Mecmuada neşredilen yazılar çerçevesinde Anadoluçuluğun siyaset, edebiyat, cemiyet, tarih, eğitim, güzel sanatlar mevzularındaki tavırlarını ortaya koymaya çalışacağız.

I.BÖLÜM:

ANADOLUCULUĞUN DOĞUŞU

I. 1) ANADOLUCULUĞUN DOĞUŞ SEBEBİ VE OLUŞUMU

Osmanlı imparatorluğunun I. Dünya savaşıdan sonra tarihten silinmesiyle yeni Türkiye Cumhuriyeti Anadolu merkezli bir siyasi coğrafya üzerinde kuruldu. Birbiri ardına Rumeli'deki ve Ortadoğu'daki toprakların elden çıkması gözleri Anadolu'ya çevirdi. Yıllardır ezilmiş ve horlanmış buna nispete saf ve bakir kalmış bir memleket görüşü yayılmaya başladı.

Yeni Türk devleti'nin siyasi istikrar bulmasından sonra aydınların dikkatleri Anadolu'ya çevrilmiştir. Memleket iki yüz yıldır bitmek bilmeyen savaşların tesiriyle harap ve yorgun bir haldeydi. Topraklar verimli olmasına rağmen ona bakıp işletecek imkanlardan yoksun olunması sebebiyle köylü fakirlik içerisinde kıvranıyordu. Anadoluya tam bir içine kapanmışlık ve kendi halindelik hakimdi. Nihayet elde de kala kala Anadolu adını verdiğimiz bu coğrafya kalmıştı. Yeni bir atılım başlatılacaksa güvenilmesi gereken dayanak burasıydı, canlandırılıp kıvama getirilecek ruh buradaydı ve zenginlikleri araştırılıp betimlenecek hazineler buraya aitti. Nüfusunun çoğu köylerde yaşayan Anadolu'yu ataletten kurtarıp dinamizme kavuşturacak fikirlere ve hareketlere ihtiyaç vardı. Aydınların bu durumu görmeleri fazla uzun sürmedi.

I. Dünya savaşı'ndan yenik çıkan ve parçalanan Osmanlı İmparatorluğu'ndan geriye kalan Anadolu topraklarını merkeze alarak ileri sürülmeye başlanan yeni siyaset ve kimlik, Anadoluculuğun ortaya atılmasını ve benimsenmesini doğurdu. Bu anlamda Anadoluculuk, yeni siyaset seçimi sürecinde kimlik tanımına yönelik bir ideoloji şeklinde Millî Mücadele döneminde belirmiş ve aydınlarca kabul edilmiş, savunulmuş bir harekettir.

Anadoluculuğun ilk görünümüleri Millî Mücadele öncesine uzanır. Millî mücadele sırasında ise imparatorluğun parçalanmasının ardından sadece Anadolu topraklarının elde kalmış olması ve en azından bu toprakların elde kalmasına yönelik mücadele başlatmış ve bu mücadele toplumun bütün kesimlerince de desteklenmiş, halk kadar aydınlarda bu çabaya destek vermişlerdir. İlk anda sorun pratik çözümler beklemektedir. Çözüm askeri ve siyasi olduğu kadar ideolojik formda da ele alınmak durumundadır. “Anadolu vatanı Türk milletinin gerçek vatanıdır” tezinden hareketle bu uğurdaki tüm çabalarla beraber geniş bir katılım gerçekleşmiştir. Millî mücadele dönemi Anadolu’nun gerçek ve tek vatan olarak kabul edildiği dönemdir.

Anadolu, Tanzimat yıllarından itibaren kimi aydınlar ve yazarlar tarafından bozulmamışlığın ve samimiyetin hâkim olduğu mekân olarak görülmüştür. Anadolu’da millî mücadele ile birlikte bir hareketlenme ve kıpırdanma başlamıştır. Bu kıpırdanış Anadolu’nun hemen hemen her yerinde hissedilmektedir. Anadolu’nun çeşitli yerlerinde Anadolu ile ilgili gazete ve dergiler çıkmaya başlamıştır.

1902 yılında Mısır’da Adanalı Süleyman Vahit tarafından “Anadolu” isimli bir gazete çıkarılır. Yönetim aleyhtarı olan bu gazete, on beş günde bir çıkmış, dini ve dünyevi meseleler anlatmaya çalışmıştır. 1908 yılında Konya’da Mehmed Burhaneddin tarafından haftada iki defa “Anadolu Gazetesi” yayınlanmıştır. Bu gazete vilayet gazetesi hüviyetindedir ve yönetim muhalifi değildir. Bir diğer gazete, 1909 yılında Markar Markaryan tarafından çıkartılan “Anadolu Çantası” gazetesidir. Haftalık, siyasi ve iktisadi bir gazetedir. 1911 yılında Haydar Rüştü (Öktem)’in İzmirde çıkarttığı “Anadolu Gazetesi” ise daha ziyade Türkçülük hareketlerine bağlıdır ve millî mücadeleyi desteklemiştir. (Alver 1996: 9–10)

1920’li yıllarda Anadolu isimli pek çok gazete ve derginin yayınlandığını, bunlardan bazılarının mesleki dergiler olduğu, Müslüman olmayan azınlıkların da Anadolu ismini kullandıkları görülür. 1922 yılında yayımlanan “Anadolu Duygusu” mecmuası bunların içinde Anadolu’yu ortak bir bilinç çerçevesinde ele alan ilk yayındır. İbrahim Bey tarafından Ankara’da on beş günde bir çıkartılan bu dergi edebi, fenni ve içtimai bir dergidir. Bu dergide Anadolu’nun, Türk’ü İstanbul’da boğmaya çalışanların hesaplarını

bozacak bir kale olduğu, bunun da Anadolu'ya yönelişin kaçınılmazlığının işareti olduğu işlenir. Anadolu Duygusu, Anadoluçuluğun ilk adımlarının atıldığı yıllarda çıkan ve fikirleriyle onu hazırlayan en önemli kaynaklardan biridir. (Alver 1996: 10–12)

Millî Mücadele yıllarında çıkartılan, Anadolu adını taşımasa da benzer konuları işleyen süreli yayınlardaki tema birliği dikkat çekicidir. Bu yayınlar kendiliğinden ve zamanla yavaş yavaş oluşan bir Anadolu hareketinin başladığını gösterirler. Aynı hava gazetelere de hakimdir. Anadolu'nun bir kaynak olarak fark edilmesi, yılların verdiği ihmal edilmişliğe rağmen mücadelede üstüne düşen görevi üstlenmesi mecburi bir muhasebeyi gündeme getirmiş ve aydınlar Anadolu'nun farkına varmışlardır.

Aydınlar Anadolu'ya dair yazılar yazmakta, yayınlanan dergiler Anadolu'nun kurtarılmasına dönük söylemler ortaya koymakta devamlı artan bir şekilde gündeme getirilen Anadolu gerçeği kaçınılmaz olarak Anadoluçuluk hareketini doğurmaktadır. Millî mücadele döneminde Anadoluçuluk daha çok pratik kaygılar sonucu ve yüzeysel bir düzlemde ele alınmıştır. Ama millî mücadelenin sona ermesi ve yeni Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasıyla Anadoluçuluk daha derinliğine ele alınmaya başlamıştır.

Hilmi Ziya (Ülken) ve arkadaşları el yazması olarak “Anadolu Dergisi”ni on iki sayı neşrederler. Dergide daha çok Halk masalları, destanlar ve geçmiş zamana ait hikâyelerin yer aldığını söyler ve tüm bu çabaların amacının ise bir kültür ortamı olan Anadolu'nun Türk tarihindeki yerini ortaya çıkarmak olduğunu belirtmektedir (Ülken, 1966). Bu tarihlerde Anadoluçuluk yavaş yavaş sınırları belirli bir fikir hareketi olarak temayüz etmeye başlamış hatta Anadoluçular kendi aralarında ihtilaflara düşmeye bile başlamışlardır.

Hilmi Ziya (Ülken), Anadoluçuluğun savunulmaya başlanmasından sonra “İdeolojik Anadoluçuluk” ve “Kültürcü Anadoluçuluk” şeklinde ikiye ayrıldığını belirtmektedir (Ülken 1966: 478). Kendisinin el yazma olarak çıkardıkları Anadolu Dergisinde olduğu gibi incelememize konu olan Anadolu Mecmuası'nda da yayınladıkları yazı ve incelemeleriyle daha çok “Kültürcü Anadoluçuluk” tarafında

kaldığı ve bu anlayışla Anadoluçuluk akımını sürdürdüğünü söyleyebiliriz. İdeolojik Anadoluçuluğun belirleyici özelliği daha çok siyasi bir realite olarak egemenlik sınırları içerisindeki kurumsallaşmayı ön plana çıkarmasıdır ve giderek cılızlaşarak yok olmuştur.

Belirttiğimiz dönemde neşredilen ve zamanla bir okul haline gelen Anadoluçuluk hareketlerinden ikisi bilhassa önemlidir. Bunlardan ilki İstanbul’da Yahya Kemal’in (Beyatlı) girişimiyle çıkarılan Dergâh dergisidir. Dergah Mecmuası, bir fikir, sanat ve edebiyat dergisi olarak Anadoluçuluğun Anadolu Mecmuası’ndan önce en etkili ve yoğun olarak ele alındığı yerdir. (Çınar 2004: 86) Bu hareketlerden ikincisi ve tezimizin konusunu oluşturan Anadolu Mecmuasını ele almaya başlamadan Dergâh Mecmuası’na ve daha sonraki yıllarda çıkan mecmualara kısaca göz atacağız.

I. 1. a) Dergâh Mecmuası

Anadolu’da devam eden millî mücadelenin heyecanını İstanbul’da hissedilen bir grup aydınını çabası ve Yahya Kemal’in (Beyatlı) girişimiyle Dergâh, bir fikir, sanat ve edebiyat dergisi olarak 15 Nisan 1337 (1921) tarihinde yayınlanmaya başlanmıştır.

Yahya Kemal, Darülfünun Edebiyat Fakültesi’nde öğrencisi olan gençler ile arkadaş olduğu şair ve yazarları bir araya getirerek Dergâh’ın çıkarılmasına öncülük etmiştir. Dergi çıkarma düşüncesi Yahya Kemal’in sohbetleriyle şenlenen İkbâl Kırathanesi’ndeki buluşmalarda doğmuştur. (Çınar 2004: 84)

5 Kânunusani 1339 (Ocak 1923) tarihine kadar on beş günlük sürelerle toplam kırk iki sayı yayımlanan ve sorumlu müdürlüğünü Mustafa Nihat’ın (Özön) yaptığı Dergâh, yayıncılığın diğer sahalarında faaliyet göstermeyi de amaçlamış, Ahmet Haşim’in Göl Saatleri adlı şiir kitabı 1921’de Dergâh yayınları’nın ilk kitabı olarak çıkmıştır. Bilahare bu faaliyetin sürdürülemediğini görüyoruz.

Derginin adı, Ahmet Haşim’in “Haşhaş” önerisine ve ilk olarak “Zaviye” olarak düşünülmeye rağmen Dergâh olmuştur. Ahmet Hamdi Tanpınar, Dergâh adının

Yahya Kemal'in İthaf manzumesinden esinlenilerek konulduğunu belirtir. (Çınar 2004: 85)

Dergâh Mecmuası, Millî Mücadelenin başladığı ve yayıldığı dönemde çıktığından Mecmua, Anadolu'yu temel almaya çalışmıştır. Anadolu'da yeni bir ruh arama peşindedirler. Bu çevre için, *“Anadolu Türk ilinin kalbi ve gövdesidir”*(Dergâh Mecmuası c.7-109: 1337). Milletin yeniden ayaklanması ve kendini bulması olarak algılanan bu hareket, dergi yazarlarını etkilemiş ve Anadolu insanının içinde barındırdığı kuvvetleri ortaya çıkarmaya çalışmışlar ve başarının bu sayede geleceğine inanmışlardır.

Yahya Kemal, derginin çıkarılmasında sadece fikri yönden değil, teknik yönden de katkı sağlamış; derginin dizgi, tertip, başlık ve baskı işlemlerine kadar her şeyiyle ilgilenmiştir. Dergâh'ın yayın politikası Yahya Kemal'in fikir ve estetik anlayışı doğrultusunda oluşturulmuştur. Dergâh'ta şiir, makale, eleştiri, tiyatro, hikâye, biyografi, muhasebe, edebiyat tarihi, dil, musiki, felsefe, tarih ve mimari konularında telif ve tercüme yazılar yazan edebiyat ve fikir insanlarının sayısı sekseni geçmektedir. (Çınar 2004: 85)

Yahya Kemal Beyatlı, yazılarıyla derginin politikasının belirlenmesinde doğrudan etkide bulunmuştur. Yahya Kemal, Millî Mücadele'yi desteklemiş hem Dergâh'daki hem de İleri'deki yazılarıyla her zaman Anadolu Hareketi'nden yana olmuştur. Millî Mücadele'nin birkaç vilayete sıkışıp kalmış topraklardan bir vatan çıkardığına inanan Yahya Kemal, bu dirilişi gerçekleştirenin Mustafa Kemal olduğunu söylemektedir. (Beyatlı 1992: 117)

Dergâh'ta şiir, makale, eleştiri, tiyatro, hikâye, biyografi, muhasebe, edebiyat tarihi, dil, musiki, felsefe, tarih ve mimari konularında telif ve tercüme yazılar yazan edebiyat ve fikir insanlarının sayısı sekseni geçmektedir.

Bunların başlıcaları arasında şu isimler sayılabilir: Yahya Kemal, Yakup Kadri (Karaosmanoğlu), Mustafa Şekip (Tunç), İsmail Hakkı (Baltacıoğlu), Ahmet Haşim,

Falih Rıfıkı (Atay), Halide Edip (Adıvar), Ruşen Eşref (Ünaydın), Abdülhak Şinasi (Hisar), Mustafa Nihat (Özön), Ziya Gökalp, Mehmed Halid (Bayrı), Hüseyin Namık (Orkun), Köprülüzade Mehmed Fuad, Köprülüzade Ahmed Cemal, Mehmed Emin (Erişirgil), Fevzi Lütü (Karaosmanoğlu), Cavide Hayri (Karaosmanoğlu), Ahmet Kutsi (Tecer), Ahmet Hamdi (Tanpınar), Ali Mümtaz (Arolat), Necmettin Halil (Onan), Kemalettin Kâmi (Kamu), Şukufe Nihal (Başar), Halil Vedat (Fıratlı), Hasan Ali (Yücel), Nurullah Ata (Ataç), Samih Rıfat, Kilisli Muallim Rıfat (Bilge), Halil Bedii (Yönetken), Hamid Saidi, Mimar Mazhar, Mimar Semih Rüstem, Halil Fikret (Kanat), Hüseyin Avni, Satı Bey yazılar yazmışlardır. (Çınar 2004: 86)

Bu yazarlar arasında tam bir düşünce birliği olduğunu söyleyemeyiz. Birlikte vakit geçiren Yahya Kemal, Ahmet Haşim ve Yakup Kadri arasında bile tam bir fikir birliği gözükmez. Yine de Dergâh'ın yayın politikasını, üslubunu ve tavrını anlamak için dergiye düşünce ve estetik yönünden büyük katkılar sağlayan Yahya Kemal'in tarih, kültür, vatan ve millîyet görüşlerinin bilinmesi gerekir.

Yahya Kemal, millî hayatı, coğrafya ve tarihin bir mahsulü olan bir sentez olarak görüyordu. Türkiye tarihini 1071'den başlatan Yahya Kemal, bu tarihten sonra yeni bir coğrafyada, vatanda oluşacak millî hayatı esas alır. (Beyatlı 1992: 118)

Dergâh dergisi, ismi ve bütün muhtevasıyla birlikte dinsel bir hüviyet taşımaktadır. Bir başka ifade ile Batı felsefesi ile halk ruhunu ve halk sufiliğini birleştirir. (Ülken 1966: 615)

Dergâh, Cumhuriyetin ilk ve en etkili dergilerindendir. Bergson felsefesinin, muhafazakâr ve ruhçu bir modernleşme yordamı olarak ithaline vasıtalık etmiştir. Dergâh, Millî mücadelenin başladığı ve yayıldığı dönemde çıktığından Anadolu, mecmuanın temel temalarından en başta olanıdır. Dergahçılar, Anadolu'da yeni bir ruh arama peşindedirler.

I. 1. b) Diğer Mecmualar

Şüphesiz Anadoluçuluk akımı sözünü ettiğimiz iki mecmua ile sınırlı değildir. Bilahare yayınlanan pek çok eser ve periyodikte bu akımın etkileri görülmüştür.

Anadolucular, Anadolu'nun özellikle köylerine önem vermişler; böylece Türk iktisadi ve sosyal hayatında köy ve köycülük cereyanının başlamasına vesile olmuşlardır. Memleket çapında halkevlerinin de desteğinde bir köycülük faaliyeti başlatılmıştır. Dönemin dergilerinden bazıları da bu harekete yardım etmiştir. 1932'de ziraatçılar tarafından çıkarılan “Dönem” ile özellikle 1933'de Ankara Halkevi dergisi olarak neşriyata başlayan Ülkü, bu hareket içinde yer almışlardır.

Remzi Oğuz Arık, H. Oğuz Bekata, tarafından 1930'lar da yayımlanmaya başlanan “Çığır”, Ş. Raşit Hatipoğlu tarafından yayımlanan “Dönüm”, H. Avni Göktürk tarafından yayımlanan “Millet” (1942) dergilerinde de romantik eğilimler taşıyan bir Anadoluçuluk fikrini savunmuşlardır.

II. Dünya savaşı yıllarında Nurettin Topçu, Anadoluçuluğu “Hareket” (1939) dergisinde İslami ve mistik bir açıdan, Mümtaz Turhan 1950'den sonra pozitif ilimci görüşle Ölçü (1957) ve Yol (1960'dan sonra) dergilerinde ele aldılar. Cahit Okurer ve Mehmet Kaplan'da yazılarıyla bu akımın içinde bulundular.

Hareket dergisinin son yayın döneminde (1966–1975) İslamcı muhtevası hâkim bir Anadoluçuluk savunuldu, yeni bir yazarlar nesli yetişti. Anadoluçular, diğer ideoloji sahipleri gibi siyasi teşkilatlanmadan çok, fikirlerini ilmi bir şekilde veya sanat yoluyla işlemeyi tercih etmişlerdir. Bununla birlikte çeşitli siyasi partilerde üst kademelerde görev alanlar bulunduğu gibi siyasi parti kurucusu olan Anadoluçular da mevcuttur. Örneğin, Remzi Oğuz Arık, 1952'de Türkiye Köylü Partisi'ni kurdu.

I. 2) ANADOLUCULUĞUN TEMEL ESASLARI

Anadoluculuğun maksadı, dikkatlerin bakir, fakir ve yardıma muhtaç Anadolu'ya çevrilerek yaralarının sarılmasıdır. Aynı zamanda Anadolu'nun ilmine, sanat ve edebiyatına önem vererek, gizli kalmış değerleri gün ışığına çıkarmaktır.

Değişik zamanlarda Memleketçilik, Yeni Türk Milliyetçiliği gibi isimlerle de anılan hareketin en yaygın ismi Anadoluçuluktur. Mehmet Halit neden Anadoluçuluk isminin seçildiğini Anadolu Mecmuasında açıklar. Yazara göre, insanımızın kafasında milliyetçiliğin iki manası vardır buda Turancılık ve Türkiyeciliktir. Turancılığa karşıdırlar; önceliğin kendi sınırlarımıza verilmesi gerektiğini düşünürler.

“Kendi vatanımızda millî bir devlet olarak kalmak, buna “Türkiyecilik”, “Memleketçilik”, diyenler varsa da, bu iki tabirin ikisi de yanlıştır, maksadı anlatmaya kâfi değildir. Kendi vatanımızda millî bir devlet olarak kalmak isterken “kendi vatanımız” terkibiyle Anadolu’yu kastediyoruz. Türkiyecilik ve Memleketçilik denince, müstemlekeleri anavatanla karıştırmak, anavatanla beraber görmek tehlikesi vardır. Bu itibar ile asıl vatanda millî bir devlet kurarak onu ilerletmek, yükseltmek gayesini takip eden milliyetperverleri Türkiyeci, Memleketçi ve mesleklerini Türkiyecilik ve Memleketçilik addetmek bir nevi cesaret olur.” (Mehmet Halit 1341: 316)

Aynı makalede, bunlara en uygun olarak, Anadoluçu, mesleklerine yani dünya görüşlerine de Anadoluçuluk demek hem doğrudur, hem de bu isimlerde müthiş bir güzellik ve emsalsiz bir cazibe olduğu belirtilmektedir. Anadoluçuluk kavramının, müstakim bir mesleği, esaslı, kavi bir siyaseti, bir milliyetperverlik siyasetini ifade edeceği belirtilmektedir.

Anadoluculuğun ilk yansımaları Millî Mücadele sırasında. İmparatorluğun parçalanmasının ardından sadece Anadolu'ya sıkışıp kalınmış olması, en azından bu toprakların elde kalmasına yönelik mücadele başlatmış, mücadele toplumun bütün kesimlerince desteklenmiştir. Çözüm askeri ve siyasi olduğu kadar ideolojik formda da ele alınmak durumundadır.

Millî mücadele dönemi Anadolu'nun gerçek ve tek vatan olarak kabulünün benimsendiği dönemdir. Aydınlar Anadolu'ya dair yazılar yazmakta, yayımlanan dergiler Anadolu'nun kurtarılmasına dönük söylemler ortaya koymakta ve git gide artan

bir şekilde gündeme getirilen Anadolu gerçeği kaçınılmaz olarak Anadoluçuluk hareketini doğurmaktadır. Bu dönemde Anadoluçuluk daha çok yüzeysel ele alınmıştır. Türkiye Cumhuriyetinin kurulmasıyla Anadoluçular daha rahat bir ortam bulacaklar ve sesleri daha gür çıkmaya başlayacaktır.

Topraklarımızın daralmasıyla beraber Anadolu'ya sıkışmamızın ardından bütün gözler Anadolu'nun üzerine çevrilmiş Misak-ı Millî'nin benimsenmesini ve daha sonrada Anadoluçuluğu ortaya çıkarmıştır. Anadoluçuluk başlarda hem bu realitenin savunulması hem de bir tepki hareketi olarak doğmuştur. Kendisinden önceki Turancılık gibi akımların tezlerine karşı tezler ileri sürmesiyle belirginleşir. Bir tepki hareketi olmasına karşılık kendine aitliği ve kendi kavramsal bakışı ile farklı bir ideoloji olarak karşımıza çıkmıştır. Anadoluçuluk, millet, vatan, uygarlık, tarih gibi kendine ait bir terminoloji kuran ve buradan hareketle yeni tanımlamalara giden ve bu kavramların hep objektif ve reel karşılıklarını arayan bir anlayışa sahiptir. (Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi, 'Anadoluçuluk' c.1: 135)

Anadoluçular, Anadolu'ya bin yıllık bir derinlikten bakarak, taşından toprağına kadar Türk milletine ait bir vatan olduğunu ilan etmişlerdir. İslami içerikli bir millî tarih tezinin savunucusu olmuşlar, böylece Türkçü tarih yaklaşımından uzaklaşmışlardır.

Anadoluçuluk fikrini benimseyenlerce İstanbul, asırlarca Anadolu'nun kanını emmiş, vücudunu çürütmüş bir vampirdir. Çocuklarını düşmanla beraber bir düşman neferi gibi parçalamıştır. Anadolu halkına kastedenleri sinesinde yetiştirip saklamıştır. Bu tarihi gerçeği Anadolu'nun unutmayacağı ve asla affetmeyeceğini, bundan sonra yapılacak işin bu şer ve fesat menbaini susturmak ve söndürmek olduğunu söylerler. Bu yaklaşımlar bugünkü ortamda kolaylıkla tenkit edilebilirse de dönemin siyasi ve fikri atmosferi içerisinde tasvip görmüş ve taraftar bulmuştur.

Anadoluçular, bu günkü sınırlar dışındaki bölgeleri Anadolu saymamışlardır. Dışarıdakilerin de Anadolu'ya müdahalesini istememişlerdir. Anadoluçular, bu vatanın adının "Anadolu Cumhuriyeti" olması gerektiğini söylerler. Onu "Türkiye Cumhuriyeti" olarak değiştirmenin onun mahiyetini değiştirmeye teşebbüs etmek

olduğunu ve Anadolu Cumhuriyeti tabirini değiştirmeye kalkmanın tarihimizi tahrif etmek olduğunu söylerler.

Anadolucular, genç cumhuriyeti sahiplenmişler, yeni ve millî bir medeniyet oluşturma çabasına girmişlerdir. Anadolu topraklarında kurulan yeni devlete Anadolu milletinin oluşturacağı yeni bir medeniyet uygun görülmüştür. Anadolu'cular, Anadolu'nun sesini duymayan insanlara Anadolu'nun sesini duyurmak sorunlarını anlatmak ve bu sorunlara çözümler bulmak için çalışmışlardır. Bu çalışmaları yaparken her zaman İstanbul'a karşı duydukları kızgınlıkları dile getirmişlerdir. Anadolu'nun kaybettiği öz güveni Anadolu'ya tekrar kazandırmaya çalışmışlardır.

Anadolucuların hedefi bütün Anadolu'yu temsil edebilecek; bütün insanların içerisinde kendini bulabileceği bir medeniyetin malzemesini ortaya çıkarmak, zeminini hazırlamaktır. Anadolu denilince, asırlarca yok sayılan ancak bir yandan da kendi kültürünü yaşatmaya devam eden köylüler ön plana çıkar. Bu görüşün temsilcileri köylüleri hareketin merkezine alarak yıllardır hedeflenen bütünleşmeyi sağlamaya çalışmışlardır.

Köy merkezli kalkınma hamlesini bütün vatana yaymak da hedeflerden biridir. (Okurer 1944: 333) Anadolu'cular, nüfusun büyük çoğunluğunu barındıran köylere yönelik realist politikalar üretmede ellerinden geleni yapmışlardır.

Anadolucuların önde gelen isimlerinden biri olan Hilmi Ziya (Ülken), hayatı boyunca farklı fikir akımlarına ilgi duymuş, onları savunmuş ve bazen savunduğu fikirlerden ayrılmış bir aydın olarak gençlik ve öğrencilik yıllarında da Anadolu'cu olmuş, Anadolu'culuğun “kültürcü” kanadında yer almış bir isimdir. Hilmi Ziya (Ülken), kendisinin “Memleketçilik” diye tanımladığı Anadolu'culuk ile ilgisinin genç yaşlarda başladığını, daha üniversite yıllarında Anadolu'yu bir dava haline getiren ve Anadolu'yu Türk kültürünün gerçek kaynağı gibi gören bu davayı arkadaşlarıyla beraber savunduklarını ifade etmektedir. (Mehmed Halid 1340-1341a: 316)

Anadolucular, milleti oluşturma sürecinin tamamlandığı görüşündedirler. Selçukluyla vatan toprağı ve sınırları belirlenmiş, Osmanlıyla klasik bir kültür oluşturulmuş, millî mücadeleyle de millî birlik şuurumuz kanıtlanmıştır. Artık bu kültür hazinesini modern manada değerlendirmek ve kültürü tamamlamak gerekmektedir.

“ (...) Garp milletleri, Ortaçağ’dan çıktıktan sonra münevverleri halkla birleştiren ilk hamle olarak onu olgunlaştıran realizm cereyanını açtılar. Biz henüz bu hamlelerden birincisinin başında bulunuyoruz. Mümkündür ki zamanın tecrübeleri romantizm ve realizmi birlikte başarmamızı temin etsin.” (Ülken 1976: 382)

Anadolucular bir kaynağı değerlendirme ve batıdakine benzer atılımlara dönüştürme hedefini taşımakla beraber, cumhuriyetin ilk yıllarına hâkim olan millîyetçilik yorumlarını hayalci bulmaktadırlar.

Cumhuriyet millîyetçiliğini bir manada, Anadolu’yu esas alması bakımından, Anadolucu sayanlar vardır. Batıcı laik Anadolucuların yanında, İslamcı bir görüşü temellendiren Nurettin Topçu tamamen farklı bir yapıda görünür. Çeşitli farklı açılım ve önerilerine rağmen Anadolucuların hareketlerinin nesnesi ve algılamalar bakımından Türk düşüncesinde bir bütünlük arz ettiklerini söyleyebiliriz. (Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi c.1: 135)

II. BÖLÜM:

ANADOLU MECMUASI

II. 1) YAZILAR, KONULAR

Anadolu Mecmuası, o günkü siyasi ortamda yeni kurulan bir devlet'te yeni oluşmaya başlayan siyasi teşekküllerin yani millîyetçilik ve daha sonra oluşan Anadoluculuk fikrinin bir sonucu olarak zamanla oluşmuş ve ilk olarak 1 Nisan 1340 (1924) tarihinde Mehmet Halit (Bayrı) tarafından yayınlanmıştır. İlk üç sayının mesul müdürlüğü'nü de Mehmet Halit (Bayrı) yapmıştır. Dördüncü sayıdan itibaren Mecmuanın sahibi ve imtiyaz müdürü olması dolayısıyla, Mesul Müdürlüğü Haydar Necib'e bırakmıştır. Anadolu mecmuası toplam 12 sayı yayınlanmıştır. Her sayı küçük boyda yayınlanmıştır. İlk dört sayı 40'ar sayfa beşinci sayı 47 sayfa, altıncı sayı 41 sayfa, yedinci ve sekizinci sayılar 32'şer sayfa, tek nüsha halinde birleşik olarak yayınlanan dokuz, on ve on birinci sayılar 79 sayfa, on ikinci sayı ise 25 sayfa olarak yayınlanmıştır. Anadolu Mecmuası toplam 416 sayfadır.

Anadolu Mecmuası, Hüseyin Avni (Ulaş)'nin desteğiyle kurulmuş olan “Anadolu Komandit Neşriyat Şirketi” tarafından, 1340 tarihinde Bâb-ı Âli Caddesinde bulunan Raşit Efendi Hanı'ndaki Yeni Matbaa'da basılmıştır. Bir ticaret müessesesi olmayan Anadolu Komandit Neşriyat Şirketi'nin gayesi, Anadolu tarihine, Anadolu coğrafyasına, yani Anadolu'ya taalluk eden ilmi, edebi, fenni, iktisadi özelliklere dair kitap yayınlamaktır. (Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi c.1: 134)

Anadolu Mecmuası, gücünü Birinci Büyük Millet Meclisi'nin ruhundan alan Anadoluculuk fikrini yaymak ve tanıtmak maksadıyla çıkmıştır. Anadolu Mecmuasında toplam 105 yazı ve 43 şiir yayınlanmıştır. İmzasızlar hariç tutulduğunda dergide kırk muharrire rastlıyoruz. (Anadolu Mecmuası c.1–12: 1340–1341)

Anadolu Mecmuası'nın yazı kadrosu bir kısmı daha o zaman meşhur bir kısmı ise o zamandan başlayarak meşhur olacak kişilerden meydana gelmiştir. Bu kişilerin ortak sayılabilecek özelliği yeni nesle ait oluşlarıdır. Bir kısmı bilahare Türk fikir ve sanat hayatının en çok takip edilen isimleri haline gelmiştir. Anadolu Mecmuası'nda yazıları neşredilenlere dair döküm şöyledir: Faruk Nafiz (Çamlıbel)'in (1 şiiri), Ahmed Hamdi (Tanpınar)¹'in (1 şiiri), Hâmid Sadî (Selen)'in (2 yazısı), Hasan Cemil (Çambel)'in (4 yazısı), Haydar Necib'in (6 yazısı), Hilmi Ziya (Ülken)'in (4 yazısı - 2 şiiri), Hüseyin Kemal'in (1 yazısı), İbrahim Hakkı (Konyalı)'nın (5 yazısı), İrfan Nabi'nin (1 yazısı), İsmail Nâmi'nin (10 şiiri), Kemal Ahmed'in (2 şiiri), Mahmud Muzaffer'in (2 şiiri), Mehmed Emin (Erişirgil)'in (4 yazısı), Mehmed Faruk'un (1 yazısı), Mehmed Halid (Bayrı)'nın (16 yazısı), Mehmed Şeref (Aykut)'un (4 yazısı), Mükrimin Halil (Yınanç)'ın (9 yazısı), Nâzım Kemal'in (1 yazısı), Necib Asım (Yazıksız)'ın (3 yazısı), Necib Fazıl (Kısakürek)'in (14 şiiri), Necmeddin Halil (Onan)²'in (1 yazısı), Orhan Rıza'nın (1 şiiri), Ömer Bedreddin'in (1 şiiri), S.F'nin (1 yazısı), Rauf Yekta (Mehmet)'in (1 yazısı), Reşad Şemseddin (Sırer)'in (2 yazısı), Dr. Rıza Nur'un (1 yazısı), Selâhaddin Kadri'nin (1 yazısı), Şehabeddin'in (2 yazısı), Şemseddin Kemal'in (1 yazısı), Şeref Kâzım'ın (1 yazısı - 2 şiiri), Urfalı Mehmed Fazıl'ın (1 yazısı), Yahya Kemal (Beyatlı)'nın

¹ **Ahmed Hamdi Tanpınar:** 1901 yılında İstanbul'da doğdu. Türk şair ve yazar olan Tanpınar, Kadı Hüseyin Efendi'nin oğludur. 1923'de İstanbul Üniversitesi edebiyat fakültesi'ni bitirerek liselerde, (1923-1932) tarihleri arasında Gazi eğitim enstitüsünde edebiyat öğretmenliği yaptı.(1933-1939) tarihlerinde Güzel sanatlar akademisinde sanat tarihi, estetik, mitoloji derslerini okuttu. Yeni Türk Edebiyatı tarihi profesörü olarak atandığı İstanbul Üniversitesi edebiyat fakültesinde (1939-1942, 1949-1962) tarihleri arasında görev yaptı. Kahramanmaraş milletvekili olarak (1942-1946) tarihleri arasında TBMM 'de bulundu. 1962 yılında İstanbul'da vefat etmiştir. (Büyük Larousse c.22: 11127-11128)

² **Necmeddin Halil Onan:** Şair 1902 yılında Çatalca'da doğdu. Koksa Mahalle Mektebi, Burhan-ı Terakki, Çatalca İptidaisi, Bakırköy Nümune Rüştîyesi'nde okudu. Vefa Sultanisi'ne girdi. Orada okurken bir süre Sanayi-i Nefise'nin resim bölümüne devam etti. 1919 da Darülfünun Edebiyat Fakültesi'nde açılan sınavı kazanarak, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü'ne kaydoldu. İstanbul işgaliyle Darülfünun geçici olarak kapatılınca, Anadolu'ya geçti, Ankara Talimgâhi'nda zabıt vekili oldu. (Yeni Türk Ansiklopedisi c.7: 2743)

Zaferden sonra yarım kalan öğrenimini tamamladı. 1925'te mezun oldu. Daha Darülfünun'da öğrenciyken geceleri Anadolu Ajansı'nın siyasi servisinde çalışıyordu. Mektebi bitirince bir yıl kadar buradaki görevine devam etti. 1927'de İzmir Amerikan Erkek Koleji'ne edebiyat öğretmeni olarak tayin edildi. İzmir Erkek, İzmir Kız liselerinde çalıştı. 1932'de Adana Erkek Öğretmen Okulu'na tayin edildi. 1933-1935 yılları arasında Ankara Erkek Lisesi müdürlüğü yaptı. 1936-1939 arasında tekrar İzmir Kız Lisesi'ne döndü. (Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi c.7: 120-123) 1942-1946 içinde Yüksek Öğretim Genel Müdürlüğü yaptı. Bu arada DTCF'nde profesör olarak Türk edebiyatı dersleri verdi. 1946'da bu göreve asil olarak atandı. Bir ara Dekan Vekilliği yaptı. 4936 sayılı Üniversiteler Kanunu'nun hazırlanmasında emeği geçti. Sağlık durumu dolayısıyla 1960'ta emekliye ayrılarak İstanbul'a yerleşti. Ömrünün son yıllarını çok sevdiği Boğaz kıyısında geçirdi. 1968 yılında İstanbul'da vefat etti. Kandillide aile kabristanına defnedildi. (Yeni Türk Ansiklopedisi c.7: 2743)

(1 yazısı), Ziyaeddin Fahri (Fındıkoğlu)'nın (10 yazısı – 1) şiiri, Abdurrahîm Şerif'in (2 yazısı), Ahmed Refik (Altınay)'ın (3 yazısı), Ahmed Halil'in (2 şiiri), Feridun Nafiz (Uzluk)³'ün (1 yazısı), Ali Hikmet'in (1 şiiri), Ali Mümtaz'ın (1 şiiri), A. M.'nin (4 yazısı), Celâleddin Kemal'in (1 yazısı), Esad Adil'in (1 şiiri), Fahreddin Hamdi'nin (2 yazısı) yayınlanmıştır, (Anadolu Mecmuası c.1–12: 1340–1341)

Bu yazarların yazıları, şu umumî başlıklar altında yayınlanmıştır. “Musâhabe”, “İçtimaiyat”, “Edebiyat Musâhabeleri”, “Edebiyat Tarihi”, “Anadolu Edebiyatı”, “Şiir”, “Hikâye”, “Sanat Manzaraları”, “Anadolu Tarihi”, “Coğrafya”, “Fikir Hareketleri”, “Sanayi’-i Nefise”, “Lisaniyât”, “Felsefe”, “Türk Tababet Tarihi”, “Tahlil ve Tenkîd”, “Anadolu Manzaraları”, “Aydın izleri”.

Anadolu Mecmuasını incelediğimizde yazıların farklı bir tasnife tabi tutulduğunu ve çeşitli bölüm başlıkları altında neşredildiğini görürüz. Musâhabe yani sohbet başlığı altında toplam 10 yazı yayınlanmış ve bunları; Mükrimin Halil (Yınanç), Ahmet Refik (Altınay), Doktor Rıza Nur, Mehmet Emin (Erişirgil), Mehmet Halit (Bayrı) gibi mecmuanın önde gelen isimleri yazmıştır.

Coğrafya başlığı altında toplam 8 yazı yayınlanmış ve bunları; Mehmet Şeref (Aykut) ve İbrahim Hakkı (Konyalı) yazmıştır. Felsefe başlığı altında toplam 4 yazı yayınlanmış ve bunları; Ziyaeddin Fahri (Fındıkoğlu) ve Reşat Şemsettin (Sirer) yazmıştır. Sosyoloji başlığı altında toplam 4 yazı yayınlanmış ve bunları; Hilmi Ziya (Ülken), Sadri Ethem ve Ziyaeddin Fahri (Fındıkoğlu) yazmıştır. Tahlil ve Tenkid başlığı altında toplam 4

³ **Feridun Nafiz Uzluk:** Türk tıp tarihinin öncü isimlerinden biri olan Feridun Nafiz Uzluk, 1902 yılında Konya Ereğli’de doğmuştur. Annesi, Mevlana soyundan Sıdıka Hanım, babası ise 28 yaşında Yemen cephesinde şehit düşmüş subay Ahmed Hamdi Bey’dir. Uzluk, İlk tahsilinden sonra Konya’daki İttihat ve Terakki İdadisi’ni bitirmiş, 1924’de Haydarpaşa Tıp Fakültesi’nden mezun olmuştur. Askerlik hizmetinden sonra, Ordu vilayetinin Mesudiye kazası hükümet tabipliğine atanmış ve burada üç yıl görev yapmıştır. 1928’de Konya Memleket Hastanesi iç hastalıkları asistanlığına tayin edilmiş, 1929’da da Konya Sıtma Savaş Merkez Tabipliğine geçmiş, aynı yılın Eylül ayında ise Aksaray Vilâyeti Merkezi Sıtma Savaş Heyeti Tabipliğine nakloluş ve burada üç yıl çalışmıştır. 1932 yılında kendi imkânlarıyla ihtisas yapmak üzere Almanya’ya gitmiş, Münih ve Hamburg şehirlerinde tıp fakülteleri ve enstitülerinde araştırmalarda bulunmuş ve buralardan sertifikalar almıştır. (Büyük Larousse c.23: 12006)

1935’te Türkiye’ye dönmüş ve Trakya Umum Müfettişliğine atanmış, 1946’da Ankara Tıp Fakültesi Tıp Tarihi Enstitüsü’ne profesör olarak ataması yapılmıştır. Türk Tıp Tarihi Kurumu kurucu üyesi olan F. Nafiz Uzluk, Almanya, Fransa, İngiltere, Hollanda, Libya, İran ve Avusturya’da inceleme ve araştırmalarda bulunmuştur. 27 Eylül 1974 yılında Ankara’da vefat eden Uzluk, hiç evlenmemiştir. http://tr.wikipedia.org/wiki/Feridun_Nafiz_Uzluk.

yazı yayınlanmış ve bunları; Hamit Sadi (Selen), Haydar Necip, Mehmet Halit (Bayrı), Ziyaeddin Fahri (Fındıkoğlu) yazmıştır. Fikir Hareketleri başlığı altında toplam 5 yazı yayınlanmış ve bunları; Mehmet Emin (Erişirgil), Haydar Necip, Ahmet Halil yazmıştır. (Anadolu Mecmuası c.1–12: 1340–1341) Anadolu Tarihi başlığı altında toplam 9 yazı yayınlanmış ve bunları; Mükrimin Halil (Yınanç) ve Ahmet Refik (Altınay) yazmıştır. Anadolu Edebiyatı başlığı altında toplam 3 yazı yayınlanmış ve bunları; Mehmet Halit (Bayrı) ve Urfalı Mehmet Fazıl yazmıştır. (Anadolu Mecmuası c.1–12: 1340–1341) Edebiyat Tarihi başlığı altında toplam 4 yazı yayınlanmış ve bunları; Mehmet Halit (Bayrı) yazmıştır. Edebiyat Musâhebesi başlığı altında toplam 5 yazı yayınlanmış ve bunları; Hasan Cemil, Mehmet Halit (Bayrı) ve Yahya Kemal (Beyatlı) yazmıştır. Sanayi-i Nefise başlığı altında toplam 3 yazı yayınlanmış ve bunları; Mehmet Rauf (Yekta) ve Şehabeddin yazmıştır. Lisaniyat başlığı altında toplam 1 yazı yayınlanmış ve bunu; Necip Asım (Yazıksız) yazmıştır. Türk Tebabeti Tarihi başlığı altında 1 yazı yayınlanmış ve bunu; Feridun Nafiz (Uzluk) yazmıştır. Hadiseler Önünde Tefekkür başlığı altında 1 yazı yayınlanmış ve bunu; Mehmet Emin (Erişirgil) yazmıştır. Türk Kavimleri başlığı altında 1 yazı yayınlanmış ve bunu; Hilmi Ziya (Ülken) yazmıştır. Sanat Manzaraları başlığı altında 1 yazı yayınlanmış ve bunu; Mehmet Halit (Bayrı) yazmıştır.

Bunlardan başka Mektupla ilgili 5 yazı olup, bunları; Ziyaeddin Fahri (Fındıkoğlu), İsmail Nâmi, Nazım Kemal ve 2 imzasız yazar yazmıştır. Madenlerle ilgili 2 yazı olup, bunları; Hamit Sadi (Selen) ve Abdurrahim Şerif yazmıştır. Hikâyeyle ilgili bir yazı olup, onu da Hasan Cemil (Çambel) yayınlamıştır. Anadolu Kadını ile ilgili 2 yazı olup, bunları; Ziyaeddin Fahri (Fındıkoğlu) ve Haydar Necip yazmıştır. (Anadolu Mecmuası c.1–12: 1340–1341)

Anadolu Mecmuasında toplam 44 şiir yayınlanmış, bunlar 19 farklı şair tarafından kaleme alınmıştır. On dört şiir ile başı o zamanlar henüz genç bir şair olarak sınırlı bir çevrede tanınan Necip Fazıl (Kısakürek) çeker. Ardından sekiz şiir ile İsmail Nami gelir. Hilmi Ziya (Ülken), Kemal Ahmet, Mahmut Muzaffer, Fahrettin Hamdi, Şeref Kazım'ın ikişer, Mehmet Faruk, Necmeddin Halil (Onan), Esad Adil, Ahmet Hamdi (Tanpınar), Ziyaeddin Fahri (Fındıkoğlu), Ömer Bedreddin, Hüseyin Kemal, Orhan

Rıza, Ali Hikmet, Ali Mümtaz, Faruk Nafiz (Çamlıbel)⁴, ve Şeref'in birer şiiri mevcuttur. Mecmuada neşredilen şiirlerin isimleri EK 1 de verilmiştir.

Mecmuada son olarak Ayın İzleri başlığı altında 21 yazı yayınlanmıştır. Bunlar; Mehmet Sedef, A.M., Ziyaeddin Fahri (Fındıkoğlu), Şemsettin Kemal, S.F., Haydar Necip, Celalettin Kemal, Mehmet Halit (Bayrı), İsmail Nami, Şeref Kazım ve İmzasızlar yazmıştır. Arada isimsiz yazılmış 10 yazı daha vardır. Bunları yukarıda bahsettiğimiz yazarlar ve Selahattin Kadri ile İrfan Nabi yazmıştır. (Anadolu Mecmuası c.1–12: 1340–1341)

Anadolu Mecmuası'nda kırk yedi yazar çeşitli konu ve alanlarda yazılar yazmış; fikirlerini, görüşlerini ve Anadolu'ya bakış açılarını yazılarına yansıtmışlardır. Bu yazarların hepsinin Anadolu Mecmuasına, aynı derecede etkisi ve katkısı olmamıştır. Bazı yazarlar daha çok kendini mecmuayla bütünleştirmişler bazıları ise sadece bir yazı ile mecmuada görünmüşlerdir. Mecmuayla bütünleşen muharrirler arasında Hilmi Ziya'yı, Mehmet Halit'i, Mükrimin Halil'i, Ziyaeddin Fahri'yi sayabiliriz. Genç muharrirler arasında bilahare önemli mevkilere gelecek, Faruk Nafiz'i, Ahmed Hamdi'yi ve Necip Fazıl'ı belirtmek yerinde olacaktır. Dr. Rıza Nur ve Ali Mümtaz beyler gibi derginin sürekli yazı kadrosunda olmayıp bir iki yazıyla destek verenler de mevcuttur. Yazarları bakımından incelediğimizde mecmuanın küçük hacmine ve sınırlı süresine rağmen ciddi bir entelektüel hareket vücuda getirme kabiliyetine sahip olduğunu görüyoruz. Bu da mecmuanın ehemmiyetini artırmaktadır.

⁴ **Faruk Nafiz Çamlıbel:** Şair ve yazar olan Çamlıbel 18 Mayıs 1898 yılında İstanbul'da doğdu. Hazine-i Hassa Nezareti Ser-müfettişi Süleyman Nafiz Bey ile Fatma Ruhiye Hanım'ın oğlu. İlk ve orta tahsilini "Bakırköy Rüştîyesi" ile "Hadika-i Meşveret İdadisi"nde tamamladı. Yüksek öğrenim için girdiği Tıp Fakültesi'ni bitirmeden ayrıldı. (Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi C.2: 114–116)

1917–1918 arası Atı (İleri) gazetesi yazı heyetinde çalıştı. 1922 yılında Aynı gazetenin temsilcisi olarak Ankara'ya gitti. Daha sonra 1922 –1924 yılları arasında Kayseri'de, 1924 –1932 yılları arasında Ankara'da ve 1932 –1946 yılları arasında İstanbul'da edebiyat öğretmeni olarak görev yaptı. 1946 yılında siyasi hayata atılarak Demokrat Parti'den milletvekili adayı oldu ve Meclise İstanbul Milletvekili olarak girdi. 27 Mayıs 1960 ihtilaline kadar aralıksız bu görevi sürdürdü. İhtilalde diğer DP milletvekilleriyle beraber tutuklanarak Yassı ada'ya gönderildi. 15 ay tutuklu kaldıktan sonra beraat etti. Bir seyahat esnasında, Samsun vapuruyla Kaş'tan Fethiye'ye giderken 8 Kasım 1973 tarihinde, vefat etti. (Yeni Türk Ansiklopedisi c.2: 536)

II. 2) ANADOLU MECMUASI'NIN GAYE VE HEDEFLERİ

Mecmuanın çıktığı tarihlerde Anadolu'nun nasıl bir halde olduğunu kısaca tasvir etmiştik. Bakir, fakir, yardıma muhtaç, işlenmeye hazır... Maddi ve manevi yaralarla malul, terakkiye ve himmete aç... Yüzyıllar boyunca ihmal edilmiş bir coğrafya... Üstelik bütün o eski vatan parçalarıyla artık bağı kalmamış ve yalnızlaşmıştır. Zamanla Rumeli'deki hakimiyet bölgeleri ve güneyindeki Arap memleketleri bir anda elinden çıkmış, kendisi fiziki ve siyasi bir gerçek olarak kalakalmıştır. Bu yorgun ve yaralı vatani ayağa kaldırmak, aç ve muhtaç vatani doyurmak ve kalkındırmak gereklidir. Türk aydınının gözünde Anadolu böyle görölmektedir.

Anadolu Mecmuasının da bu kavrayışa sahip olduğu açıktır. Yazılara hakim olan ve biraz sonra ayrıntılı bir şekilde inceleyeceğimiz görüşlere göre mecmua bu hakikate istinad ederek yayın hayatına dahil olmuştur. Derginin bir çok sayısında neşrediliş sebebine dair izahlara rastlarız. Bu ifadelerin en sarıhi geride kalan bir yılın muhasebesinin yapıldığı ve evvelce temas ettiğimiz son sayıdadır. Birazdan sırayla değineceğimiz bu açıklamalarda Anadoluculuk'un gayesi ile Mecmuanın çıkış sebebinin aynılaştığını görürüz.

Anadolu Mecmuası'nın çıkış sebebi ve hedefleri kısaca şöyle ortaya çıkar: Doğup büyüdüğü yurdu layıkıyla tanımadığını fark eden, bunun eksikliğini hisseden ve bu eksikliği bütün cemiyete mal eden aydınlar, bir Anadolu ilmi ve Anadoluculuk mesleği oluşturabilmek için dergiyi çıkarttıklarını söylerler. Anadolu'ya yeni bir gözle bakar ve onu yeniden keşfetmeye çalışırlar. *“Elimizde fikrimizin ışığı olduğu halde her köşeyi, her bucağı arayacağız; Türk istilasından beri Anadolu'da ibda eden her nevi edebiyat eserini meydana çıkaracağız.”* (Mehmet Halit 1341d: 394). Anadolu Mecmuası toplam on iki sayı çıkartılabilmiş olmasına rağmen bu hedefi duyurmada yeterli olmuştur.

Mecmuada Anadoluculuk mesleği oluşturmak amacına yönelik hemen her alanda çalışmayla karşılaşız; ancak yazarlar önceliği böyle bir çalışmanın gerekçesini ortaya koyabilmek amacıyla “Neden Anadoluculuk?” sorusunu cevaplamaya ayırmışlardır. Anadolu'ya yönelme gerekçelerini açıklamakla işe başlarlar: Anadolu'nun yılların

ihmalî ve horlanmışlığıyla tükendiği vurgulanırken onun gölgesinde yaşayanların bundan habersiz olduğu belirtilir. (Haydar Necip 1340e: 278)

Mecmuada sıkça yer alan bu ihmal edilmişlik eleştirisinin muhatabı umumiyetle İstanbul'dur. Bazı yerlerde Anadolu'nun kanıyla beslendiği iddia edilen bu şehirden nefret edilir. Türklüğün son mücadelesinde İstanbul bile Anadolu'ya cephe almıştır. Onlara göre bu şer ve fesat yuvasını söndürmek Cumhuriyet'in birinci vazifesidir. Şiddeti farklı da olsa bütün Anadolucuların vurgulama ihtiyacı duydukları bu tepki, bir anlamda hareketin ortaya çıkma gerekçesini de açıklar. (Haydar Necip 1341: 409) Bu tepkinin oluşmasında Milli Mücadelenin sıcaklığını koruması ve İstanbul'un bu mücadelede menfi bir sembol olarak algılanmasının da etkisi olmuştur.

Anadolu Mecmuası, amaç olarak Anadolu ilmi'nin oluşturulmasına yönelik bir fikir olarak Anadoluculuk ideolojisinin savunulmasını benimsemiştir. Anadolu coğrafyasını farklı yönleriyle ele alarak bu yurdun her bakımdan tanınmasını ve böylece benimsenmesini sağlamaya çalışmışlardır. Ziraattan, Anadolu'daki madencilğe, tarihten iklim'e, edebiyattan görsel sanatlara uzanan geniş bir yelpazede yazılar yayınlamaya onun varlıklarına dikkat çekmişlerdir. Bir Anadolu medeniyeti ve gerçeğinin dikkatlere sunulması, daha doğru bir ifadeyle telif edilmesi söz konusudur. Bu ise Anadolu'ya bağlılıkla olacaktır. Bu yüzden insanlara Anadolululuk bilinci ve sevgisi aşılamaya çalışılır. Necip Fazıl'ın ve Faruk Nafiz'in dergide yayınladıkları şiirlerde çoğunlukla memleket güzelliği ve sevgisi ön plandadır.

Beşinci sayıda Anadolu Mecmuası'nı doğuran ihtiyaç şöyle açıklanır. *“Anadolu'yu doğuran ihtiyaç ise zaten maddi ve manevi bir hayata düşkün olan muhitimizde semere verecek bir tefekkür, şevk ve heyecan uyandıracak bir ilim ve tetkik cereyanı vücuda getirmekten, bu suretle millî harsı ihya ile onu faal bir müessir bir şekle sokmaktan ibarettir.”*(S.F. 1340: 208). Anadolu insanına bir şevk ve heyecan ile kültürümüzü onlara hatırlatmak olduğu belirtilir ve şöyle devam eder. *“Fikir ve his itibarıyla çok kuvvetli olan bir samimiyet ile vazifesini henüz ifaya başlarken belki biraz mütenahi, biraz batî ve dur-endiş görünüyor. Fakat biz öyle zannediyoruz ki, bu hâl, ileride vücuda getireceği hamle ve heyecan hayatına bir hazırlıktır.”* (S.F. 1340: 208).

Anadolu Mecmuası'nın mesul müdürü Mehmed Halid, mecmuanın maddi sermayesi ve gayesi ile ilgili şu bilgiyi verir: *“Anadolu Mecmuası'nın neşrine esas teşkil eden fikri ortaya koyduktan sonra mecmuanın neşri için icab eden maddi sermayeyi bulmak lazım geliyordu. Bu sermayeyi izhar hususunda bize vatanın her tarafından pek muhterem zevat ciddi ve hakiki yardımlarda bulundular.”* Ona göre Anadoluçuluk Mecmuası ticari yönü olan bir harekete dayanmaz:

“Anadolu Komandit Neşriyat Şirketi' bir ticaret müessesesi değildir. Bu şirket, münhasıran Anadolu Mecmuası'nı çıkarmak, Anadolu edebiyatına, Anadolu tarihine, Anadolu coğrafyasına, hâsılı Anadolu'ya taalluk eden ilmi, edebi, fenni, iktisadi hususa ta dair kitap halinde neşriyat yapmak arzusuyla kuruldu. Şirketin iştigal ettiği iş, maalesef memleketimizde temettü' getiren bir iş olmamıştır. Bu itibar ile şirketi tesis edenler, memleket hissiyle ceplerindeki küçük sermayeyi tehlikeye koyan fedakârlar sayılabilirler.

(...) Anadolu Mecmuası zannedilmesin ki bir zümrenin malıdır; hayır, mecmua bütün Anadolu'nun, bütün memleketin ilmine, edebiyatına hizmet etmek emeliyle çıkarıldı. Mecmuanın etrafında toplanıp çalışanlar, ancak bu emelin hizmetkârlarıdır.” (Mehmed Halid 1340-1341d: 393)

Mehmed Halid, Anadolu Mecmuası'nın neşrinden maksatlarının, bir Anadolu ilmi ve bir Anadoluçuluk mesleği vücuda getirmek olduğunu, büyüdüğümüz yurdumuzu layıkıyla tanımadığımızı, bu yurdun mazisine ve tarihine vakıf olmadığımızı ve şimdiki vaziyetinden ve istikbalinden de haberdar olmadığımızı belirtir. Bunun ise vatan çocukları için elim bir günah olduğunu ve hiçkimsenin omuzlarından bu günahı atmadığını söyler.

Anadolu Mecmuasının gayesi hakkındaki en açık ifadelerin Mehmed Halid'e ait oluşu bir tesadüf eseri değildir. Mehmed Halit derginin kurucularından ve yasal mesullerindendir. Bir yazısında işi daha da ileriye götürerek şöyle der:

“Anadolu Mecmuası, bütün anasır ve teferruatıyla işte bu medeniyeti ve onu ibda' edenleri evvela kendimize, sonra bir ilim halinde herkese göstermek niyetindedir. Elimizde fikrimizin ışığı olduğu halde her köşeyi, her bucağı arayacağız; Türk istilasından beri Anadolu'da ibda' edilen her nev'i medeniyet eserini meydana çıkaracağız. Bu belki mübalağalı bir iddia; fakat bizim için bir idealdir. Anadolu Mecmuası, bu ideal için çalışanları bir mesleğin çocuğu bilerek, bu meslek için bulduğu tabiri onlara izafe ediyor. Anadoluçuluk; işte bundan ibaret ve yalnız bunu şamildir.” (Mehmed Halid 1341d: 394)

Mecmuanın vasıl olmak istediği hedefe çok uzak olduklarını, bunun bilincinde olduklarını ama hedefe teveccüh ettiklerini söyler. Mecmuanın sayfalarında Anadolu'nun fethi, Anadolu'nun teşekkülü, Anadolu iklimi, Anadolu şiiri, Anadolu ırkı gibi birçok çetin mevzuları tetkik ettiklerini ve Anadolu'nun senelerin hatta belki asırların mesaisini yiyecek bir tetebbu' sahası olduğunu belirtir.

Anadolu Mecmuası gibi küçük bir mecmuadan şimdilik daha fazlasını istemenin haksızlık olacağını, fakat mecmuanın programının da hiç de dar olmadığını söyler. "(...) *Yalnız, tedrici bir tekâmüle taraftar olarak yolumuzda yavaş, lakin metin adımlarla ilerlemeyi tercih ediyoruz.*" Diyerek Anadolu Mecmuası'nın hedeflerini ve çıkma gayesini bize çok kısa ve öz olarak Mehmed Halid anlatmıştır. (Mehmed Halid 1341d: 396)

Bundan başka mecmuanın ileri gelen isimlerinin kendilerine ve uzman oldukları sahalara mahsus farklı gayelerinin olduğu gözden kaçmaz. Anadolu Mecmuasının önde gelen şairlerinden Necip Fazıl (Kısakürek)'e göre, hiçbir zaman kaleme alamayacağı "Anadolu Tarihi" çalışmasıyla gençleri bir araya toplayan isim Mükrimin Halil (Yinanç)'dır. Mükrimin Halil (Yinanç), Vakanüvis Abdurrahman Şeref Bey'in idarehanesinde tarihi araştırma ve inceleme bürosunda çalışmaktadır ve tarihi yaklaşımlarıyla gençleri etkilemektedir. Keza öğretmenlik görevini yürüten Hilmi Ziya (Ülken) bu sırada muazzam bir felsefe okulu kurma çabasıdadır. (Kısakürek 1994: 49)

Birinci yılın sonunda dergi neredeyse tabi denilebilecek bir surette nihayet bulur. Yazarları kendi mecralarında çalışmalar ve yayınlar yapmaya devam ederler. Necip Fazıl (Kısakürek) Paris'e öğrenci olarak gitme hakkını kazanır; Ahmet Hamdi'de görevli olarak Erzurum'a gider.

II. 3) ANADOLU'NUN FİKİR YELPAZESİ

Bu bölümde Anadolu Mecmuası'nda ele alınan konulara daha yakından ve dikkatli bakarak mecmua yazarlarının çeşitli konulardaki görüşlerinin ana çizgilerini

betimlemeye çalışacağız. Şüphe yok ki Anadolu Mecmuası kısa ömrüne rağmen genç Türkiye Cumhuriyetine fikir dergiciliği bakımından çok katkılar yapmıştır. Dönemin şartlarına göre sorun ve eksiklik olarak kabul edilen her türlü mevzu mecmuanın gündeminde kendisine yer bulmuş ve yazarlar tarafından değerlendirilmiştir. Bu değerlendirmelerin bazı noktalarda yoğunlaştığını ve belirgin birer eğilim haline geldiğini görüyoruz.

Önümüzdeki bölümlerde derginin siyasi tercihlerinden başlayarak ele alınan felsefe görüşlerini, coğrafya ve tarih anlatımlarını, sanatlara bakışı belirtecek ve tartışacağız. Bu sayede Anadolu Mecmuası bütünüyle incelenmiş olacaktır. Müstakil bir bahis olarak kendisine yer bulamayan mevzular da bu temel konular içerisindeki mevkillerine göre değerlendirilerek ihmal edilmeyecektir.

II. 3. 1) Millet ve Milliyetçilik

Cumhuriyetin kuruluşu sürecinde üzerinde en ciddi tartışmaların yapıldığı kavramlardan biri milliyetçiliktir. Dünya’da Millîyetçilik Fransız İhtilalinden sonra yayılmaya başlamıştır. Bizde de bundan sonra yaygınlaşmıştır. Bunun için milliyetçilik aslında ithal bir kavramdır. Milliyetçiliğin ülkemizdeki ilk Türkçü görünümüleri dönemin siyasi atmosferinden etkilenen ve onu da etkileyen bir Turancılık şeklindedir. Turancılık Türk Tarihini İslamiyet öncesi temellerinden başlayarak yeni bir bakış açısıyla ele almaya ve Dünya’ya bakışını, özellikle Orta Asya’ya yayılan; Türk adı verilen kavimleri de içeren bir çerçevede geliştirmiştir. Osmanlıcılar, dağılma sürecindeki bir yapının korunabileceği ümidiyle Osmanlı vatandaşlığına itibar ediyorlardı. İslamcılar, Müslümanlar arası bir birlikten medet umuyorlardı. Bu düşünceler zaman içerisinde tarihi gerçekler tarafından doğrulanma şansını bulamadılar. Siyasi sınırlarımız daraldı ve Anadolu’dan ibaret kaldı. Anadolu milliyetçiliği imparatorluk yıkıldığı sırada Osmanlıcılık, Turancılık ve İslamcılığa tepki olarak doğdu. Anadoluocular milliyetçilik kavramını yeniden düşünmeye ve bunları somut temellere dayandırmaya çalıştılar.

Anadoluculuğun eleştirdiği bu üç görüşün dayanakları: ırk, din ve tabiyet esasları idi. Dolayısıyla Anadoluçuluk kendi görüşünü geliştirirken çok önemli bazı kavramları

yeniden tanımlayarak tartışmaya katıldı. Bu kavramların en önemlilerinden biri millettir. Anadolucular, millet ve millîyet kavramlarını farklı şekilde ele almışlardır. Ziyaeddin Fahri,⁵ “Türk dediğimiz zaman kastettiğimiz manayı da beraber söylemek zaruretindeyiz.” diyerek o zamana kadar bu ifadenin içi boş bir kalıp olarak kullanıldığını ima eder. Ziyaeddin Fahri’ye göre, bugün Anadolu’da bulunan Türklük uzun yıllar önce büyük ve kavmi Türklükten tamamen ayrılmış, kendine has bir mevcudiyet ortaya koymuştur. Bu tespit ırka dayalı millet fikrinden uzaktır. Bu noktada o Gökalp’ide eleştirmiştir. Millîyet nazariyeleriyle bu farklılaşmayı görmeleri ve buna uygun teklif geliştirmeleri gerekirken onlar kavmi esasa dayanan bir anlayışla hayallerin peşinde koşmaktadırlar. Anadolucular, Gökalp’i milleti soyut bir kavram gibi belirsiz bırakmış olmaları ve tarih içindeki değişimi yok saymaları noktasında eleştirerek işe başlarlar. (Ziyaeddin Fahri 1340c: 179)

Milleti oluşturan unsurlar konusundaki tartışmada kültürcü bir görüş benimsemişlerdir. Milleti “kültür birliği” çerçevesinde tanımlamaya özen göstermişler, bu kültürün de Türklerin Anadolu’yu İslamlaştırmasıyla başlayıp asırlar boyunca zevklenerek ve gelişen bir kültür olduğunu savunmuşlardır. Bu sebeple kültür alanındaki boşluğun

⁵ **Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu:** Türk sosyologu ve fikir adamı olan Fındıkoğlu 1902 yılında Erzurum’un Tortum kazasının bir köyünde doğdu. Babası Halit Fahri, annesi Fatma Zehra Hanım’dır. İlköğretimini Kayseri’de, ortaöğretimini İstanbul Gelenbevi Sultanisi’nde tamamladı. 1920’de Posta Telgraf Mektebi’ne girerek buradan mezun oldu. Aynı yıl Edebiyat Fakültesi Felsefe Bölümü’ne kaydoldu. Burayı bitirdikten sonra Erzurum (1925 –1926), Sivas (1926 –1927) ve Ankara (1928 –1929) liselerinde felsefe, sosyoloji ve edebiyat öğretmenliği yaptı. Devlet tarafından 1930 yılında Fransa’ya gönderildi. 1934’te Strazbourg Üniversitesi felsefe bölümünden diploma almış ve burada 1936 yılında “Ziya Gökalp, hayatı ve sosyolojisi” isimli doktora tezini hazırladı. Dönüşünde İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi’ne öğretim üyesi olarak, sosyoloji ve ahlak doçenti olarak girdi (1936). İktisat Fakültesi kurulduktan sonra bu fakültenin kadrosuna geçen Fındıkoğlu, 1941 de profesör, 1958’de de ordinaryüs oldu. (Yeni Türk Ansiklopedisi c.3: 919)

İktisat Fakültesi dışında Edebiyat ve Hukuk fakültelerinde de bir süre öğretim üyeliği yapan Fındıkoğlu, emekliye ayrılıncaya kadar sürdürdüğü kürsü başkanlığı yanı sıra İktisat Fakültesi Dekanlığı, İktisadiyat Enstitüsü, Gazetecilik Enstitüsü Müdürlüğünde de bulundu. Diyarbakir milletvekili İshak Refet (ışıtman), öğretmen İhsan Hamdi gibi şahıslarla Ankara’da Türk Halk Bilgisi Derneği’ni kurdu. 1928 de derneğin yayın organı olarak Halk Bilgisi mecmuası’nı yayınlamaya başladı. (İlk sayı 1 Teşrinisani 1929, 124 sayı). Derneğin merkezi daha sonra İstanbul’a taşındı. (1946), İhsan Hınçer’in yayımını sürdürdüğü Türk folklor araştırmaları (1949) dergisi bu derneğin yayın organı olarak günümüze kadar geldi. Ayrıca Halk gazetesi, Hâkimiyet-i milliye, Cumhuriyet, Hür söz (Erzurum) gibi yayın organlarında halkiyata dair yazılar neşretti. Türkiye’de yayımlanan ilk halkiyat “Rehberini de Ziyaeddin Fahri hazırladı. (Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi c.3: 222)

Ziya Gökalp ve Hilmi Ziya Ülken ile birlikte memleketimizin önde gelen sosyologları arasında bulunan Ziyaeddin Fahri”, Muallimler Birliğinin 1946’dan sonra yeniden kuruluşunda emeği geçti, bu derneğin yayım organı olan Bilgi mecmuasını kurdu, ayrıca Meslek gazetesi ismi ile bir gazete de yayımladı. 1948 yılında uydurma bir “ Dil Kongresi” topladı. Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu 1974 yılında İstanbul’da vefat etmişti. (Kansu 2004: 118)

kapatılmasını öncelikli hedef olarak kabul etmişlerdir. Kültürün ortaya çıkarmadığı toplumlarda yerleşmiş bir içtimai müessesenin oluşmasının mümkün olmadığını onun için de asırların baskısı altında yok olmaya yüz tutan Türk kültürünü canlandırmanın öncelikli hedefleri olduğunu dile getirirler. (Ziyaeddin Fahri 1340c: 182)

Bu halkaya bir sonraki aşamada “vatan” fikri eklenir. Mehmed Halid, Millet ve millîyetçilik fikrine ortak vatan ve ortak kültür etrafında yaklaşır. *Millîyet nazariyeleri etrafında ne kadar münakaşa icra edilirse edilsin, millet kelimesine nasıl bir mana verilirse verilsin, hakikatte millet “vatanı ve harsı müşterek olan heyettir”.*”Ziya Gökalp’ de Milleti, “*Millet lisanca, dince, ahlakça, bediîyatça müşterek olan, yani aynı terbiyeyi almış fertlerden mürekkebb bulunan bir zümredir*” şeklinde ifade etmektedir. (Mehmed Halid 1340-1341a: 313) Burada sözü edilen vatan Türkçülerin iddia ettikleri gibi idealize edilmiş bir coğrafya değil bir gerçekliktir.

Milleti terkip eden fertler arasında bağı kuracak kuvvetin vatanın bütünlüğü olduğunu söylerler. Harsça müşterek olan, fakat vatanları müşterek olmayan fertlerin aynı milletten olmadıklarını ve bunun gibi vatanları müşterek, fakat harsları birdiğerinden ayrı olan fertlerinde bir milletin çocuğu olamayacaklarını söylemektedir. (Mehmed Halid 1340-1341a: 313–314)

Halid, “hangi milletteniz” sorusuna bazı kimselerin hemen Türk milletindeniz cevabını vereceklerini söyleyerek bunu şöyle izah etmiştir. “*Türk namı bir milletin adı değildir. Bir nâm, bir ırkın ünvanıdır ki ondan müte’addid milletler çıkmıştır: Anadoluîlular, Azerbaycanlılar, Şimalliler, Türkistanlılar var. Bunların hepsi bilâ-şekk Türk’türler; fakat bir milletten değildirler.*” (Mehmed Halid 1340-1341a: 314)

Mehmed Halid⁶, bir milletten olabilmeleri için hars ve vatanlarının bir olmasının gerektiğini, hâlbuki vatanlarının yekdiğerinden ayrı, hatta harslarının da başka olduğunu

⁶ **Mehmed Halit Bayrı:** Türk halk bilimcisi olan Mehmed Halit BAYRI 1896 yılında İstanbul’ da doğdu. Darülfünun’un edebiyat bölümünü bitirdi. Yedek subay olarak Çanakkale Savaşları’na katıldı. Savaş bittiğinde İstanbul’a döndü ve 1918 yılında Ayan meclisine kâtip olarak girdi. 1922 yılında İsmail Hakkı’nın (Ertaylan) çıkardığı düşünce ve 1924 ve 1925 tarihleri arasında Hilmi Ziya’nın (Ülken) çıkardığı Anadolu mecmuasının tarihleri arasında yazı işleri müdürlüğünü yaptı. (Büyük Larousse c.3: 1429)

söyler. Bunların aralarında hars ve vatan münasebeti olmadığı için aynı ırktan gelseler bile Anadolu, Azerbaycanlılar, Şimalliler, Türkistanlılar bir milleti teşkil edemeyeceklerini belirtiyor. Türk milletindeniz cevabının yanlış olduğunu söylüyor. (Mehmed Halid 1340-1341a: 315)

Mehmed Halid, “*Türk Milletindeniz demek, ırkımızın ismini tahsisen kendimize izafe etmek ve Türk ırkından gelen diğer milletlerin bu isim üzerindeki hakkını inkâr eylemektir.*” (Mehmed Halid 1340-1341a: 316) , Mehmed Halid bununla beraber, daha feci olarak, Türk Milletindeniz demekle büyük ve muhteşem bir hakikat olan tarihimizi unutmuş yahut kasten görmemiş olacağımızı onun de tarihimiz ve mazimiz olduğunu söyler.

Milliyet cereyanlarının sağlıklı bir değerlendirmesinin yapılabilmesini millî tarihin sınırlarının belirlenmesine ve bu tespitlere dayanan bir sosyolojinin ortaya çıkarılmasına bağlayan Ziyaeddin Fahri’nin bu görüşüne bütün Anadoluocular katıldıklarını mecmuada yayınlanan yazılarında göstermişlerdir. (Ziyaeddin Fahri 1340c: 180)

O dönemde Türk Ocağı etkili bir kuruluş olarak faaliyetini sürdürmektedir. Mecmuadaki yazılarda Türk Ocağı’na ve temsil ettiği görüşlere yönelik eleştiriler göze çarpar. Anadoluocular, Milliyetçilik meselesinin rehberi olarak Ziya Gökalp ve Hamdullah Suphi’nin gösterilmesine karşı çıkarlar. Ziyaeddin Fahri’ye göre, “*Ziya Gökalp Bey Yeni Mecmua’da bir Fransız içtimaiyatçısının fikirlerini müdafaa etmiş ve büyük cehdi ile bu fikirlerden a’zami istifadeyi temin eylemiş idi. Ziya Bey’in bu istifadeler neticesinde millî hayata temas eden fikirlerini bir isim etrafında toplayabiliriz: Kızıl Elma....*” (Ziyaeddin Fahri 1340c: 178–179). Hamdullah Suphi Bey’e gelince ise şiirleri, heyecanlı hitabeleriyle hudutsuz, mefkurevi bir Türklük

1925 yılında Cumhuriyetin ilanından sonra İstanbul Belediyesi şehir meclisi bürosunda görev aldı. 1927 yılında Ankara’da Türk halk bilgisi derneği’nin kurulmasına önderlik etti. 1928 yılında Derneğin İstanbul şubesini açarak genel sekreterlik görevini üstlendi. 1929 ve 1942 yılları arasında Türk halk bilgisi derneği’nin yayın organı olan Türk halk bilgisi haberleri dergisinin yayımını, uzun yıllar sürdürdü. 1936 ve 1941 yılları arasında Eminönü Halkevi dil ve edebiyat şubesi başkanı oldu. Şubeni yayın organı olan Yeni Türk dergisini yönetti. Belediyenin çeşitli bölümlerinde sürdürdüğü görevinden 1953 yılında emekli oldu. Belli bir süre Remzi kitap evinde çalıştıktan sonra Çocuk esirgeme kurumu il müdürlüğü’nde görev aldı ve 1958 yılına yani vefatına kadar bu görevi sürdürdü. Yaptığı araştırmalar ve incelemelerle birçok halk bilim ürünün ortaya çıkardı, hakkında araştırma yapılmamış halk ozanlarını tanıttı, Türkiye’de halkbilim çalışmalarının sistemli ve yaygın bir hale gelmesinde önemli rol oynadı. 1958 yılında İstanbul’da vefat etmiştir. (Büyük Larousse c.3: 1429)

terennüm eden bu rehberin, kuvvetli ve sâri terennümleriyle nihayet ortaya bir millet müessesesi vücuda getirdiğini, onunda Türk Ocağı olduğunu belirten Ziyaeddin Fahri, Ziya Gökalp ve Hamdullah Suphi'nin milliyetçiliği menfi istikametlerden kurtaracak olan mürşitlerle alakadar olduklarını, her iki mürşidin de ve bilhassa Ziya Gökalp'ın fikirlerini hakiki bir milliyet prensibi ile ne derece alakadar olduklarını değerlendireceğini belirtiyor.

Ziyaeddin Fahri, *“Hamdullah Suphi Bey esaslı, ilmi hiçbir mesnede, hiçbir mebnâyâ mâlik değildir. Ocak reisinin bütün faaliyet ve hedefi karşısında insan, yalnız ve yalnız bir menfaat psikolojisinin tatbiki hükümlerini düşünmekten men’-i nefis edemiyor.”* (Ziyaeddin Fahri 1340c: 180–181) Diyerek Hamdullah Suphi’yi eleştirir.

“Birisi bizi daha çok edebi ve şi’ri bir mahiyeti haiz olan “Kızıl Elmacılık”ın baş döndürücü hülyası içinde bıraktı. Hâlbuki biz henüz realitesini tatmadığımız bir mefkure içinde yaşıyorduk. Diğeri Türk’tü statik, şuursuz, gayri mevcut bir şey addederek ona hariçten Türklüğü aşıladı. Hâlbuki millet denen varlık zaten mevcuttu, mazinin deruni tekâmül ile yaşamış Batnî, orijinal bir hayat arz ediyordu. Buna rağmen hakiki ismi ile Türk laboratuvarı veya Türklük telakkihanesi olan Türk Ocağı, statik ve mekanik bir mevzu hariçten yapılan ilaveler gibi dinamik olan Türk varlığına bir şeyler ilave etmeye çalıştı, kendileri için feci olması lazım gelen bir noktayı yani asıl Türk denen mevcudiyetin yakından ve candan bir alaka göstermemesi keyfiyetini ise ya görmüyorlar veya görmek istemiyorlardı.” (Ziyaeddin Fahri 1340c: 183–184)

“Millî tarihimizin sinesinde bir hakikat gizlidir. Bu hakikat, memleketin öz ve müstemleke kıymetlerini ayırt etmekle ilgilidir. Anadolu’nun öz mütefekkirlerini bırakarak bakışlarımızı daha uzaklara çevirmek doğru değildir.” Diyen Ziyaeddin Fahri, tabi Anadolu Ocağını bırakıp, suni Türk Ocağına baktığımızı, Ziya Gökalp’ın son senelerde Kızıl Elma’dan Anadolu’ya olan dönüşünün ancak milli ve tarihi bir hakikatin kendiliğinden tezahür etmesiyle kabil olduğunu fakat bunu daha önce görmesi gerektiğini ama yinede zararın neresinden dönersen kar olduğunu belirten Ziyaeddin Fahri, *“(…) Bizce, milliyetin evvela mefkurevi bir Türkçülüğe, nihayet beynelmilliyete ve insaniyete doğru inkişafı ancak böyle ilmi ve tarihi bir telkinin ateşli bir iman ile ikrar ve tasdikinden sonra vücuda gelecektir.”* (Ziyaeddin Fahri 1340c: 187–188)

Milliyetperverliğin en hatıra gelen ve en basit tarifini Mehmed Halid şöyle yapar. *“Bir kimsenin mensup olduğu milleti sevmesi, onun için çalışması, faydalı olmasıdır. Bu*

tarife nazaran millet ile milliyetperver arasında yakın bir alaka, sıkı bir rabıta, kat'i bir münasebet vardır.” (Mehmed Halid 1340-1341a: 313–314)

Anadolucular, Mehmed Halid’de de görüldüğü gibi ırk esasına dayanan millet fikrini reddetmişlerdi. Onlara göre Oğuz Türkleri Anadolu’ya yerleştikten sonra oraları kendilerine vatan edinmişler ve bu topraklar üzerinde bir Müslüman ve Türk milleti meydana getirmişlerdir. Diğer Türkler de bizimle aynı soydan gelmektedir. Fakat Anadolu’daki bin yıllık hayatımız içinde kendimize mahsus bir kültürümüz ve Anadolucuların deyimiyle millî hafızamız oluştu. (Mehmed Halid 1340-1341a: 314–315) Mehmed Halid, bir millettten olabilmeleri için hars ve vatanlarının bir olmasının gerektiğini söyler. (Mehmed Halid 1340-1341a: 315)

Mehmed Halid, Anadolu milleti nazarında milliyetperverliğin iki manası olabileceğini, 1- Turancılık, 2- Türkiyecilik (Memleketçilik), Turancılığın Anadolucuların hedefi olamayacağını, buna ne şartların ne de insanların hazır olmadığını belirtir. Milliyetperverlerin görevini millî Cumhuriyet’ten sonra millî medeniyeti yapmak, bu sahada başarılı olmak ve süratle yürüyerek hedefe ulaşmaktır. (Mehmed Halid 1340-1341a: 316)

O halde Mehmed Halid’in de dediği gibi Türk milleti denince esas itibarıyla bugünkü topraklarımızda yaşayan insanlar aklımıza gelmelidir. Anadolu milliyetçiliğinin coğrafya esaslı bu yaklaşımı kendine özgü bir milliyetçi yapılanmayı da beraberinde getirmektedir. Anadoluculara göre millet olmak, bir coğrafyada uzun bir tarih süreci içinde birlikte yaşamakla mümkündür. Dolayısıyla, millet olmuş bir yapı, onlar için tamamlanmış bir yapıdır. (Mehmed Halid 1340-1341a: 316)

“Muasır hayat yeni ihtiyaçlar arz ettiği ve bu hayatın icabı olan yeni mefkurelere sahip bulunmak lazım geldiği için, bizde de “milliyet” mefkuresinin mürevvic ve alemdarları çıkmağa başladı.” Şüphesiz bunun bir zaruret olduğunu, fakat Türklük mefkûresinin ne vicdani bir kanaate, nede ilmi bir yakine istinad etmediğini söyleyen Hilmi Ziya⁷,

⁷ **Hilmi Ziya Ülken:** Prof. Dr. Hilmi Ziya Ülken Türk düşünce yaşamında ve bir felsefe geleneğinin oluşmasında büyük etkisi olmuş felsefeci ve sosyologdur. 3 Ekim 1901’de İstanbul’da doğdu. İstanbul Sultanisi’ni (bugün İstanbul Lisesi) (1918) ve Mekteb-i Mülkiye’yi (bugün A.Ü. Siyasal Bilgiler

“Evvela milletin arzu ve kanaatinin, muayyen bir ihtiyacından istifadesi değil, belki birkaç batından beri devam eden reyb ve kararsızlığa bir deva bulmak isteyen birkaç münevverin hülyası idi.” Diyerek ilmi bir tedkike ve ciddi bir mütalaaya da istinad etmediğini belirtiyor. (Hilmi Ziya 1340c: 170)

İrfan Nabi ise Anadolu hakkında şöyle diyor. “Yeni Türk ili idaresinin yaşadığı muhit Anadolu, yani öz vatan ve millî vicdanın ma’kesi olan cumhuriyeti de yaşatacak yegâne millet Anadolu milleti ve o milletin çocuklarıdır.” (İrfan Nabi 1340: 228) Ve Cumhuriyeti devam ettirecek ve koruyacak olanın yine Anadolu insanı olduğunu belirtiyor.

Haydar Necib, Anadolu’nun talihinin bazen iyi bazen de çok kötü olduğunu şöyle ifade ediyor: “Tâli’i bazen çok zalim ve kahhar, bazen da tamamıyla münkad ve zebundur. Mukadderatın bu meçhul eli bizi bazen bir hançer gibi yakar, yaralar, bir zehir gibi öldürür, bitirir, bazen de gölge gibi ayaklarımızın altında sürünür, yalvarır, yardım eder, hizmetimize koşar.” (Haydar Necib 1340e: 278) Diyen Haydar Necib, talih’e, zalim ve kahhar olduğu zaman nasıl inanmak, i’timad etmemek gerekirse, muti ve zebun olduğu zaman da yine öyle inanmamak, bağlanmamak gerektiğini söyler. Haydar Necib, talih’in kahbe ve fırsat düşkününü olduğunu şimdi can yakarken bir yandan da güldüğünü, şimdi okşarken biraz sonra inciteceğini söyler.

“(…) Bir sonbahar havası gibi mütebeddid ve tehlikelidir: Güneşli iken kararır, bulutlu iken açılır. Nadiren bir ilkbahar rüzgârını andırır, dalgalarında tatlı bir reftar, temasında ince, hassas, yumuşak bir tesir vardır. Mamañh öyle anları o kadar azdır ki, ben hiç tesadüf etmedim. Onu bu çehreyle hiç görmedim, tanımadım. Ben, tâli’i sadece kudurmuş

Fakültesi) bitirdi (1921). Aynı yıl Darülfünun-ı Osmani (bugün İstanbul Üniversitesi) Edebiyat Fakültesi Beşeri Coğrafya Kürsüsü’ne asistan oldu. Aynı fakültede felsefe tarihi ve sosyoloji öğrenimi gördü. (http://tr.wikipedia.org/wiki/Hilmi_Ziya)

1933’e değin sosyoloji, felsefe, tarih ve coğrafya öğretmenliği yaptı. Umumi İctimaiyat (1931), Türk Tefekkürü Tarihi (1932–33, 2 cilt) adlı kitapları yayımlandıktan sonra uzmanlık eğitimi için Almanya’ya gitti (1934). Türkiye’ye döndükten sonra İ. Ü. Edebiyat Fakültesi’nde Türk Tefekkür Tarihi Kürsüsü’ne doçent olarak atandı (1935). 1944 yılında profesör, 1957 yılında ordinaryüs profesör oldu. 1973’te A. Ü. İlahiyat Fakültesi’nden emekli oldu.

Yazılarında tarih meselesini en ileri noktalara getirmiş, Cumhuriyet tarihinden ziyade Osmanlı son dönemleri üzerinde durmuştur. 1930’lu yıllarda Türk tefekkür kitapları yazmıştır. Bilimsel açıdan tarih ilgisiyle ve belirgin sosyolog anılıyor. (Kayalı 2004: 70–73)

Hilmi Ziya Ülken, 1938–1943 yılları arasında İnsan dergisini yayımladı ve Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Dergisi’ni yönetti. Türk düşünce tarihi üzerine yaptığı çalışmalarla sosyal bilimlere önemli katkılar sağlamış olan Ülken 5 Haziran 1974’te İstanbul’da öldü. (Kayalı 2004: 70–73)

bir gayz halinde hücum ederken, asabi bir tokat şiddetiyle çarparken gördüm; yalnız ümitleri yıkarken, hayalleri zedelerken, kalpleri boş bırakırken tanıdım. (Haydar Necib 1340e: 278)

Haydar Necib, talihi hiç gülmemiş olan Anadolu'nun sıkıntılarını anlatmaya devam ediyor. *“Ah zavallı Anadolu Milleti! Sen de ayrı ayrı bütün çocukların gibi tâli'in kahrına uğradın. Bütün çocukların gibi senin de başına tâli', bu çılgın ve sakar el felaketin yalçın kayasına attı. Yüzün kan, tenin yara içinde kaldı. Hala onun hançerinden okundan göğsünü kurtaramadın.”* (Haydar Necib 1340e: 279) Haydar Necib, hala onun üstünde meşum kasırgasının dolaştığını, fırtınası estiğini, delik deşik olmuş vücuduna hala yıldırımlar yağdığını söyleyen Haydar Necib, Anadolu'nun çektiği sıkıntıları, üstünden bir türlü atamadığı kötü talihin getirdiği belaları anlatıyor.

“(…) Şimdi bastığın toprağı da sallayan yine odur, yine o vahşi hayal, yine o yırtıcı serseridir. Biliyorum, asırlardan beri çektiğin cefa, sende takat bırakmadı, asırlardan beri katlandığın ızdırab bütün kudretlerini yedi, ezdi, parçaladı.” Köylerini tarumar, şehirlerini viran eden, yavrularını açlığa, sefalet, perişanlığa düşüren mukadderatın son zulmüne karşı mukavemet için hiç tahammülün olmadığını söyleyen Haydar Necib, gölgesinde yaşayıp sayesinde refaha nail olanların içinde Anadolu'ya ne acıyacak bir his olduğunu ne de yardım edecek bir şefkat olduğunu, bunların hepsini gördüğünü, bildiğini fakat elinin yetismeyeceğini, gücünün yetmeyeceğini, uğradığı kahrın önünde ne söyleyeceğini bilmediğini ve çaresiz kaldığını ifade ediyor. Ve son cümlesini şöyle dile getiriyor. *“Bana ver, ben çekeyim derdini mümkünse eğer demekten başka sana sunabilecek bir teselli bulamıyorum.”* (Haydar Necib 1340e: 279)

Haydar Necib, İstanbul'un Anadolu'ya karşı durumunu değerlendirmiştir. Bildiğimize ve koca bir tarihin şahadetine nazaran İstanbul'un Anadolu'nun maneviyatı huzurunda daima sukuta mahkûm olduğunu ve her mukaddes şey önünde küçüklüğünü hisseden günahkâr bir adam gibi İstanbul'da Anadolu'nun muvacehesinde yalnız başını eğip bir hürmet vaziyeti almak mecburiyetinde olduğunu söylüyor. Haydar Necib bu mecburiyetin ne kadar acı, ne kadar ağır ve azap verici olursa olsun, İstanbul'un omuzlarına yüklenmiş bir vazife olduğunu, İstanbul'un bu vazife ile sorumlu olduğunu ve bu vazifesini yapmadığı takdirde her siteme müstahak olduğunu belirtiyor.

“(...) senelerce değil, asırlarca, Anadolu’nun kanını emmiş, vücudunu çürütmüş ve nihayet varlığına da kastederek, son çocuklarını düşmanla beraber ve bir düşman neferi gibi parçalamıştır. Bunu yapan ister bir fert, isterse bin bir fert olsun, onu sinesinde İstanbul yetiştirmiş, İstanbul saklamış, kullandığı silahı onun eline İstanbul vermiştir. Bu tarihi vakıayı bütün dünya unutsa Anadolu unutamaz, bu tüyler ürpertici hadiseyi, bütün dünya affetse Anadolu affetmez. Asırlarca ekmekten, sudan ziyade Anadolu’nun kanıyla beslenen bir şehrin cinayetini ma’zur görecektir kadar Anadolu ne hissiz, ne kayıtsızdır. Burada asırlarca devam eden şehir-ayın, Anadolu’da bütün bir milletin, Anadolu milletin hayatına mal oldu. Anadolu bunun hatırasını zihninden silemez. İstanbul’un Anadolu’yu istihdaf eden suikastlerini, tarihin her hangi bir sayfasını açarsanız açınız, orada menkuş göreceksiniz. İstanbul, Anadolu’ya şimdiye kadar mütemadiyen ifna arzusuyla silah çekti. Bir cellât gibi Anadolu’nun üzerine çömeldi. Eğer Anadolu, bu cellâdın elinden kurtuldu ise bunun sebebi münhasıran anayurdun ruhundaki kuvvettir.” (Haydar Necib 1341: 409)

“Anadolu’nun buna mukabil İstanbul’a karşı gösterdiği ulüvv-i cenabı burada zikretmek istemiyoruz. Bu ulüvv-i cenablık o kadar vasi’dir ki, birkaç satırla ne tarif, ne izah olunabilir. Yalnız şu kadar söyleyelim ki, Anadolu son uğradığı istila felaketi içinde bile İstanbul’u düşündü.” Haydar Necib, İstanbul’un şer ve fesad menba’ı olduğunu, bu şer ve fesad menba’ını susturmak gerektiğini, söndürüp bir daha faaliyete giremeyecek hale getirmenin Cumhuriyet Hükümetinin vazifesi olduğunu belirtiyor. (Haydar Necib 1341: 410)

Anadolu Mecmuası’nda isimsiz olarak yazılan “Musul” başlıklı yazıda *“Anadolu, Anadolu’nun kalbinde tamamiyetini kazanmış bir ülkedir. Anadolu, Anadolu’nun kalbinde hududu ve anasırı muayyen bir memlekettir. Anadolu ne o hududun haricine bakıyor, ne de onun dâhiline bakılmasını istiyor.” (İmzasız 1340b: 119).* Anadolu’nun tamamiyetini insanıyla ve anasır-ı tabiyesiyle fazla görenler varsa bunların daima Anadolu’nun çelik göğsünü karşılarında bulacaklarını ve belki başlarını bu çelik göğse çarparak parçalayacaklarını söyleyen yazar Anadolu’nun kendi sınırlarından başka bir sınıra bakmadığını ve kendi sınırına da bakılmamasını istiyor.

Mükrimin Halil Bey’in “Yeni Türk” gazetesinde çıkan yazısını değerlendiren Anadolu Mecmuası, İsimsiz olarak yayınladığı “Kürdistan Yoktur” başlıklı yazıda Anadolu’nun her karışının Anadolu olduğunu, Anadolu’da Kürdistan diye bir yerin olmadığını ifade ederek bu tezini tarihteki yayınlanmış ünlü tarihçilerin yazılarıyla da desteklemektedir. *“Anadolu yalnız Anadolu’dur. Anadolu yalnız Türk diyarıdır. Anadolu yekpare bir vücuttur; hiçbir cüz’ü ayırlamaz. Anadolu haritasında, Kürdistan uydurulmuş, vehm*

edilmiş bir parçadır.” (İmzasız 1340-1341c: 390–391). Ona göre Anadolu’nun bir kısmına bu ismi vermeye kalkışmak, Anadolu’nun vahdetine kastetmek olduğunu ve ilim ve hakikate hürmet edenlerin bundan korkmaları gerektiğini belirtiyor.

İsmail Nami, Anadolu’nun geçmişteki durumunu göz önüne sermiştir. “(...) *Şarki Anadolu deyince burada hepimiz, biraz vahşi, haşin, sakinlerinin silahı elinde bir yer, bir vatan parçası anlarız. O vatan parçası ki, asırlardan beri göğsünü Anadolu’nun önünde bir siper yapmış ve canını onun uğrunda bir fidye-i necat gibi sevine sevine ödemıştır.*” (İsmail Nami 1340: 280). Ona göre, her şeye rağmen Anadolu milletinin uğradığı nikbet ve düştüğü sefaletin anlatılacak gibi olmadığını da kaydediyor. Ona göre Şarki Anadolu olmasaydı, eski Osmanlı İmparatorluğu’nun çürük enkazından yeni ve kuvvetli bir Cumhuriyet yapmanın mümkün olamayacağını söyleyerek Şarki Anadolu’nun önemine işaret ediyor.

İsmail Nami, Doğu Anadolu’yu Batı Anadolu’dan daha üstün tutuyor. Ona göre, Şarki Anadolu, Anadolu’nun garbı gibi karışık ve melez değildir. Orada Türklüğün kalbi sıhhatle atmış, nabzı şaşırمامıştır. (İsmail Nami 1340: 280)

“Biz Anadolulular, evinden haberi olmayan, kilerinde yiyecek ve içecek nesi bulunduğunu bilmeyen zavallı ev sahiplerine benzeriz. Böyle bir ev tasavvur ediniz: İşte Anadolu’nun hali..” (İmzasız 1340-1341c: 392). Anadolu’nun kıymetlerini ve değerlerini bilmediğimizi ifade etmeye çalışıyor.

Haydar Necib, Türk Ocağını bütün Türkleri içine aldığı için eleştiriyor ve bunu bir hayal olarak görüyor. Özellikle Anadolu perişanken bu hayale bağlanmanın doğru olmadığını düşünüyor. Haydar Necib’e göre, Anadolu Türklüğü kurtuluşunu gençlikten beklerken, gençliğin gücünü boş hayallerle harcamak nedendir? Türk gençliğinin ilk vazifesi Anadolu’dadır. Onu yardıma çağıran ses, Anadolu’nun yanık ağrısının feryadıdır. Vatanın feryadı dinmeden gençliğin bir yere gitmesine imkân yoktur. Türk Ocağı eğer yaşamak istiyorsa gençlikle ve hayatla beraber yürümelidir. “Türk Ocağı” bundan sonra “Anadolu Ocağı” olmalıdır diyerek Türk Ocaklarını gençleri boş hayallere sürüklemekle suçlamaktadır. (Haydar Necib 1340d: 261–262)

Bütün bu alıntıların gösterdiği gibi Anadoluocular ortak bir vatan ve kültür etrafında kenetlenmiş bir Anadolu milletini savunmuşlar, onun çehresini ortaya çıkarmak hatta yeniden çizmek için gayret etmişlerdir. Türkçü-Turancı, İslamcı ve Osmanlıcı görüşlerden yer yer etkilenmişlerse de onlara tepki olarak doğmuşlardır. Milliyeti tarif konusunda Türkçülerden Anadolu Türklerini bir şube olarak tarif ederek ayrılırlar. Osmanlılık fiilen nihayet bulmuştur. İslamcılardan vatan çevresinde oluşan kendine mahsus hayat tarzını savunarak ayrılırlar. Kısaca özetlemek gerekirse; Anadoluocular realist bir millet ve milliyetçilik fikrini savunarak, özgün yorumlar getirmişlerdir

II. 3. 2) Felsefi Görüşler

Osmanlı Devleti, 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Avrupa'ya öğrenciler göndermeye başlamıştı. Hem bu öğrenciler hem de Batı ülkelerinde görev yapan diplomatlar vasıtasıyla çağdaş düşünce akımlarından haberdar olunuyordu. Avrupa'da ortaya çıkan pek çok felsefi akım Türkiye'de taraftar buluyor, takip ediliyordu. Anadoluçuluk akımının ortaya çıktığı zamanlarda bu neviden pek çok ekol mevcuttu fakat tartışmalara hakim olan iki ana akım maddecilik ve ruhçuluk olarak adlandırılabilir. Ruhçuluk meşhur filozof Bergson'un görüşleri çerçevesinde anlaşılıyordu. Materyalist felsefeyi benimseyenler 1919'da "Kurtuluş" ve 1920'de "Aydınlık" dergileri etrafında toplandılar. Ruhçu felsefi görüşü benimseyenlerin ilk odağı daha önce anlattığımız Dergah Mecmuası idi.

Anadolu Mecmuasını incelediğimizde Dergah Ekolünün bir devamı niteliğinde olduğunu görürüz. Kendisini materyalizm karşıtı olarak konumlandırması sebebiyle metafizik eğilimler taşır. Ana çizgileri bu olmakla birlikte Anadolu Mecmuasında savunulan felsefi görüşlerin neler olduğuna daha yakından bakacağız.

Ziyaeddin Fahri, asri fikir ve felsefe âleminde eser ve tesirleri mevzu bahis olan belli başlı iki istikametten bahseder. Bunlardan birisini Fransa'da Bergsonizm, diğerini ise Amerika'da pragmatizm'in temsil ettiğini söyleyen Ziyaeddin Fahri, gaye ve netice itibariyle birbirine çok yakın olan bu iki felsefenin diğer felsefi mezheplere nispeten

memleketimizde şöyle böyle taammüm etmiş olduğunu, memnuniyete şayan akisler uyandırdığını söylüyor ve şöyle devam ediyor: “(...) *Biz bu akislerden birini, en kuvvetli ve fiili olanını, pragmatizm felsefesinin hem nazariyat, hem tatbikat sahasında hararetili bir saliki olan John Dewey’i memleketimize getirtmekte buluyoruz.*” (Ziyaeddin Fahri 1340d: 230)

“Williame James pragmatizm’in tarihini kaydederken bu kelimenin ilk defa olarak Şarl Peyrs (Ch. Peirce) tarafından kullanıldığını, mana itibariyle de tamamen felsefi bir gaye takip ettiğini söylemektedir. Filhakika “Pierce”e göre i’tikadlarımız hakikatte amellerimiz için zaruri kaidelerdir. Fakat bu fikir o zaman kimsenin nazar-ı dikkatini celbetmedi, sonraları kimyager Oswald ile Franklin buna yakın fikirler serd ettiler. Fakat bu kayıtlar daha ziyade asri bir devreye, Amerika tarihine aittir. Hakikatte pragmatizm tohumları Yunan felsefesinde görülüyor. Aristo sistematik bir surette bu sahada çalışmıştır denebilir. Mamefih şunu da itiraf etmeli ki bunlar maksud-bizzat değildi, yani amel felsefesi meş’ur olarak ortaya atılmıyordu. Nihayet kurun-ı cedide felsefesinde amprizm, pragmatizm âm, ampirizm ise hâstır. Ve ona bu umumiyeti verenler ise son asrın büyük Amerikalı filozoflardır. İşte John Dewey bunlardan birini teşkil ediyor. (Ziyaeddin Fahri 1340d: 232)

Ziyaeddin Fahri, pragmatizm’i bir felsefe gibi kabul ettiklerini ama asıl pragmatizm dediği şeyin bir felsefe sistemi olmaktan ziyade bir felsefe usulü olduğunu ve bu usulün felsefi vetirelerin vasıl oldukları neticeleri muhakeme, mukayese ediyor ve itilaf imkanlarını araştırdığını belirtiyor. “(...) *Bununla beraber bir hall ü fasl taraftarı değildir. Zira mesela rasyonalist bir filozofun istediği gibi izi bulunmuş keşfedilmiş bir hakikat ile tatmin etmek değil, bizi yürütmek istiyor.*” Diyerek örnek veriyor. (Ziyaeddin Fahri 1340d: 235)

“(…) İtalyalı bir pragmatist, Papini pragmatizmin bu mahiyetini bir teşbih ile ne güzel izah ediyor: O (yani pragmatizm) nazariyelerimizde tıpkı bir otelin koridoru gibidir. Mute’addid odalar bu koridora açılır. Farz ediniz ki odaların biri bir mülhide, biri bir mü’mine, diğeri bir idealist filozofa, bir diğeri de metafiziğin adem-i imkanını iddia eden bir alime aittir. Bununla beraber bütün bunlar ayrı odalarda oturmak ile aynı koridorları kullanmıyorlar mı?... Pragmatik hatt-ı hareket de buna benzemekte, yani evveli premiere ve ileli-caausal olan her şeyden, mef’ulelerden, zaruretlerden, illetlerden... İle yüz çevirerek en maddisinden en ruhiyesine kadar ameli ve müşahhas hayata ait bütün vakıatı nazar-ı dikkate almaktadır.” (Ziyaeddin Fahri 1340d: 236)

Ziyaeddin Fahri, Pragmatizm’in, geniş ve felsefi manasında bir instrumentalisme’den başka bir şey olmadığını ve hakikat ismi altında mücerret bir şey kabul etmenin Pragmatist olmak itibariyle bir mana ve faydası olmadığını; hakikatin, sadece ameli kıymeti haiz olan bir nev’i fikirleri telhis eden isim olduğunu söylüyor. (Ziyaeddin Fahri 1340d: 237)

Ziyaeddin Fahri, her felsefe manzumesinin ruhiyat, terbiye, ahlak gibi felsefi ilimler sahasına has rü'yetleri olduğunu, Pragmatizm gibi hayat ile şediden alakadar olan ve mebde'i (amel ve faaliyet)'e bağlı bulunan bir felsefe hiç şüphesiz bu hususta muzaaf bir ehemmiyet arz edeceğini belirtir. Bilhassa terbiyeye ait efkâr ve nazariyata, diğer felsefe sistemlerinden ayrı, samimi bir alaka ile merbutiyeti lazım geleceğini söyler. (Ziyaeddin Fahri 1340e: 252)

Ziyaeddin Fahri, Ahlaki fiil'in, mesela Kant'ın felsefesinde olduğu gibi temayüllerden, arzulardan, hayati ve ruhi kısımlardan ayrı bir şe'niyete intibaktan ibaret olmadığını, bilakis ahlak'ın hayattan gittiğini ve ahlaki nazariye hatt-ı hareketlerimizi hayata ve içtimai şeraite uydurduğunu, yaşanan ahlakın, var olan ahlakın ancak bu olduğunu belirtmektedir. (Ziyaeddin Fahri 1340e: 252)

Ziyaeddin Fahri, Ruhiyata gelince, esasen bu, diğerlerinden evvel pragmatist bir esasa istinad ettirilmiştir. *“Yalnız “tecrübe”ye verilen tamam, şamil, felsefi manayı nazardan uzak tutmamak pragmatizm'in kendisine atfettiği hakiki mahiyeti tamamıyetiyle mülahaza etmek lazımdır.”* (Ziyaeddin Fahri 1340e: 253)

Reşad Şemseddin⁸, Darülfünun felsefe tarihi müderrisi Mehmed Emin Bey'in “Kant ve Felsefesi” isimli bir eser telif ettiğini bu kitabın yurdun dört bir tarafında okutulacağını söyleyerek şöyle devam eder: *“(…) Hürriyet aşkını ve tefekkür muhabbetini zerke giden yeni felsefe hocalarının hocası olan müşarün-ileyh müderris bu telifiyle halka-ü tedrisinde tenevvür etmiş olan memleketin genç muallimlerini rahle-i tedrisinden uzaklarda da takip ederek onlara bir tettebbu' kitabı hediye etmiş oluyor.* (Reşad Şemseddin 1340 -1341: 346). Reşad Şemseddin, insanlık tarihinin en büyük

⁸ **Reşat Şemseddin Sirer:** 1903 yılında Sivas'ta doğan Reşat Şemseddin Sirer, Şemsi Sivasi Hazretlerinin erkek evladından torunu; Sivaslı Şemsettinogulları ailesinden, Sivas mebusu Mustafa Ziya Bey'in oğludur. İlk ve orta öğrenimini Sivas'ta tamamlamıştır. Yüksek öğrenimini tamamladıktan sonra çeşitli okullarda felsefe öğretmenliği, millî eğitim müfettişliği, Almanya'da Öğrenci müfettişliği yaptı. 1941'de Yükseköğretim genel müdürü oldu; 1943'den ölümüne kadar Sivas milletvekili olarak TBMM'de bulundu. (Yeni Türk Ansiklopedisi c.9: 3596)

Recep Peker hükümetinde iki yıla yakın bir süre(1946 -1948) Millî eğitim bakanlığı, bir süre çalışma bakanlığı yaptı. Millî eğitim bakanıyken köy enstitülerinin kapatılmasında rol oynadı. Çalışma Bakanlığı yapmıştır. Altı defa evlenen Sirer'in bu evliliklerinden hiç çocuğu olmamıştır. Son eşi İstanbul'a yerleşmiştir. İkinci dereceden akrabalarının bazıları Sivas'ta yaşamaktadır. Türk, eğitimci siyaset adamı olan Sirer, 1953'de İmranlı'da vefat etti. (Yeni Türk Ansiklopedisi c.9: 3596)

tefekkürünü tetkik eden müellifin, bu yazdığı eseri ile vatanın okuyan ve düşünen evladına Almanya'yı ibda' eden ve beşeriyetin Eflatun ve Aristo'dan beri gelen istikamet-i tefekkürüne yeni bir hedef ve mecra tayin eden Kant'ı tanıtabilirse bir cemiyetin bir devirde bir âliminden beklediği hizmet ve vazifenin mühim bir kısmını ifa etmiş olacağını söyler.

Reşad Şemseddin, *“Kant’ın manzume-i fikriyyesi bir taraftan kendisinden evvel mevcut sistemlere mahal-insibab, diğer taraftan da kendisinden sonra doğmuş bulunan felsefelere havza-i nebe’an olmuştu.”* (Reşad Şemseddin 1340-1341: 348) Diyerek felsefe tarihinde yaşayan bütün filozofların bu büyük adamın bazı fikirlerini kabul bazılarını da tenkid etmek suretiyle de olsa onun ile meşgul olmuş bulunduğunu belirtiyor. Kant’ın fikir örgüsünün önemli bir noktasının olduğunu, onun da din felsefesi olduğunu söyleyen Reşad Şemseddin şöyle açıklıyor:

“(…) (İntikad-ı akl-ı mahz) nâm muhalledesiyle de dini vicdan ve hissiyatın iştîyak ve ihtiyaçları üzerine istinad ettirmişti. Bu yeni vaz’ bir taraftan aklın kuvvet ve selahiyetlerine bir hudud tayin ederek bu kuva-yi akliyye müstenid olan ilme haysiyet ve istiklalini temin etmiş, diğer taraftan da dine karşı ilim ve tefekkürat-ı mantıkiye cephesinden gelmesi melhuz muhacemelerin önüne geçmişti. Hülasa Kant vicdan ile aklı ve i’tikad ile ilmi ayırarak her birine kendi haysiyetini temin ediyor ve bunların aynı hat üzerinde çarpışmasının önüne geçiyordu. Bu iki üss arasındaki medid mücadelenin bundan daha parlak surette bir netice-i itilafa isaline hiçbir suretle imkân yoktu. Akla müstenid kadim ilahiyat kendi ekaniminin hakikatini isbat için ilimden ve tefekkürat-ı mantıkiyyeden yardımlar, tasdikler beklemek i’tiyadında idi. Hâlbuki ilim ve tefekkürat-ı mantıkiye kendi hudutlarının haricinde bir feza dâhilinde seyreden dinin bahsettiği şeyleri tasdik ve onlara itimad edemiyordu. Mücadele buradan başlıyor ve din ilmi ilhad ile ilim de dini safsata ile itham ediyordu.

On sekizinci asrın nısf-ı ahirinde Kant bu korkunç mücadelenin ortasına atıldı. Dine dönerek kendisine ilim ile aynı hatta yarışa mecbur olmadığını ve ilmin te’yid ve tasdiklerine de muhtaç olmadan kendisi için halk edilmiş vicdan ve hissiyat tahtının üstünde ebed-karar olabileceğini söyledi. İlme de teveccüh ederek dinin bir yalan ve safsata olmadığını onun insanın mahiyetinde meknuz, izale ve itfası mümkün olmayan ihtiyaç ve iştîyaklardan doğduğunu ifade etti. Beşeriyetin tefekkür tarihinde en vazih ve mükemmel bir suretle ilk defa Kant’a nasib olan böyle bir tar-ı hall hem ilim ve medeniyetin tarik-i inkişaf ve ittisa’ındaki engelleri yıkacak, vuruşunu hızlandıracak bir amil, hem de fertlerin ve cem’iyetlerin manevi saadetlerine ve istirahat-ı vicdanlarına hadim olacak bir keyfiyettir.” (Reşad Şemseddin 1340-1341: 349–350)

Reşad Şemseddin, Kant felsefesiyle terbiye olunmuş bir cemiyet dâhilinde dinin ne maddenin kirlilikleriyle bulaşacağını ne de maddi arzuların üretim aracı konumuna

düşebileceğini belirtir. Dinin burada herkesin vicdanında taht kurduğunu ve orada payidar olduğunu ifade eder. (Reşad Şemseddin 1340-1341: 350)

“ (...) Bugünkü Türkiye cem’iyetinin manevi ve fikri hayatında beklediğimiz inkılâblar işte Kant felsefesinin bu yapmış olduğu ve daima da yapmak iktidarında bulunduğu inkılâblardır. Akla müstenid kadim ilahiyat ile terbiye edilen ve bunun netice-i zaruriyyesi olan taarruzlarla karşılaşarak dinsizliğe düşen eski nesiller eğer Fransa’dan ve Voltaire’den evvel Almanya’yı ve Kant’ı tanımış olsalardı, keza aklın mu’tiyatı ile tahkim ve tarsin edilmiş bir ilahiyat tesisi için uğraşan ve bu yolun da bir netice-i zaruriyyesi olarak –akl-ı nazari ve ilim işlerine yaramayıp kendileri ile taarruza dahil olduğu zaman- ilmin sıhhat ve haysiyetini tezlil eden din uleması da eskiden beri devam eden bi-sûd an’anededen kurtulup da Kant’ı ve Scleiermacher’i bir kere okumak tenezzülünde bulunmuş olsalardı bugünkü cem’iyetimiz beki de daha başka türlü bir hayat-ı inkişafa mazhar olmuş bulunacak ve bugün asıl olmak istediğimiz hedeflere dün daha evvel erişmiş bulunacaktık. Mamefih dün olmayan şeyin bugün elan olabilmesi için imkân vardır. (Reşad Şemseddin 1340-1341: 351)

Hilmi Ziya, felsefenin beşiği olan Eski Yunan’ın aynı zamanda Latin edebiyatındaki destanların da mebdei sayıldığını, felsefe ile destan’ın uzun müddet birbiriyle çatışmadan geliştiğini, Elen mektebinin birçok hâkimlerinin mesleklerini dini kozmogoniye dayandırarak meydana getirdiklerini söyler. Lakin ilk defa Sokrat’ın bu çığırdan ayrıldığını ve destanları safsatayla açıkladığını belirtiyor. Hâlbuki öğrencisi Eflatun’un bilakis bunlarda (istiari) bir kıymet gördüğünü ve ilahların ideal örnekleri temsil ettiğine inanıyordu. (Hilmi Ziya 1340a: 25)

Hilmi Ziya, Destanlar’ın felsefeyle uyum içinde olduğunu her ülkenin destanlarının o ülkenin hayat felsefesi üzerinde derin izler taşıdığını ve felsefesini yansıttığını ifade ederek şöyle devam eder: “Yeni felsefede (Bacon) İdola fori, İdola tribus ismi altında izah etmeye hacet görmeden destanları atıyor. Hâlbuki Descartes felsefesinde (temsili fikirler) ismi altında bunlara mühim bir mevki’ ayırıyordu: Descartes’a göre fikirlerimiz üçe ayrılır. Bir kısmı anadan doğma, bir kısmı dışarıdan gelme, üçüncüsü de dimağın istidlâlsiz terkip ettiği fikirler (Altındağ, Billur Köşk, Kenturiyus rüyalar gibi).” (Hilmi Ziya 1340a: 25–26)

Hemen her filozofu meşgul eden bu mesele üzerine son zamanlarda birçok iddialar ileri sürüldüğünü söyleyen Hilmi Ziya, “Herbert Spencer” ve “Alexandre Bain” ın iddialarına göre bunun bir çağrışım meselesi olduğunu belirtiyor.

Yani burada esasen bir mantıksızlık olmadığını, belki safsataî bir fikir birçok tedai münasebetleriyle yapılarak umumî kıymet kazanacağını ve Dimağ'ın bir tedai makinesi olduğunu söyleyen Hilmi Ziya, parçalarının arasında konularına göre bir işbölümü olduğunu, bu cinsten iştigallerle beynin ancak hayal ile uğraşacağını, bu görüşün esasen beyne ait olan kısmı son zamanlarda çok kıymetten düştüğünden sonucuna da güvenilemeyeceğini söyler. (Hilmi Ziya 1340a: 27)

Hilmi Ziya, bütün bu umumî mütalâalardan sonra bazı destanlara mahsus olan vasıflardan bahsetmek gerektiğini söyleyerek şöyle devam eder:

“(...) Evvelâ— Destanların esası tamamıyla millî olmakla beraber bazen şekli beynelmîlel ve bir medeniyet manzumesine şamil olabilir. Faraza Hazret-i Ali Cengi bizde ve Acemler’de, Leyla ile Mecnun bizde, Araplar’da ve Acemler’de, Hüsrev ü Şirin, Ferhat ile Şirin halinde bizde ilh... Saniyen— Destana hâkim olan tek bir (sergüzeşt)’tir. Asırların vakayı’i bunun arasına girer: Şehname’de Zal ve Rüstem hanedanların tahavvülü, büyük istilâlar ve devirlere rağmen devam ederler. Salisen— Baba ile oğulun kavgası ki ekseri ya babanın oğlu tarafından —kasten veya kazaen— katledilmesiyle neticelenir. Zamanımızın ahlâkî telâkkilerine uymayan bu mebde’ Eski Yunan’ın (Oedip Roi)’sında, Almanların (Niebelungen) ‘lerinde, Şehname’de, (Kalevala) Fin destanında, İsveçliler’in (Hedva)’larında ve en nihayet bizim (Şah İsmail) destanında vardır. İlk bakışta çok garip görünen bu nokta uzun bir aile ve mülkiyet mes’elesidir. Râbian— Hemen bütün destanlarda (kader) in gayet mühim bir mevki’i vardır. Kahraman en büyük tehlikelerden, en dolaşık vak’alardan, umulmadık bir zamanda (kader) in yardımıyla kurtulur. Bizde bunun timsâli (Hızır)’dır. (Hilmi Ziya 1340a: 29–30)

Hilmi Ziya, milletlerin destanlarını nasıl yarattığını, bir destanın sosyal bir değişimdeki mevki’i ne olduğunu, sorar ve bunları bize pek az siyasî tarihin açıklayabileceğini ifade eder. Her milletin kendisine ait vakaları olduğunu ve kendi efsanelerini yarattığını bunun için kesin bir şekilde şöyle bir destanın, falan ve falan şartlar içerisinde doğar demenin mümkün olmadığını söyler. Hilmi Ziya, Hind’in meşhur Mahabara ve Ramayana’sı dünyanın hacimce en büyük destanları sayıldığını, İran’ın Şehname’sini herkes bildiğini, Arab’ın ciltler dolduran Anter’i ise edebiyatında önemli bir yer tutamamış ve mensur kalmıştır. (Hilmi Ziya 1340a: 29–30)

Farklı kültür ve medeniyetler içinde gelişerek klasikleşen önemli destanlara çeşitli zamanlarda rastlanmıştır.

“Hind’in eski Veda şarkıları meşhurdur. Bunların içerisinde destanî kıymeti haiz olanlar (İtihaza), (Kavya) ve (Mahakavya) idi. İşte büyük Hind destanları bu efsanelerden doğdu. İbranîler’in (Kitab-ı Eyyûb)’ları eski bir destanın bakiyyesi sayılır. Vatansız kalan, mefkûresini kaybeden Yehûd kavmi destanını da kaybetmiş ve mazlum edebiyatı vücuda getirmiştir. Mısır’ı, Asufu bilmiyoruz. Elimizde olanlardan bir şey yok. Fakat Yunan’ın (İlyada) ve (Odise)’si destanların bütün bariz ve kat’î evsafını arz etmektedir. Roma’nın destanı yoktur. Fakat bu ihtiyacı duyduğundan menşe’i Yunanî bir taslak yapmış ve hiçbir zaman hakikî bir destan meydana getirememiştir. Virgile’in Eneîdes’i san’atça ne kadar yüksek olsa Homere’in bir taklidinden başka bir şey değildir. Fransa’da Cantilene şarkıları trouvere ve troubadour denen âşık şairleri tarafından sokak sokak söylenirdi. Bunlardan Chansons de Geste destanlar serisi meydana geldi.

Bu seri, bir İlyada veya Şehname’den ziyade meselâ Nizâmî’nin (Hamse)’sine benzeyebilir. (Guelfo)’larla (Ghibellino)’ler arasındaki ihtiraslı parti kavgaları (Dante)’nin bir diyapazon gibi uğuldayan ruhuna ne kadar canlı ihtizazlar bırakmıştır ki bütün (Îlâhî Müdhike) sine hâkim olan manada o nefretten başka bir şey okunmaz. Cehennem’de bütün azabı günahlı ruhların ezeli mihrakını kaybetmesiyle başlıyor. Bu mihrak nedir? Büyük Dante’nin ne kadar vuzuhla duyduğu fakat bir türlü ifade edemediği bir mihrak İtalyan akl-ı seliminin, İtalyan örfünün teşekkülüinden başka bir şey midir?” (Hilmi Ziya 1340a: 31–32)

Hilmi Ziya, ahlâk hakkında ileri sürülecek bir fikrin laisizme temas etmeden geçmesinin bugünün analiz yönetiminde imkansız gibi görüldüğünü, birçok dindar adamların ahlâksız olabilmesine mukabil, birçok dinsiz adamların da ahlâklı olmasını nasıl izah edilebileceğini, ahlâk ile din’in birdiğere karşı alâkasız bir vaziyette mi olduğunu sorarak şöyle cevaplıyor: Bunu kabul edersek aynı zamanda destanların dinsiz olabileceğini de kabul etmiş oluruz. Bu soruya cevap vermeden önce, dinin yerine neden başka bir unsurun ikame edilmek istenildiğini anlamak lâzımdır. Batının bu konudaki dayanağı Boutroux da anlamını bulur. Boutroux “Din ve İlim”inde: “Dinin başladığı yerde ilimbiter, birbirlerine arkalarını çevirmişlerdir.” diyor. (Hilmi Ziya 1340b: 59–60)

Hilmi Ziya, “Din, ilme tecrübe vasıtasıyla illete varılamaz. İlimse tecrübenin yanlış telâkki ettiği mebde’leri esas ittihaz ettiği için dini muaheze eder.” (Hilmi Ziya 1340b: 60)

Hilmi Ziya, Destan’ın tarihî mukadderatın millete bahsettiği bir imaret olduğunu, orada her sanatkârın kendi dağarcığını doldurur ve aldığı kadarını işlediğini söyler. Ülkelerin kendi ruhlarını, duygularını, fikirlerini, yaşayışlarını kısaca kültür ve edebiyatlarını yansıttıkları için Destanlara bu kadar önem vermiş ve iki bölüm halinde çok ayrıntılı bir şekilde anlatmıştır. Destanlar her ülkenin felsefi görüşü ile ilgili bize bilgiler vermiş, ayrıca sanat ve

edebiyatını da tanımamıza ve diğer ülkelerle kıyaslamamıza yardımcı olmuştur. (Hilmi Ziya 1340b: 63)

Anadolu Mecmuası'nda S.F. imzalı bir yazı yayınlanmış ve bu yazıda Darulmuallimat müdürü muhterem müderris Mehmed Emin Beyefendinin, Darülfünun felsefe zümresi mezunlarına mesleki musâhabe semineri verdiğini ve bu seminerin yankılarını ve yorumunu yapmıştır. İrfan hayatımızı alakadar eden birçok mes'elelere, bilhassa edebiyat medresesi mezunları arasında uyanması lazım gelen hassas, heyecanlı ilim ve felsefe cereyanlarına dair müderris ile talebe arasında çok faydalı fikir alış verişi yapıldığını belirtiyor. (S.F. 1340: 208)

Mehmed Emin Beyefendinin söyledikleri şöyledir: *“İnsani hayatın adeta müsbet denilebilecek bir vasfı olan “derin düşünmek”, maddiyattan azade olarak felsefi bir heyecan ve ulvi bir lerze ile tefekkür etmek hassasının son derece yokluğu karşısında bu netice kadar tabii bir şey olamaz.”* (S.F. 1340: 208) Mehmed Emin Beyefendi, Anadolu'yu doğuran ihtiyacın maddi ve manevi bir hayata düşkün olan muhitimizde semere verecek bir tefekkür, şevk ve heyecan uyandıracak bir ilim ve tedkik cereyanı vücuda getirdiğini, bu suretle millî harsı ihya ile onu faal ve müessir bir şekle sokmaktan ibaret olduğunu ifade ediyor.

“Fikir ve his itibariyle çok kuvvetli olan bir samimiyet ile vazifesini henüz ifaya başlarken belki biraz müterahi, biraz bati ve dür-endiş görünüyor. Fakat biz öyle zan ediyoruz ki bu hal, ileride vücuda getireceği hamle ve heyecan hayatına bir hazırlıktır.” (S.F. 1340: 208) Bu noktadan Anadolu Mecmuası, müderrisin insanları ırşada devam etmelerini bir vazifesi olarak görüyor.

Anadolu Mecmuası dönemin Materyalist gençlerinin toplandıkları Aydınlık Mecmuasının şiddetli bir muarızıdır. Ayın İzleri” köşesinde, A.M. imzalı bir muharirir “Aydınlıkta Bir Zulmet” başlıklı yazı ile eleştiriyor. Sosyalist eğilimli birkaç gencin çıkardıkları bu derginin ilanında: (A.M. 1340-1341b: 310)

“Aydınlık çıktı,
Kim ki masal okumaktan bıktı
Aydınlık okusun”,

Yazılmasının matbuat sahiplerini kızdırdığını ifade eden muharrir, “Masal ne demek” diye sorduktan sonra bu vesile ile derginin asıl mahiyetini göstermenin gerektiğini söyleyerek bu “yabancı ruhlu” dergiyi tanıtıyor. Sonu “izm” ile biten şiirlerle, Marksizm kokusu taşıyan yazılara dikkat çektikten sonra şiirlerinden örnekler vererek eleştiriyor. Bunların mısra değil, ancak çocuk kusuntuları olabileceğini söyleyerek dergiyi eleştirmeye devam ediyor. (A.M. 1340-1341b: 311–312)

Görüldüğü gibi Anadolu Mecmuası’nda felsefi tartışmalara yer verilmiş ve çeşitli münazaralara girilmiş ise de Mecmua bir felsefi ekolün ateşli savunucusu olmaktan uzaktır. Kant’ın ve Amerika’da doğan pragmatizm ekollerinin çeşitli görüşleri müzakere edilmiş ve aslında bunların ruhçulukla bağlantıları araştırılmıştır.

II. 3. 3) Anadolu Mecmuası ve Anadolu Toplumu

Anadolucular, Anadolu’yu coğrafi ve siyasi bakımdan tanımlamakta zorluk çekmediler. Fakat tahlile muhtaç hususların başında bu vatan ve devlet içerisinde yaşayan insanların oluşturduğu toplum geliyordu. Bu toplum, evet, yorgundu, yoksuldu, yardıma muhtaçtı ama bundan mı ibaretti. Özellikleri, kurumları, örfleri, sosyal dayanışması vs. acaba nasıldı. Birbirine hangi bağlarla bağlıydı; mitleri, efsaneleri neydi? Anadolucular, Anadolu’nun doyurulmasına ve yaralarının sarılmasına verdikleri kadar içerisinde yaşayan insanların tanınmasına da önem vermişlerdir. Dergide yalnızca bu meseleye münhasır yazı dizileri yoksa da her yazarın bu neviden dertleri vardır ve sorunu kendi zaviyelerinden incelemişlerdir.

Necip Asım, Dini bayram ve Kandilleri kutlayan milletimizin de “her büyük millet gibi” millî bayramının olması gerektiğini ve o günü bulup çıkarmanın tespit ve tesis etmenin şüphesiz bizim için ihtiyaç ve zaruret olduğunu söyler. (Necip Asım 1340c: 161–162) Necip Asım’ın bu kaygısını anlamak mümkündür; çünkü oluşturulmaya çalışılan

Anadolu milletini bir araya getirip pek tutacak mekanizmalara ihtiyaç duyulmaktadır. Pek tabii bunun malzemesi de Anadolu'nun kendisinde aranmalıdır:

“Esasen millî bayram günümüzün vak'ası olmak üzere Anadolu haricinde bir hadis aramaya da mahal yoktur. Anadolu tarihinde pek büyük ve şerefli günler vardır ki bunların hepsi ayrı ayrı takdis edilmeye şayandır. Bu gün tarihimizin hem mebdei, hem de en kutsi günüdür. Tarihimizde millî bayram günü addedilmeye layık, bihakkın layık olan ancak bu gündür. Anadolu Türklerinin millî varlıklarını idrak ettikleri şu zamanlarda bu günün unutulması bu günün takdis edilmemesi bu günün tes'id olunmaması belki en büyük cürm, en büyük günah olacaktır.” (Necib Asım 1340c: 162–163)

Bayram günlerinin, umumiyetle milletlerin ya büyük bir mefkûreyi istihsal ettikleri veya esaretten kurtuldukları günlerdir. Anadolu halkının şimdiye kadar böyle bir günü tes'id etmiş olmadığını, dini bayramların millî günlerimiz olmadığını millî günün başka, dini günün başka olduğunu söyler. Anadolu haricinde bir hadise aramağa mahal yoktur. Anadolu tarihinin de pek büyük ve şerefli günleri vardır ki, bunların hepsi ayrı ayrı takdis edilmeye şayandır der ve bu günleri beş bölüme ayırır. (Necib Asım 1340c: 164–165)

- 1-Birinci Sultan Kılıç Arslan'ın Salibiler'le harb ettiği 1 Temmuz günü,
- 2-Yine müşariün-ileyhin Salibiler'e galebe ettiği 14 Ağustos günü,
- 3- Yine müşariün-ileyhin Salibiler'i temdir eylediği 3 Eylül günü,
- 4-Birinci Sultan Mesud'un Alman imparatoruyla Fransa kralını hezimete uğrattığı günler,
- 5-İkinci Sultan Kılıç Arslan'ın Bizans ordusunu mahvettiği meşhur muharebe günü,

Ne İstanbul'un fethinin, ne Çaldıran zaferinin, ne de Mohaç muzafferiyeti günlerinin hiçbir zaman bu saydığımız günlerle kıyaslanabilecek derecede büyük ve şerefli günler değildir diyerek Malazgirt Zaferini bunun dışında tutmuştur. Çünkü en önemli olayı Malazgirt olarak görüyorlar. (Necib Asım 1340c: 165)

Bayramların rolüyle alakalı bu romantik düşünceler bir yana bırakılırsa, Anadolucular gündemdeki konularla alakalı yorumları sayesinde hayalini kurdukları Türk toplumunun portresini çizme fırsatı bulmuşlardır. Bu sorunların önde gelenlerinden biri Rumelili Göçmenlerdir.

Sadri Edhem, Türkiye devletinin iktisadi sosyal ve eğitim alanında önemli problemlerinin bulunduğunu söylemiştir. Bu problemlerin çözüm yollarını anlatmaya

çalışmıştır. Türkiye'nin kurtuluşunun fikirlerden evvel, içtimai bünyedeki bir tebeddülde aramak gerektiğini söylüyor. Sadri Edhem, Türkiye'nin başka bir meselesine dikkat çekiyor: "Nüfus tekâsüf!" Bunu Anadolu topraklarında düşünecek olursak gelecek için bir meseleden bahsetmiş olacağını söyler. (Sadri Edhem 1340: 221–222)

"Bugün için başka bir tekâsüf esasından bahsetmeliyiz. Bu tekâsüf sun'i olacaktır. Türkiye'ye getirilen göçmenler bu işe yarayacaklardır. Türkiye'nin imara olan ihtiyacı da suni tekâsüfe hizmet edebilir. Bunun faydası, ihtisasın artması, işbölümünün derinleşmesi, istihsalatın artması olacaktır. Nüfusu arttırma imkânı yoktur. Nüfusun artması, iktisadi faaliyetin düzelmesi demektir. Köylerimiz yaratıcı iktisadi amili olmaktan uzaktır ve gittikçe kuvvetlerini kaybetmektedir. Az nüfuslu köy, kuvvetleri dağınık bir halde bırakır. Çare, köyleri kalabalıklaştırmak, köylüyü istihsal sahalalarına koymaktır. Köyler yol üzerlerine kurulmalı, istihsal sahalaları köylerin kuruluşunda önemli olmalıdır. Kuvvetten doğacak ruhi netice de önemlidir. Tekâsüf noktaları meselesinin halli, diğer meseleler için de bir anahtar olacaktır. (Sadri Edhem 1340: 222–223)

Sadri Edhem, nüfus sorununun halledilmesiyle köylerin daha çabuk gelişeceğini ve iktisadi sorunların azalacağını az nüfusun iyi olmadığını ve çoğalmanın gerekliliğini ifade ediyor. (Sadri Edhem 1340: 223)

Cemalettin Kemal, Rumeli göçmenlerinin Türkiye'ye gelişini, kışın bu insanların ne olacağını, nasıl istihdam edileceği gibi düşüncelere yer verdiği yazısında, bu insanların burada perişan olduklarından bahsedenerlere Anadolu'nun şartlarını ve ahvalini hatırlatıyor. Rumeli göçmenlerine, Anadolu'ya gelinceye kadar nerede olduklarını soruyor. Anadolu yıllardan beri türlü hastalıklardan dolayı zulüm görmüş, bitip tükenmiştir. Güneş bile onu zehirlemiş, öldürmüştür. (Cemaleddin Kemal 1340: 309)

Cemalettin Kemal soruyor: "*Şimdiye kadar Anadolu'nun şartlarını bilmeyen bu insanlar, şimdi mi bazı gerçekleri öğrenmişler? Anadolu Türkü'nün suçu neydi? Bu telaş şimdi niye?*" Cemalettin Kemal, Anadolu'dan başkasını düşünmek niyetinde değildir. Kopan kıyameti sinek vızıltısından daha kıymetsiz buluyor. Anadolulu da insandı. Onlarla hiç kimse ilgilenmezken neden Rumeli Müslümanları? Diyor. (Cemaleddin Kemal 1340: 309)

"(...) Anadolu'yu yıllardan ki, türlü türlü hastalıklar içinden kemiriyor, yiyip bitiriyor, Anadolu'nun çocuklarını su, hava, toprak, hatta güneş, şu bizim hayat ve aydınlık verdiğini bildiğimiz güneş bile zehirliyor, öldürüyor, Anadolu'da esen rüzgâr, sanki zehirli bir havadır. Anadolu'nun her köyü bir mezarlıktır, her yuva, senede bir ferdini olsun kara ve aç toprağa terk eder. Elem, ızdırab, hastalık, Anadolu'nun vücudunda tufeyli bir haşere gibidir. Aklınız şimdi mi başınıza geldi? Anadolu'nun sefaletini şimdi mi haber aldınız?

Uzun zamanlardır, Anadolu'yu niçin müdafaa etmediniz, niçin Anadolunun hakkını aramadınız? Rumeli Müslümanlarında bulduğunuz kıymet, Anadolu Türklerinde yok mudur? Rumeli Müslümanları Anadolu Türklerinden daha fazla insan mıdır, daha çok mu hakk-ı hayat sahibidirler? Anadolulu şimdiye kadar mütemadiyen öldü, sustunuz, Rumeli Müslümanları gelir gelmez küçücük rahatsızlıklarından dolayı feryada başlamanızın sebebi nedir, telaşınız neyi istihdaf ediyor, hiddetiniz kimedir? (Cemaleddin Kemal 1340: 310)

Cemaleddin Kemal, Anadolu çocuğunun heder olup giderken, başkalarını düşünmesinin vazifesi olmadığını, “(...) Tufan olsa, yerden cehennem fışkırsa, gökden yağmur yerine taş yağsa da umurumuzda değil, kim ne olursa olsun; Anadolu'dan başka kimse aklımızı işgal edemez.” Diyerek her hangi bir tehlikenin önünde duyduğu endişenin, yalnız Anadolu için olduğunu söylüyor. “Çünkü: O biziz ve biz O'yuz.” (Cemaleddin Kemal 1340: 310)

Selahaddin Kadri, Anadolu'nun millî varlığını duyup, yeni bir hayata atılmak için, ilim yolunda, hars yolunda, medeniyet yolunda bütün milletlerden daha fazla çalışmasının gerektiğini ve bilhassa ona, bu hayatta istikamet verecek olan gençliğin en ön safta olması gerektiğini söylüyor. (Selahaddin Kadri 1341: 341)

Selahaddin Kadri, çalışmanın insanlar için her şeyden evvel bir ihtiyaç olduğunu ve bu ihtiyacı bütün memlekete yaymak zorunda olduğumuzu belirtiyor. Anadolu halkının yüksek seciyelerinin olduğunu ve bunlardan birinin de çalışkanlık vasfı olduğu söyleyen Selahaddin Kadri, “(...) Fakat bu vasfı öldüren bir nakise var ki o da çalışmamızın süreksiz, müfrit, intizamsız ve usulsüz olmasıdır. Sarf ettiğimiz kudretle elde edilen netice arasında mukayese yapıp mütehayyir ve me'yûs olmamak kabil değildir.” Diyerek, asırların küllendiği Anadolu Ocağının parladığını, alevlendiğini, tarihin isyanlarla, istilalarla, harplerle, dini buhranların bir daha dönmeyeceğini bir daha o ateşi söndüremeyeceğini ifade ediyor. (Selahaddin Kadri 1341: 342–343)

Selahaddin Kadri, halkımızın çok çalıştığını fakat fena çalıştığını, intizama, usule ehemmiyet vermediğini söyler ve şöyle devam eder:

“(...) hıfz-ı sıhhatin basit kaidelerine bile i'tina etmez ve bin-netice ruhi ve maddi birçok felakatlere sebebiyet verir. Münevver ve gençlerimiz de böyledir.” Meselenin iki tarafı vardır: Mütebet, menfi. Müsbet tarafını herkes bilir. Ve şimdiye kadar hakkında birçok şeyler yazılmıştır. Burada bunları bir düstur halinde işaret edip zat-ı meseleye menfi safhasında tedkik edeceğim: Çalışmanın hıfzu's- sıhhası şu dört düstura irca' edilebilir:

1- Usûl ve intizanla çalışmak ve i'tiyad husule getirmek.

- 2- *Mecburiyetle değil fakat severek çalışmak.*
- 3- *Çalışılacak işi tasnif, tanzim ve mevzu'u tensik etmek.*
- 4- *Hıfzu's- sıhhanın bütün kaidelerine riayet etmek.* (Selahaddin Kadri 1341: 342–343)

Selahaddin Kadri, fen çalışmanın yorgunluk olduğunu söyler ve devam eder: “(...) *Bu yorgunluğun uzviyet üzerinde meydana getirdiği tesirleri mütalaa etmek, bedeni ve zihni mesaide bulunan herkes için bilinmesi faydalı olacağı şüphesi bulunduğu bilhassa kafasıyla çalışan ilim müntesiblerinin bu hususta tenevvür etmesi lazımdır.*” Diyerek çalışmanın prensiplerinin önemine dikkat çekiyor ve bedeni yorgunluğun da önemli olduğunu vücudu dahi iyi kullanmamız gerektiğini ve en önemli yerinde beyinle çalışmak olduğunu belirtiyor. (Selahaddin Kadri 1341: 346)

Anadolu Mecmuası'nda “Aşkale Mektubu” isimli yazıyla Anadolu'da görevli bir öğretmenin kendi duygu ve düşüncelerine yer verdiğini görüyoruz. Erzurum'un mütevazı bir kazası olan Aşkale ilçesinden gönderilen bu yazı Aşkale'deki Anadolu insanların durumunu ve yaşantılarını anlatıyor. Aşkale'nin Erzuruma on saat mesafede, ikiyüzelli evli ve yol uğrağı olan bir nahiye olduğunu anlatıyor. Aşkale ilkokul mektebinin muallimi Fikri Bey'in yeni sistemde daha iyi ve büyük bir okul yaptırmak için harekete geçtiğini ve okulun yapımında nahiye müdürü ve belediye başkanının nasıl yardım ettiğini, halkın elindeki avucundaki her şeyini feda ettiğini anlatıyor. Aşkale'de bu imkânsızlıklara rağmen yapılan mektep binası önünde gözlerinin kamaştığını söylüyor. Anadolu Mecmuası, Anadolu'nun uzak bir nahiyesinde ki öğretmenin duygu ve düşüncelerine yer vererek Anadolu'ya ve Anadolu insanına verdiği değeri göstermiştir. (İmzasız 1341c: 391)

Haydar Necib, Türk vatanında yalnız İstanbul'u görenlerin, İstanbul kadınının vatan annelerinin timsali olduğunu, zaferleri kazanan genç askerleri yetiştiren ve onun terbiyesini veren kadın olduğunu düşündüklerini ve bu düşüncelerin kesinlikle yanlış olduğunu belirtiyor ve devam ediyor: “(...) *Medeni Türk kadınının enmüzecini İstanbul'da aramak beyhude bir emek ve boş bir iştigaldir. İstanbul kadınına bakıp Türk kadınlığının mi'yarını anlamak yalnız güç değil hatta gayr-ı kabildir. Eğer Türk kadını görmek istiyorsanız yer yer Anadolu'yu geziniz, onun enmüzecini oralarda bulacaksınız.*” (Haydar Necib 1340a: 117)

Anadolu kadınının Türk kadınlığının örneği olabilecek yegâne timsal olduğunu söyleyen Haydar Necib, medeni bir kadında aranabilecek bütün vasıfların Anadolu kadının da olduğunu söyler. Aşkta vefa, hayatta metanet, ahlakta resanet, terbiyede an'aneye hürmet gibi bütün vasıfların Anadolu kadınının meziyetleri arasında olduğunu belirtir. Herkesin Anadolu kadını, zevki basit, idraki dar zannettiğini, bilakis zevkli, idraki geniş, zekâsının da kuvvetli olduğunu söyler. (Haydar Necib 1340a: 117–118)

“(…) Medeni ve asri bir kadın yanında Anadolu kadınının mevki’i küçük sayılmaz. Zira iptidailiğinde tekâmülün son haddi gizlidir. Anadolu kadını yanık çehresi, bükük ve ihtiyar kameti ve sertleşen adalesiyle canlı bir heykel-i mesaidir. Arzularını erkeğine fart-ı merbutiyetiyle, çocuklarına fart-ı muhabbetiyle ve hayata karşı fart-ı şevkiyle tatmin eder. Onca her iş kolay, her müşkül kabil-i iktihamdır. Anadolu kadını’nın hatırına tembellik gelmiş denilemez. Teferruatına kadar hayat meşgalesine dalmıştır; hiçbir tehlike önünde korkmaz, hiçbir mani’a müvacehesinde irkilmez, her tehlike ve her mani’ayı hayatın bir cilvesi diye kabul eder ve gülerek karşılar. Çünkü annesini öyle görmüş ve tali’siz hayatında bunun mukadder olduğunu öğrenmiştir. Yalnız onun şevkini bozan, cesaretini kıran ve hayat kuvvetlerini azaltan iki şey vardır: Gurbet ve ölüm. Anadolu kadını ölümü gurbet kadar acı ve gurbeti ölüm derecesinde ayırıcı bulur. Çocuğunu asırlarca Yemen çöllerinde, Arnavutluk dağlarında, Rumeli Balkanları’nda haber olmuş gören bir ana için bundan daha tabii hangi his vardır?

O, gurbet denilince hiç düşünmeksizin Yemen kumsallarını, Arnavutluk kıyılarını ve Rumeli’nin aşılmaz dağlarını hatırlar. Sanki buraların ezeli aşinasıdır. Daha beşikte iken babasının buralarda vahşi düşmanlar tarafından parçalandığını duymuş, biraz büyüyünce Ağabeysinin yine buralara gidip dönmediğini görmüştür ve bilir ki bir gün kocası da oralara gidecek ve gelmeyecek. Bunun içindir ki Anadolu kadını gurbeti ölümden ayırmaz ve yine bunun içindir ki gurbete giden kardeşini, kocasını, çocuğunu tabutu arkasından ağlar gibi gözyaşlarıyla teşyi’ eder. Bu gözyaşlarında asırların mersiye-i felaket ve ıstırabını okumamak kabil midir? (Haydar Necib 1340a: 118)

Haydar Necib, Anadolu kadınının gurbetle ölüme alıştığını, bir gün kocasının tarlasından ayrılacağını, kardeşinin yanından alınacağını ve çocuğunun kucğından koparılacağını bildiğini söyler. Anadolu kadınının ölümlen kalbinde bulduğı tek acının, kocasının, kardeşinin, çocuğunun hatıralarıyla baş başa kalamamaktan ve daha fazla anamamaktan yakındır. Ölümlen hatıralarından ayırdığı için sevmey, yoksa ölüm, Anadolu kadını için büyük bir mücadeleden ve hayatın kahr ve zulmünden kurtulmak itibariyle büyük ve doyulmaz bir zevktir. (Haydar Necib 1340a: 119)

“Türk kadınlığının enmüzecini Anadolu’dan başka yerde arıyorsanız hata ediyorsunuz. Kadını zevk ve sefahat vasıtası olmaktan en evvel kurtaran, medeni olduğı rivayet edilen Avrupa’nın bugün varmak istediğı bu gayeyi asırlarca evvel bulan Anadolu

muhitidir.” Diyen Haydar Necib, Anadolu’da kadının, cemiyetin en önemli parçalarından biri olduğunu söyler. (Haydar Necib 1340a: 119)

Ziyaeddin Fahri’de Türk kadını ile ilgili düşüncelerini Anadolu Mecmuasında dile getirenlerdendir. Ziyaeddin Fahri, cefakâr Anadolu kadınının, kadın hakları, kadın hukuku gibi tartışmaya ve suistimale açık konularda alet olarak görülmesinden yana değildir. Memleketin hakiki kadınının maddi ve manevi mahrumiyetler içinde kıvrandığını, kağnısı peşinde koştuğunu, maddi ve iktisadi hayatımızın esaslarını yaratıcı kudreti ile devam ettirdiğini söylerken diğer taraftan tufeyli bir zümrenin kadınlarının, zavallı Anadolu kadınının vazifelerini göstererek hak istediğini belirtiyor. (Ziyaeddin Fahri 1340-1341b: 368)

Anadolu’nun Türkleşmesinden, daha doğrusu, Anadolulaşmasından itibaren bugüne kadar Anadolu kadınlığının geçirdiği bir takım sosyal devreler olduğunu söyleyen Ziyaeddin Fahri, mümeyyiz vasıfları ne kadar basit, ilkel olursa olsun tarih ve ilim nazarında bunların şüphesiz büyük bir ehemmiyetinin olduğunu söyler.

Ziyaeddin Fahri, ilmi bir tetkik yerine, kadınlık hayatına ait umumi ilim izahlarının göstereceği şuleden istifade etmeyi uygun görüyor. Son asra gelinceye kadar kadına ait meselelerde ahlakçıların meşgul olduğunu belirten Ziyaeddin Fahri, burada kadınların din uleması elinde aldığı vaziyete, çok üzücü bir durum olduğu için temas etmiyor. (Ziyaeddin Fahri 1340-1341b: 369)

On altıncı asırdaki uyanma ile dini tesirden uzak olan ahlakçıların, kadın hayat ve ahlakından bahsettiklerini, hukukçuların, ruhiyatçıların, içtimaiyatçıların da kendi açılarından kadın’a baktıklarını belirten Ziyaeddin Fahri,“(…) *Dini tesirlerden azade olan ahlak filozofları kadın hayat ve ahlakından bahsettiler, hukuk âlimleri tabii, ferdi, ictimai’i hukuk esasatına istinaden “kadın” ile alakadar oldular, ruhiyatçılar kendi sahaları dâhilinde din psikolojisi ile iştilal eylediler.*” (Ziyaeddin Fahri 1340-1341b: 370). Sonun da sosyolog düşünürler afakî usul ile din ve kadınlığı tetkike başladıklarını belirtiyor ve içtimaiyat – kadın münasebeti üzerinde duruluyor. Ziyaeddin Fahri, Avrupalı ve Rus sosyologların meseleye bakışlarını veriyor ve onların konu ile ilgili

fikirlerinin Anadolu kadınlığı ile aynileştirilmesinin veya benzetilmesinin mümkün olmadığını ifade ediyor.

Ziyaeddin Fahri, daha sonra Fransız sosyolog Bougle'nin sosyal meseleleri ele aldığı bir kitabından (De la sociologie a L'action socialc, Paris 1923) özellikle kadınla ilgili kısma dikkati çekiyor. Ziyaeddin Fahri, Bougle'ın kitabında sosyal müesseselerin kapılarının kadınlara açılmalı mı diye sorduğunu, cevaben; bu konuda kimsenin dinlenmemesi, yalnız ilme müracaat edilmesinin gerekliliğini savunduğunu belirtiyor. (Ziyaeddin Fahri 1340-1341b: 371-372)

Anadolu kadınının evinde hayat işlerinin içinde didindiğini, çiftini sürdüğünü, ineğini sağıp yoğurduğunu, sütünü şehir pazarına götürdüğünü söyleyen Ziyaeddin Fahri, Anadolu erkeğinin iktisadi mesaisinin bundan çok olmadığını belirtiyor. Büyük medeni şehirlerde kadın ne ise, küçük kasaba ve köylerde erkeğin aynı vaziyette olduğunu söyleyen Ziyaeddin Fahri, estetik faaliyetin en önemli unsurunun şehirde kadın, köyde erkek olduğunu, bütün bu noktaları tayin eden hiç şüphesiz cemiyetlerin iktisadi ve sosyal müesseselerinin şekilleri olduğunu ifade eder. (Ziyaeddin Fahri 1340-1341b: 372-373)

Hilmi Ziya, millî destanları incelemiş ve Anadolu insanının hissi ve örfü duygularını dile getirmiştir. Nasreddin Hoca, Battal Gazi ve Köroğlu'nun Anadolu örfünün hakiki numuneleri olduğunu, Anadolu'yu yansıttığını ifade ediyor. “(...) *Efsane Anadolulastı; yani örfün bu eski ve esaslı efsanesi muhite intibak etti. Bu suretle Hazret-i Ali Cengi, Battal Gazi, Melik Gazi ve Şah İsmail destanları meydana geldi. Bunlardan bilhassa Battal Gazi Anadolu'nun en mahallî, en kuvvetli millî destanı oldu.*” (Hilmi Ziya 1340a: 25-26)

“Anadolu'nun her köşesinde Hazret-i Ali'nin kılıcıyla yarılmış bir kaya, ayağının darbesiyle çökmüş bir dağ veya pençesiyle kayalıklarda oyulu kalmış derin parmak izleri vardır. Halk bunun hakikaten Hazret-i Ali'nin eseri olduğuna kani'dir, bunda kat'iyen şüphesi yoktur. Efsanelerde yaşayan bu muhayyel Hazret-i Ali Anadolu'nun harikalar yaratabilecek esrarlı kudretinin timsalidir, nümunesidir. Millet'in vicdanında asırlık buhranlar yapan öyle derin ve anlatılmaz vak'alar vardır ki bunu bir destan parçası kadar belâgatle hiçbir şey ifade edemez.” (Hilmi Ziya 1340a: 29-30)

Anadolu insanı örf ve destanlarına çok önem vermiş ve inanmıştır. Kendi kahramanlarını bunların içinden seçmiştir. Bu kahramanlar da kendisini bulmuş ve Anadolu insanının duygu ve düşüncelerine tercüman olmuştur. Toplumu en iyi yansıtan ve bize o toplum hakkında bilgi veren o toplumun destanlarıdır.

“Destan milletin örf ve akl-ı seliminde mevcut hayır, hakikat, adalet ve kahramanlık, bir kelime ile ahlâk timsallerini istikbale tevcih ve her yeni gelen nesle talim etmektedir. Kahramanın hiçbir devr-i tarihi, hiçbir kasaba ve memlekete merbut olmayışı asıl kıymetini veren cihettir.” (Hilmi Ziya 1340b: 60–61)

Hilmi Ziya, galip veya mağlup, zengin veya fakir bütün milletlere mefkûresini gösteren, istikametlerini tayin eden destanlarının olduğunu ve Türkler’in Osmanlı tarihinin devamınca, destanların mehdi olan Anadolu'dan uzak ve ayrı kaldıklarından onun feyzinden istifade edemediklerini, bunun için mefkûresiz ve destansız kaldıklarını söylemektedir. (Hilmi Ziya 1340b: 62)

Türkiye Cumhuriyeti ile birlikte yeni destanlarının oluşabileceğini söyleyen Hilmi Ziya şöyle devam eder: *“Bundan sonra Türk'ün hükümeti, devleti vatanının göbeğinde kurulduğu, yabancı tesirlerden birer birer sıyrılarak kendi ırkı ve kendi akl-ı selimine bağlandığı cihetle, ona can ve mefkûre bahşedecek destanları da doğabilecektir.”* (Hilmi Ziya 1340b: 63) Ülken, destanları sadece harp tasvirlerinden ve kılıç şakırtılarından ibaret farz etmenin büyük bir hata olacağını, çünkü destanların toplumların özelliklerini yansıttıklarını ifade etmektedir.

Sadri Edhem, köylerimizin yaratıcı iktisat amili olmaktan uzakta olduklarını ve gittikçe kuvvetlerini kaybettiklerini söylüyor. Köylerin nüfuslarının az olmasının kuvvetleri dağınık bir halde bıraktığını, on, on beş çatıdan ibaret olan köylerdeki iktisadi hayatın olamayacağını bunun için nüfusun arttırılması gerektiğini ifade etmektedir. (Sadri Edhem 1340: 222)

Anadolu'daki bu dağınık kuvvetleri toplamak için yapılacak yegâne hareketin köyleri daha kalabalık bir hale koymaktan geçtiğini söyleyen Sadri Edhem, onları istihsal sahalarına yerleştirmenin gerekliliğinden bahsetmektedir. Türkiye'nin ilk temeli olan köyün, kuvvetli olmasının cemiyetin ilk hücresi olacağı için çok önemli olduğunu söyleyen Sadri Edhem, yol üzerlerine, istihsal sahalarına geniş nüfuslu köyler tesis etmenin bugünkü en hayırlı işlerden biri olacağını ve aynı zamanda iskân işi ile aynı yolda yürüyen imar işinin de bunu temin edeceğini belirtiyor. (Sadri Edhem 1340: 223)

Görüldüğü üzere Anadoluocular, Anadolu toplumuna Türkleşmek ve İslamlaşmak adlarını verebileceğimiz bir açıdan bakmışlar; onu tarihi süreç içerisindeki bağlamlarına atıfta bulunarak anlamlandırmaya çalışmışlardır.

II. 3. 4) Edebi Görüşler ve Anadolu Mecmuası

Anadolu Mecmuası özellikle Halk Edebiyat'ı üzerinde durmuştur. Anadolu Edebiyatına ve daha çok halk ve tasavvuf şairlerine ağırlık verilmiştir. Anadolu Mecmuası'nda Hüdai'nin Divan'ı, felsefesi ve tasavvuf edebiyatındaki yeri; Divan'ından çıkarılan edebi şahsiyetiyle Hurufi bir şair olan Muhuti; şiirlerinden yola çıkılarak tanıtılan Gevheri, Seyrani, Mevlana, Yunus, Kaygusuz Abdal, Hacı Bayram Veli, Eşrefoğlu, Üftade ve Urfalı bir şair olan Hikmet hakkında etraflı bilgiler verilmiştir. Bütün bu tanıtımlar genellikle Edebiyat Tarihi ve Anadolu Edebiyatı başlıkları altında, ya ayrı bir başlık olarak ya da bir konunun içinde değinilerek anlatılmıştır. Divan şiirimizden bir tek Necati, uzun iki makale halinde, yer yer şiirleri de verilerek tanıtılmıştır.

Anadolu Mecmuası, birçok edebi başlık altında edebiyatı incelemiştir, bunlar, Edebiyat Tarihi, Edebiyat Muhasebesi, Anadolu Edebiyatı, Şiir, Hikâye, Mektup, Dil gibi üst başlıklar altında edebiyatımızı incelemişler, çeşitli yeni çıkan kitapların tanıtımlarını yapmışlar, diğer bazı gazete ve dergilere eleştiren ya da öven yazılar yayınlamışlardır.

Bu incelemelerde dilimizin özelliklerini, mektup örneklerini, Hikâye örneğini, kırk üç tane şiiri, Anadolu Edebiyatını tanıtan; yani tasavvufi halk edebiyatımızı ve Anadolu'daki şairlerimizi anlatan yazıları inceleyeceğiz. Edebiyat Musahebesi, yani

yabancı ve yerli büyük edebiyatçıların yazıları; Edebiyat Tarihi olarak ta, tarihe mal olmuş şahsiyetleri yayınlarak unutulmuş ya da unutulmaya yüz tutmuş şahsiyetlerin önemini ve değerini okuyucuya tekrar hatırlatmışlar anlatmaya ve tanıtmaya çalışmışlardır.

Yahya Kemal'in⁹ yazdığı, “Bir Tenkid Tecrübesi”, isimli yazıda Edebiyatımızı eleştirerek derginin edebiyat görüşü hakkında bize önemli bilgiler vermektedir. Yazar, her milletin ruhu bilhassa edebiyatında ve musikisinde kendini göstereceğini söyler ve devam eder, “*Bütün Türk yazılarına ihatalı bir nazarla bakmış bir müdekkik kalkıp da: “Türk ruhunda en ziyade göze çarpan şey aşk ve ihtirastır.” Derse gözlerini kamaştıracak kuvvette doğru bir söz söylemiş olur.*” (Yahya Kemal 1340-1341: 325) Çünkü, çoğu yazımızda aşk ve ihtirastan bahsediyor yada tamamiyle bu konular işleniyor.

Yazar, halk türkülerini gözünüzün önüne getirdiğiniz zaman zannedersiniz ki bütün şiirin gönül sözü etrafında döndüğünü, Bingöl’den, Harput’tan Bursa ve İzmir’e kadar

⁹ **Yahya Kemal Beyatlı:** Şair ve yazar olan Beyatlı, Üsküp’de 2 Aralık 1884 yılında doğdu. Asıl adı Mehmed Agah’dır. İlk tahsile “Yeni Mektep’te” başladı. Daha sonra “Mekteb-i Edeb’e” gönderildi (1892). Üsküp İdadi’sine kaydoldu. Selanik’e taşındıklarından tahsiline Selanik İdadi’sinde devam etti (1897). Bu sene içinde annesi veremden öldü. Annesinin ölümü şair’in hayatında bilhassa ileride söyleyeceği ölüm şiirleri üzerinde tesirli oldu. İdadi tahsilini tamamlamak için 1902 yılında İstanbul’a gönderildi ise de Galatasaray Sultanisi’ne kadrosuzluk sebebi ile giremedi. Robert Kolej’e girmek için beklemeye başladı. (1895), (Ayvazoğlu 2004: 416 – 421)

1903 yılında Paris’e kaçtı. Paris’te ilk önce Jön Türkler arsına girdi. Fransızcasını ilerletti. Ecole Libre des Sciences Politiques (Siyasi İlimler Mektebi)’in dış siyaset bölümüne 1904 yılında yazıldı. Kendisi Paris’te dinsizliğim arttı der. Fransızların en büyük tarihçisi olarak kabul ettikleri, kendisinin de hayran olduğu Albert Sorel’in talebesi oldu. 1906 yılı, Temmuz ayında Londra’ya gitti. Londra’dan Brüksel’e ve oradan da birçok şehri dolaşarak tekrar Paris’e döndü. Şark Dilleri Mektebi (Ecole des Langues Orientales)’ne devamla başladı. Burada Arapça ve Farsça’sını ilerletti. Kuvvetli bir tarih, edebiyat kültürü ile ve millî bir şuurla 1912 yılında İstanbul’a döndü. Önce Darüşşafaka Mektebi’nde edebiyat ve tarih muallimliği yaptı (1913). Bir müddet sonra da Sultan Selim’de açılan Medresetülvaizin’de medeniyet tarihi derslerini verdi (1914). İstanbul Darülfünun’unda önce medeniyet tarihi, sonra garp edebiyatı tarihi ve daha sonra da Türk edebiyatı tarihi kürsülerinde müderris olarak vazife yaptı (1916–1919). Başyazarı olduğu Atı (İleri) gazetesinde ve Tevhid-i Efkâr, Hâkimiyet-i Milliye gazetelerinde ve arkadaşları ile birlikte yayımladığı Dergâh Mecmuasında Millî Mücadele’yi teşvik ve taktis eden yazılar yayımladı. Hastalığından dolayı bir ara Sofya’ya gitti (1921). Lozan Konferansı Murahhas Heyeti’ne Müşavir aza seçildi (1922).

Ankara’ya döndükten sonra, Urfa mebusu seçilerek TBMM’ye 1923 yılında girdi. Sırasıyla Polonya (1926), İspanya (1929), Portekiz (1931) orta elçisi oldu. Önce Yozgat, sonra Tekirdağ mebusluğuna seçildi (1934). İki devre Tekirdağ mebusluğundan sonra İstanbul’da yapılan kısmi seçimi kazanarak 1946 yılında İstanbul milletvekili oldu. Pakistan’a büyükelçi olarak tayin edildi (1947). Bu görevdeyken 1949 yılında emekli olarak yurda döndü. Bağışsaklarındaki müzmin kanamayı tedavi ettirmek için 1957 yılında Paris’e gitti. 1 Kasım 1958 yılında İstanbul’da vefat etti. Rumeli hisar sahil mezarlığına gömüldü. (Yeni Türk Ansiklopedisi c.1: 370)

oralardan Tuna kıyılarına kadar bütün türkülerin Türk'ün aşk ve ihtirasını söylediğini; tekkelerde söylenen ilahilerde, nefeslerde, Türk'ün aşk ve ihtirası bu sefer medeni sahada bir umman olduğunu; saz şairlerine döndüğünüzde, saz şiirinin aşk ve ihtiras şiiri olduğunu, söyleyenlere bile “Âşıklar ” dendiğini söyler.

Yahya Kemal, “*Gözlerinizi havas şiirinin yüksek zirvelerine kaldırınız, derhal Fuzûliyi görürsünüz, kalbi bu kadar yanık bir şair ne Asya'nın ne de Avrupa'nın hiçbir milletinde görülmemiştir; ondan sonra Nedim, Şeyh Gâlib, hâsılı diğer zirvelerin de farikası hep aşk ve ihtirastır.*” Diyor ve Türk musikisine baktığımızda, baştan sonuna kadar bestesi ve güftesiyle aşk olduğunu hâsılı bir bakışta Türk'ün aşk ve ihtirastaki hudutsuz kudretinin gözümüze çarptığına değiniyor. (Yahya Kemal 1340-1341: 326)

Aşk ve ihtirası çok olan milletlerde zekâ ve zarafet'in ikinci derecede kalacağını bu iki değer birbirine zıt olduğunu vurguluyor.

Yahya Kemal, “*Türk edebiyatına yine çok nâfiz ve ihâtalı bir nazarla bakmış diğer bir müdekkik dese ki “Türk milletinin asıl fârikası zeka ve zarafettir.*” Bu sözde en az öteki kadar doğrudur. Mesela Nasrettin Hoca'nın, Türk'ün aklîselimini, felsefesini ve kâinata bakışını göstereceğini daha sonra, o Bektaşî ve Yeniçeri fıkraları, Karagöz ve Orta oyununun o kadar millî oluşları Türk'ün zekâ ve zarafete olan tabii meyline şahadet ederler. Nedim'den evvelki ve Nedim'den sonraki bütün gazel-seralar zarafete meyyal olduklarını ve beş asırlık meşk edebiyatının her tarafında Türk'ün fitri olan zekâ ve zarafetinin fışkırdığını vurguluyor. (Yahya Kemal 1340-1341: 326)

Yalnız, bu ikinci fikirde yani Türk'lerin aslında zekâ ve zarafete önem verdikleri kısmıyla ilgili bir eksik göze çarpıyor. Türk aşk ve ihtirasını Leyla ve Mecnun gibi, Hüsn-ü Aşk gibi birçok destanlarla, gazellerle, ilahilerle, nefeslerle ifade etmiş. Fakat zekâ ve zarafetinden misal şaheserler, hatta güzel bir eser vücuda getirmiş mi? diye soran Yahya Kemal anlatıyor:

“ *Rahmi Bey'e gelinceye kadar müdhik edebiyatımız hiçtir, diyebiliriz. O kadar ince, o kadar müzeyyif, o kadar zarîf olan Türk ciddi vadilerde yazı yazarken bütün meziyetlerini gösteri. Evliya Çelebi ki ikide bir halis muhlis Türk olduğunu söyler, cediti “Türk-i Türkân Hoca Ahmed Yesevi” ile öğünür; ciddi mebhastlarda fevkalade zarîftir, fakat tuhaflık*

etmeyi arzu edince derhal meddah, mukallid derekesine düşer, gülünç olur. İşte bütün Türk edebiyatında bu hal daima vaki'dir; doğrudan doğruya güldürmek isteyen Türk muharriri gülünç olmuş.” (Yahya Kemal 1340-1341: 325)

Yahya Kemal, bu eksiğin Türk'ün meşk edindiği edebiyattan geldiğini, acem'de ne nesir'in olduğunu ne de komedinin olduğunu, Türk müdhik edebiyatın numunelerini göremediği için zekâ ve zarafetini gösterecek şaheserler yazamadığını söylüyor. Avrupa'nın en zeki ve zarif milleti olan Fransızların Lâtin edebiyatını örnek alacaklarına, İslam medeniyetinde yetişip de, İran edebiyatını örnek alsalardı; Rabelais, Moliere, Voltaire, ve Beaumarchais'nin eserleri güneşin yüzünü bile göremeyeceklerini ve Türk zeka ve zarafetindeki yeteneğini ancak şimdiden sonra göstereceğini söylüyor. (Yahya Kemal 1340-1341: 326)

Edebiyatın başlıca iki değeri olan aşk ve ihtiras ile zekâ ve zarafetin Türk'te mevcut olduğunu, Türk'ün bu birbirine zıt iki meziyeti kendinde birleştirecek kadar büyük bir millet olduğunu, bunun yanında Türk edebiyatının “ fikir ve tahlil ” değerinden de yoksun olduğunu söyler. *“Türk askerdir, intizam, inkiyâd, ve itâati fıtraten sever. Bu devlet onun bu meziyetinden çıktı. Müfrit meziyetler müfrit nakiselerle sebep olurlar. Cedlerimiz dinde mürşidimiz olan Arap'tan ilmi almışlar, medreselerimize yerleştirmişler,”* fakat ilimin bin senede bin adım atamadığını ve daima ilk usullerle kaldığını açıklıyor. (Yahya Kemal 1340-1341: 327)

Yahya Kemal “Fikir ve tahlil” değerini ancak son zamanlarda Avrupalılardan öğrendiğimizi, dünyanın yeni esasları dâhilinde bir millet olmağa başladıktan sonra bu değer de edebiyatımızda tecellisini göreceğimizi fakat bu değer şiiirimizde ve nesrimizde hiçbir zaman asıl fitri değerimiz olan “aşk ve ihtiras” la “ zekâ ve zarafet”i geçemeyeceğini belirtiyor. (Yahya Kemal 1340-1341: 327)

Edebiyatımızın önemli konularından bir başkası ise, Mehmed Halid'in yazdığı “Tasavvufi Halk Edebiyatımıza Dair Notlar” başlıklı yazısıyla Anadolu Mecmuasının, Tasavvufi Halk Edebiyatına bakışını yansıtmıştır. Yazar, Arap ve Acem tesiri altında vücuda gelen saray ve medrese edebiyatından gayrı bir Türk edebiyatının mevcudiyetinden haberdar olmak istemeyenlere; Türk'lerin Arap ve Acem nüfuzuna

kapılmadan evvel de Anadolu’da mevcut ve münkeşif bir edebiyatlarının olduğunu ve bunun adının da “ halk edebiyatı” olduğunu söylüyor. (Mehmed Halid 1340e: 153)

Mehmed Halid’e göre; Halk edebiyatımızın Anadolu ve buradan evvel Orta Asya’da tamamen dini bir mahiyet arz ederek başladığını , “Divan-ı Hikmet’in” “ Divan-ı Lügati’t Türk’ten” sonra gelen Halk edebiyatının ilk numunesi olduğundan bahsediyor. Yunus Emre’nin on dördüncü asırda halk edebiyatının istikametini tayin eden bir lider olarak gören Mehmet Halit, Yunus Emre ile Mevlana Celâleddin-i Rûmî’nin telakkileri arasında hemen hemen hiçbir farkın olmadığını da belirtiyor.

Yazar, Yunus’un tasavvuf anlayışı ve felsefesi üzerinde dururken, en kuvvetli iki muakibi olan Kaygusuz ve Hacı Bayram Veli tanıtılıyor, Kaygusuz’un zaman olarak Yunus’a daha yakın olduğunu ve onun en kuvvetli ve şahsiyetli muakkibi olduğunu söyler. Yunus’un tasavvufi telakkilerini aynen muhafaza etmek şartıyla şiirde ona yakın kudret gösteren yegâne şair “ Eşrefoğlu’dur.” Ondan sonra halk edebiyatında tasavvufi mahiyette bir farklılık görülmüştür. (Mehmed Halid 1340e: 154–156)

Yunus Emre’nin eserlerini ve onda mecazi ifade ile söylenen hakikatleri kolayca keşfetmek mümkündür. Şeriat adabının zıddını teşkil edecek hiçbir fikir söylememiş, aklın vazifesini tanımayarak, yalnız gönlünün bulduğuna inanmıştır. Yunus Emre, tarikat meydanına Şeriat kapısından girilebileceğini ima etmekle beraber, tarikat meydanına girdikten sonra şeriat cihetinde bir şey kalmayacağını her zaman tekrar etmiştir. (Mehmed Halid 1340e: 157)

Yunus Emre’nin Halk edebiyatımız üzerindeki yeri tartışılmayacak kadar büyüktür. Anadolu’nun her köşesine ulaşmış bir şöhrete sahiptir ve o günden bu güne kadar birçok kişiyi etkilemiş ve etkilemeye devam etmektedir. Anadolu Mecmuası’nda edebiyatımıza özellikle Anadolu’da etkisi olmuş simaları incelemeye almıştır. (Mehmed Halid 1340e: 158–159)

Mehmed Halit, burada, zühdi halk edebiyatının habercisi ve bu manada yeni bir devrin başı olan “Üftade” adında bir şairden bahsediyor. Mutasavvuf olmayan, fakat tasavvufi

tesirler altında kalmış bir zahit sayılabilecek olan Üftade'yi Hüdai takip etmiştir. Yunus'tan sonra halk edebiyatının iki kısma ayrıldığını kaydediyor.

1-Yunus'un telakkilerini müdafaa ederek devam etti.

2-Yunus'un telakkilerini daha geniş, daha kayıtsız bir şekle koyarak Kaygusuz'la başlayan kısım. (Mehmed Halid 1340e: 158–159)

Mecmuanın edebiyat yazılarının bir başka önemli konusu ise Destanlardır. Hilmi Ziya'nın iki bölüm halinde yazdığı “Anadolu İrfanı ve Destanlar”, isimli yazı ile Hilmi Ziya Destanlarımızı incelemiştir, “*İster tesadüf bir masal, ister tarihi bir timsal olarak kabul edelim, millî destanları tetkik edeceğimiz zaman en ziyade göz önünde bulunduracağımız cihet ait oldukları milletin his ve örfü, hâsılı akliselimi olmalıdır.*” Diyerek başladığı yazısında, Anadolu destanlarından bahsedeceksek evvela örfünün menşe' ve tarihini akliseliminin hususiyetini nazar-ı itibara almak lazım geldiğini ve Anadolu örfünün pınarının, başlangıcının Orta Asya'daki Türkmenlerden geldiğini belirtiyor. (Hilmi Ziya 1340a: 25–26)

Bunların Oğuz soyunun bir kısmı olduğunu, Oğuz destanının, Türkmenlerin ilk efsanesi, Oğuz'da ilk büyük kahramanıdır. Oğuz Anadolu'ya Müslüman bir destan getirdi. Oğuz Müslüman'dı ve milletini dine davete memur edilmişti. Aynı zaman da Hz. İbrahim'in vekili de olan Oğuz'un, Tatar ve Moğollarla alakası yoktu. Efsane Anadolulaştı. Bu suretle Hz. Ali Cengi, Battal Gazi, Melik Gazi ve Şah İsmail destanları meydana geldi. Bunlardan bilhassa Battal Gazi Anadolu'nun en mahalli, en kuvvetli millî destanı oldu. (Hilmi Ziya 1340a: 27)

Hilmi Ziya, Efsanelerin büyük bir kısmının doğrudan doğruya Anadolu örfünün yarattığı eserler olduğunu, Köroğlu, Battal Gazi, Tahir ile Zühre, Kerem ile Aslı, Âşık Garib'in bunlardan olduğunu ve Destanların milletin malı olduğunu ifade ediyor.

Sanatın içtimai olduğunu kabul eden Hilmi Ziya'ya göre, sanat bir ferдин ruhsal yapısını değil, bir cumhurun bir cemaatin heyecanını temsil eder. Sanatın iki tarzı vardır. Bunlardan biri Latife, diğeri Destan'dır. Anadolu'da lâtifenin en büyük timsali Nasrettin

Hoca, destanın en önemli örneği ise Battal Gazi ve Köroğlu'dur. (Hilmi Ziya, 1340a: 29)

Hilmi Ziya, Battal Gazi'nin asırlarca süren mütemadi bir gaza âleminin yetiştirdiği kahramanların timsali olduğunu ve orada Alparslan'ı, Melik Gazi'yi, Kılıç Arslan'ı, hâsılı bütün Anadolu fatihlerinin bulunduğunu; Köroğlu'nda ise o mütegalib saltanata bir dakika karşı fariğ olmayan Anadolu'nun bütün Celalileri olduğunu ve bütün Celaliler'in bir kahramanda teşahhus eden ruhunun olduğunu belirtiyor. (Hilmi Ziya 1340a: 59–60)

Edebiyatı incelerken sadece Anadolu ve Türkiye olarak sınırlamayan Anadolu Mecmuası, yabancı edebiyatçıları da incelemiştir. Bunların en önemlilerinden biri olarak Rabind Ranat Tagore'yi göstermektedir. Hasan Cemil'in¹⁰ iki bölüm halinde yazdığı “Rabind Ranat Tagore”, Hasan Cemil, Hind şair'i için, “*Denilebilir ki tabiat mükemmel bir nüsha-i beşer yaratmak istemiş ve Hind'in bu semâ – pâye şairini doğurmuştur.*” Diyerek ona olan hayranlığını dile getirmiştir. 1913 yılının Nobel Edebiyat Ödülünü almış bir yazar olan Tagore, o zamana kadar özellikle ülkemizde fazla tanınmış bir sima değildi. (Hasan Cemil 1340a: 238–240)

On dokuzuncu asırda milliyetlerin uyandığını ve bundan millî prensipler ve millî edebiyatların doğduğunu ve bu edebiyatların başına Norveçliler ve Rusların geçtiğini, Hindistan'ın ise bunlarla ilgilenir bir görüntüsünün olmadığını ama ona rağmen Tagore gibi bir isimi içlerinden çıkardıklarını anlatır. (Hasan Cemil 1340a: 241)

¹⁰ **Hasan Cemil Çambel:** 1879'da İstanbul'da doğdu. 1896'da Harp Okulunu, 1900'de Harp Akademisini bitirdi. Kurmay Yüzbaşı olarak Almanya'ya gönderilerek Prusya Harp Akademisinde öğrenimini tamamladı (1902). Bir süre Karlsruhe'de General Hindenburg'un Karargâhında çalıştı.

Yurda dönüşünde Selanik'te Rumeli Genel Müfettişliği ve Jandarma Islahat Müfettişliğinde görevlendirildi. Balkan Savaşında Genel Karargâh harekât şubesi müdürlüğü yaptı. 1913'de Berlin Büyükelçiliği Askeri Ataşesi oldu. 1915'de Irak cephesinde 51. tümen komutanlığına atanmasıyla tümeni ile Felâhiye Savaşı'na katıldı. 1917'de yeniden Berlin Askeri Ataşeliğine gönderildi. Mütarekeden sonra Kurmay Albay rütbesinden emekliye ayrıldı.

Bir ara Haliç Vapurları İşletmesi Müdürlüğünü yaptı. 1928'de Bolu'dan milletvekili seçilerek T.B.M.M. üyesi oldu. VIII. dönem sonuna (1950) kadar milletvekilliğini sürdürdü. Türk Tarih Kurumu'nun kurucu üyelerinden olup 1935'de Yusuf Akçura'nın ölümü üzerine Atatürk tarafından Kurum Başkanlığına getirildi (23.3.1935–17.12.1941). Bu arada Berlin'deki Alman Arkeoloji Enstitüsünün onur üyeliğine seçildi (1939). 88 yaşında İstanbul'da öldü. (www.kimkimdir.gen.tr)

Hindistan'dan bir anda yükselen ve cihanı saran bir şöhrete kavuşan bu müstesna şair'in bütün eserleri, millî şarkıları, masalları, şiirleri, hikâyeleri, tiyatroları, romanları, evvela İngilizce'ye ve sonra sırasıyla Garb'ın bütün medeni lisanlarına nakledilmeye başlandı. O derece ki, bugün Tagore garb milletleri nezdinde Tolstoi, Shakespeare, Goethe kadar tanınmış ve okunmuş denebilir. Yazar, Tagore'un eserlerinden örnekler vererek incelemiş, hayat hikâyesini anlatmıştır. (Hasan Cemil 1340a: 242–243)

Yazar, Tagore'un ince bir şair, hassas bir sanatkâr olduğunu, büyük şairler gibi bütün bir milletin, bütün bir beşeriyetin ruhuna lisan verdiğini, lirik tarzının onun sanatının merkezi olduğunu, ilk eseri gibi son eserinin de lirik olduğunu, nazma pek ehemmiyet verdiğini, şiirlerinin ise vezin ve kafiye'nin muhteşem numuneleri olduğunu söylüyor. (Hasan Cemil 1340a: 245–246)

İkinci yabancı edebiyatçı incelemesini de yine Hasan Cemil yapmıştır. “Strindberg” , isimli yazısıyla yayınlamıştır. İsveçli August Strindberg Cerman edebiyatının, dolayısıyla cihan edebiyatının en baş döndüren simalarından biridir. Alman yazar Gerhart Hauptmann, asrımızın en kavi şahsiyetlerinden biri Strindberg'dir der. Strindberg için yazar, (Hasan Cemil 1340b: 296–297)

“Bir beslemenin çocuğuydu, sosyalisti, ihtilalci idi, memleketinden çıkarılmış bir anarşisti, sulh-ı âlem için, komünistlik için, dünyada bir tek diyanet için uğraşan bir proletarya idi. Hassas, haşin, hoyrat, merhametsiz, kaba, bayağı, sert, kindar, gaddar ve hasûddu, fantastik, korkunç, kanlı şeylere meclûb, ahlaksız, barbar, haris, mütehakkimdi. Harikulâde ve cihan – şümul ilminin takdir ve tatbikinde cahilane bir ifratı vardı. (Hasan Cemil 1340b: 297)

Strindberg, dik kafalı idi, fakat yüksek tehzibde bir babanın oğlu olmak itibariyle de, Strindberg, aristokrat zevkli, kibar, gayr-ı politiki, ifrat derecede nazik ve rakik, ifrat derecede hakikatperver ve şairdir. Strindberg: “*Her şey doğrudur ve hiçbir şey doğru değildir* ” Sözüyle de düşünce yapısını anlatmıştır. (Hasan Cemil 1340b: 298)

Strindberg, en büyük kadın düşmanı idi ve en büyük kadın takdirkârı. Bu sebeple o kadından kadın diye nefret ederdi; onun önünde daima kendi kadın idealinin timsali yaşardı. O kadında daima anayı severdi. Aynı zamanda kadından korkardı da.

Strindberg'in bütün zamanların bütün edebiyatlarını ve zamanının bütün tecelliyatını bilir ve tanırdı.

Strindberg'in dramlarını, romanlarını, asri veya tarihi hikâyelerini, hayat hikâyelerini, şiirlerini, ilmi eserlerini, mektuplarını ve metrukâtını ihtiva eden ve ciltler tutan külliyat-ı asarı Garp lisanlarına ve tamamı Almancaya tercüme olunmuş bu edebiyatçı birçok kişiyi etkilemiştir. (Hasan Cemil 1340b: 299–300)

Anadolucuların edebiyat görüşleri önemlidir çünkü mecmua çevresinde toplanan gençler, kapanmasından sonra da bu edebi görüşlerin takipçisi olacaklar; Cumhuriyetin ilk çeyreğinde bu görüşlerin genel bir tasvip bulmasını sağlayacaklardır.

II. 3. 4. a) Şiir

Anadolu Mecmuasında neşredilen şiirler konularını, Anadolu insanından, manzaralarından, tarihinden ve destanlarından alan eserlerdir. Bir yandan da şahsiyetlerin ve olayların da anlatıldığı görülüyor. Hüseyin Kemal'in "O Semavi Güzel İçin" (Hüseyin Kemal 1341: 336). başlıklı şiiri aruz vezniyle yazılmıştır. Diğer kırk üç şiir hece ölçüsüyle, sade bir dil ve üslûpla, çoğu şiir'de dörtlükler halinde yazılmıştır. En çok şiir'i on dört şiir ile Necip Fazıl¹¹, sonra sekiz şiir ile İsmail Nami, ve on yedi şair ile birlikte Anadolu Mecmuasında toplam on dokuz şair şiir yazmıştır.

¹¹ **Necip Fazıl Kısakürek:** 26 Mayıs 1904'te, Perşembe günü sabaha karşı, İstanbul'da büyük bir konakta doğdu. Dülkadiroğullarına bağlı "Kısakürekler" soyuna mensuptur. Fransız Papaz ve Kumkapı'daki Amerikan kolejinin ardından Serasker Rıza Paşa yalısındaki Rehber-i İttihad mektebine verildi. Yatılı olan bu mektepte de fazla kalamayınca, bir süre için Büyük Reşit Paşa Numune mektebine ve seferberlik sebebiyle gidilen Gebze'nin Aydınli köyünde, köyün ilk mektebine yazıldı. İlk mektebi, Heybeliada Numune Mektebi'nde bitirdi. (Güzel 2004: 334 – 337)

1916'da, "*Ne oldumsa bu mektepte oldum*" dediği ve şahsiyetinin ana dokusunu örgüştirdiği "Mekteb-i Fünûn-u Bahriye-i Şahane"ye imtihanla ve en titiz muayeneler neticesinde alındı. 17 yaşında, o günkü adıyla "İstanbul Dârülfünunu Edebiyat Medresesi Felsefe Şubesi"ne girdi. (1921) O günlerin (1928 Harf inkılâbına kadar) edebiyat âlemini, Ziya Gökalp'in kurup Yakup Kadri ve arkadaşlarının çıkardığı Yeni Mecmua, Dergâh, Anadolu Mecmuası, Millî Mecmua ve Hayat Mecmuası teşkil etmekteydi. Bu âlem içinde ilk şiirlerini Yeni Mecmua'da yayınladı. (1922) (<http://www.necipfazil.com>)

Cumhuriyetin ilanından bir yıl sonra, 20 yaşında, Maarif Vekâletinin Avrupa'ya tahsile gönderilecek ilk talebe grubu için açtığı imtihandaki başarısıyla üniversitedeki(sömestre)'lerini resmen tamamlamış sayıldı ve Paris'e gönderildi. Sorbon Üniversitesi Felsefe bölümüne girdi. (1924) Paris hayatı, kendini arayışının müthiş his helezonları, korkunç girinti ve çıkıntıları arasında, nefes cesareti bakımından hayal yakıcı bir tablo çizdi. 1929 yazının sonlarına doğru gittiği Ankara'da, içinde 9 yıl müddetle çalışacağı ve müfettişliğe kadar yükseleceği İş Bankasına Umum Muhasebe Şefi olarak girdi. (5 Ağustos 1929)

Anadolu Mecmuasında Türk şiirinin meselelerini ve sorunlarını ele alarak, genel durumu hakkında bilgi veren tek yazı, Dr. Rıza Nur'un¹² “Türk Şiirinin Şekli ve adları” başlıklı yazısıdır. Rıza Nur, burada şimdiye kadar Türk'ün şiirini öğretecek ilim meydana getirilmemiştir diyerek Türk şiirinin sorunlarını anlatmıştır. (Rıza Nur 1340: 81–82)

“Türk'ün şiirinin kanun ve kaideleri vardır. Fakat bunlar henüz mektep değildir. Arap'ın “El- Halil”i gibi biri çıkıp da onun Arap kabilelerini dolaşarak Arap aruzunu bulup topladığı gibi bizden bir Türk'ün şiir ilmini bulup, toplayıp, tedvin edip, yazıp, meydana koymamıştır. Hâlbuki bu hususta Anadolu ve Türk yurtları hazinedirler.

Şimdiye kadar bizde bu ilim hakkında yapılan şey Arap aruzunu aynen alıp bu babda bazı iptidâî eserler meydana getirmek olmuştur. Seleflerimiz himmeti bundan ibaretti. Hâlbuki şiir ilmi bundan ibaret değildir.” (Rıza Nur 1340: 82)

Taksim'deki meşhur tarihi bina Taşkılla'nın 5'inci Alayının Zabıt kıtasında 6 ay neferlik; Harbiye'de İhtiyat Zabıt Mektebinde 6 ay talebelik, peşinden de 6 ay subaylık yaptı. 18 aylık bu askerlik macerası, 1931 senesinin başlarından 1933 senesinin ilk aylarına kadar fasılalarla devam etti. 1938'de Bankadan istifa etti.

Zamanın Maarif Vekili Hasan Âli Yücel tarafından Ankara Devlet Yüksek Konservatuarına Hoca olarak tayin edildi. Bu Profesörlük işinin trenlerde kondüktörlüğe döndüğünü ileri sürerek Hasan Âli'den İstanbul'da bir görev istedi. Güzel Sanatlar Akademisi'nin Yüksek Mimari kısmına atandı. Ayrıca Robert Kolej'in son sınıflarında Edebiyat Hocalığı yaptı. 1941 senesinde, Fatma Neslihan Hanımefendi ile evlendi. Bu Evliliğinden Mehmed (1943), Ömer (1944), Ayşe (1948), Osman (1950) ve Zeynep (1954) isimli beş çocuğu oldu. 1942 kışında tekrar 45 günlüğüne Erzurum'a askere gönderildi. Askerken yazdığı siyasi bir yazı sebebiyle mahkûm oldu ve ilk hapis cezasını Sultanahmet cezaevinde tatti. 17 Eylül 1943 Büyük Doğu Mecmuası'nın ilk sayısını çıkardı. Dergi 1944 Mayısında Bakanlar Kurulu kararıyla kapatıldı. Güzel Sanatlar Akademisi Yüksek Mimari bölümündeki hocalığından kovuldu ve ikinci askerliğine ikinci defa sevk edilerek Eğridir'e sürüldü. (<http://www.necipfazil.com>)

26 Mayıs 1980'de Türk Edebiyat Vakfı tarafından “Şairler Sultanı” ve 1982 yılında yayınlanan “Batı Tefekkürü ve İslâm Tasavvufu” isimli eseri münasebetiyle de “Yılın Fikir ve Sanat Adamı” seçildi. 1981 yılının başlarında, bir daha çıkmamak üzere evine, hatta küçük odasına kapandı. 25 Mayıs 1983'de vefat etti. (<http://www.necipfazil.com>)

¹² **Dr. Rıza Nur:** Rıza Nur 1879 yılında Sinop'ta doğdu. İlköğrenimini Sinop'ta yaptıktan sonra İstanbul'a gelerek Soğuk çeşme Askeri Rüştîyesi'ne girdi. Sonra Tıbbiye İdadisi'ni (Tıp Lisesi) ve Mektebi Tıbbiye-i Şahane'yi (Askeri Tıp Okulu) tabip yüzbaşı olarak bitirdi. 1901 yılında Gülhane hastanesinde (Askeri Tıp Akademisi) staj yaparken çalışkanlığı ile Alman hocaların ilgisini çekti ve orada asistan oldu. (www.kimkimdir.gen.tr)

Önce Prof. Dr. Deike Paşa'nın yanında çalıştı, sonra cerrahi kısmına geçti. Prof. Dr. Wietin Paşa'nın yanında çalışarak operatör oldu. Bu arada fenni sünnet usul ve aletlerini anlatan özgün bir kitap yazdı. Önce padişaha sunulan kitap sonra yayımlandı ve Prof Wieting tarafından bir kısmı Almanca'ya çevrildi. 1903'te Rumeli Zibefçe gümrük kapısına bakteriyolog atanan Dr. Rıza Nur 1905'te Gülhane'ye yardımcı öğretmen, 1907'de Askeri Tıbbiye'ye cerrahi hocası oldu. Meşrutîyet'in ilanından sonra yapılan seçimlerde Sinop'tan milletvekili seçilerek Meclis'e girdi. 1908 yılında Birinci İcra Vekilleri Heyetinde Maarif vekiliydi. 1920'de Sovyetler'le dostluk ve yardım antlaşması yapmak üzere Moskova'ya gönderilen heyete delege olarak katıldı. Cumhuriyet'in ilanına kadar bütün hükümetlerde Sıhhiye vekili olarak görev aldı. Lozan Konferansı'na ikinci delege olarak katıldı. İkinci dönemde yeniden Sinop milletvekili olarak Meclis'te yer aldı. 14 cilt tutan Türk Tarihi'ni bu sıralarda yazdı. 1926'da Sinop'ta bir kütüphane kurarak, gelir kaynakları ile birlikte maarife vakfetti. Dr. Rıza Nur 1942 yılında İstanbul'da öldü. (www.kimkimdir.gen.tr)

Yazar bu sözleriyle sitemini dile getirmiştir. Atalarımızın Arap aruzunu dilimize sokmalarının Arap harsı tesiri altında olduğunu, bunda dilimize Arapça kelimelerin alınmasının da kolaylaştırdığını ve bu gayr-ı tabilikten dilimizin, şiir ve edebiyatımızın çok zarar gördüğünü söylüyor.

Türk'ün şiir ilmine bizde “aruz” adının verildiğini hâlbuki aruz'un esasen Arap'ın vezin bahsi olduğunu, işte bu noktalardan hareket ederek evvela Türk şiir sanatına ve ilmine bir ad koymayı düşündüğünü çünkü bu adı koymanın hem Arap kültürü tahakkümünden kurtulmak, hem de bu şiirimize çağdaş bir ad vermek için lazım olduğunu ve bu adın da “Türk Şiir Biliği ”olarak bulunduğunu anlatıyor.

Dr. Rıza Nur'un düşündüğü ve teklif olarak ileri sürdüğü bir başka isim de, “duyuk” tur. Şiire Türklerin “duyuk” dediğini Arapça şiirin manasının da bu olduğunu kaydeden Rıza Nur hangi gafletle bu güzel kelimeyi bırakmışız? Diye soruyor. Bu konuyla ilgili Anadolu da tetkiklerde bulunduğunu, bulgularını henüz bastırmadığı “Türk Şiir Boiliği” adlı eserde kullandığını hatırlatarak eserin bir bölümü olan “ Türk'ün, Şekl-i Şiirinden bazı kısımları buraya naklediyor. (Rıza Nur 1340: 83)

“Türk şiirinin meydandaki bugünkü şekl-i şiiri Arap ve Acem'den alınmıştır. Bunlar: Kaside, terkib-i bend, terci'i bend, mesnevi, rubai, kıt'a, beyit gibi şeylerdir. Hâlbuki Türk'ün kendine göre bir millî “şekl-i şiir”i vardır. Anadolu'da bulduğum bu şekillerin adları şunlardır.

Ağıt, koşma, deyiş, destan, bağirtlagan, nefes, muamma, bozlak, mani, türkü, ninni, semai, kanto, atma, bahtvâr, kayabaşı, tekerleme, sagu, ilahi. Bunları adlarına bakarak sınıflara taksim edebiliriz.

a- Ağıt, koşma, deyiş, bağirtlagan, bozlak, mani, türkü, ninni, atma, kayabaşı, tekerleme, sagu. Bu adlar saf Türkçedir.

b- Destan, , nefes, muamma, ,semai, bahtvâr, ilahi. Bu adlar halis Türk değilse de Anadolu'da halka girmiş, Türk'e mal olmuş nevi'lerdir. Belki de Türk icadıdır. Yalnız adları yabancı dilden konmuştur. Böyle işlerimiz çoktur.

c- Kanto, İstanbul'a aitse de halk kitlesinde yer tutan bir şekildir. Demek Türk için muvafıktır. Binaenaleyh bunu da kadromuz içine almak icap eder.” (Rıza Nur 1340: 83-84)

Rıza Nur, bunların hepsini mütalâa edip Türk şiirinin şekillerini tanzim ve tespit etmek icap edeceğini söyler. Anadolu'da şiir şekillerinin de düzenli bir biçimde evsafı tayin ve

tavsif edilmesi gerektiğini belirtirken bu tetkiklerini bir çığır olarak kabul etmiş ve düşüncelerini tatbik etmek için de ilk olarak ağıt ve koşma hakkında örneklerle bilgi vermeye çalışmıştır. (Rıza Nur 1340: 85)

Anadolu Mecmuasının da şiirle ilgili pratik tenkit örneklerini, Divan şiiri, Halk şiiri ve Cumhuriyet dönemi Türk şiiri olarak üç başlık olarak inceleyebiliriz.

Divan Şiiri'ne örnek olarak, Mehmet Halit'in "Necati'nin Şiiri" üzerine yazdığı ve iki sayı devam eden yazısını görüyoruz. Burada yazar, Osmanlı şiirinin teşekkül devrinde, büyük şair Bursalı Ahmet Paşa'dan sonra Necati'nin en önemli ve mühim bir sima olduğundan bahsederek başlıyor. Hayatıyla ilgili pek bilgi bulunmadığından bahseden yazar, Necati'yi divanın da edebi şahsiyetinin bütün teferruatıyla tanımanın mümkün olduğunu söylüyor. (Mehmed Halid 1340i: 275–277)

Mehmet Halit, Necati'yi, Ahmet Paşa ile karşılaştırarak Latifi'nin tezkiresinden bazı görüşlere de yer veriyor. Matla'lı gazeliyle Fatih'in teveccühünü kazandıktan sonra, mahsulleriyle Ahmet Paşa'nın mevki'ine süratle yükselen Necati'nin his kudretini bütün şümul ve vüsatıyla gazellerinde görebiliriz. Necati gazellerinde sızlayan kırık kalbinin elemelerini, ıztıraclarını, şikâyetlerini naklederken Necati'yi heyecanlı bulmamak mümkün değildir. (Mehmed Halid 1340i: 278)

Mehmet Halit yazısının ikinci kısmında da Necati'nin şiirini hem örneklerle hem de kendi fikirlerini de katarak tanıtmaya çalışıyor. Necati'nin gazellerin de başlıca unsurun hayaldir, fikir ve his ikinci planda kalır. Yazar, Necati'yi gazellerinden örnekler vererek anlatır. Hissi tembel olduğu için Necati'nin şiirlerin de heyecan'ın olmadığını ve bunun için devrindeki şöhret ve muvaffakiyetine rağmen Necati'nin her zaman imtiyazını muhafaza edememesi, sonraları biraz köşede, gölgede kalması bundandır. Necati'nin gazellerinde olduğu gibi kasidelerinde, mersiyelerinde de galip unsurun hayal olduğunu söyleyebiliriz. (Mehmed Halid 1340-1341b: 364–367)

Halk Şiirine örnek olarak, Mehmet Halit'in "Şiirlerine Nazaran Gevheri" adlı incelemesidir. Mehmet Halit'in "*Tarih Gevheri hakkında henüz sözünü söylemedi. Bu*

büyük Türk şairine dair bilinen hakikat, onu bize izah edemeyecek kadar küçüktür.” Sözleriyle başlayan yazısın da Gevheri’yi bize anlatmaya çalışıyor. Lirik bir şair olan Gevheri’nin şiirini örnekler vererek tanıtırken, kişisel özelliklerini de anlatıyor. (Mehmed Halid 1340a: 20)

“Gevheri bir âşıktır, bütün âşıklarınki gibi şiirinde “lirizm” sihirli bir cereyan halinde akar. Yanık bağrının ateşi mayı’ bir alev gibi kelimelerinde süzülür. Gönlünün ilahi menba’ından taşan beyaz nağmelerinde ihtirasın sıcak dalgaları gizlidir. Gevheri, rüzgarın önüne katılan kurumuş bir yaprak süratiyle sevgilisinin arkasından koşar, bütün emeli “gül-i ra’nâ”, “melek- simâ”, “nevreste- cihan”, “şah-ı hübân”, olan yârine kavuşmaktır. Fakat koştukça, aradıkça, kavuşmak istedikçe, sevdiğini kaybeder. O zaman sesi, me’yus, nevmid, harabidir.” (Mehmed Halid 1340a: 21)

Bir hasta, ölüme ve âdeme yaklaştıkça nasıl daha fazla solar, sararırsa, Gevheri’de visal ihtimalinden uzak düştükçe hastalandığını kudretsiz, bi-mecal dolaştığını ve artık nazmı’nda açık bir serzeniş olduğunu söylüyor yazar. (Mehmed Halid 1340a: 22)

Gevheri’nin gönlünde aşk’ın bir şule olduğunu, kuvvetini onun hayatından aldığını köklerini salıp emdiği bu hayat bitmedikçe sönmeyeceğini gevheri’nin sadece kendi âlemini gördüğünü, kendi dünyasını seyrettiğini, onun için sadece bu âlemin beyaz, bu dünyanın aydınlık olduğunu görüyoruz. Gevheri’ye göre bu âlemin haricindeki her nokta, her köşe müzlim, meş’ûm bir uçurumdur. Gevheri kendi âleminden ayrıldığı, kendi rüyasından ayrıldığı anda bu müzlim ve meş’ûm uçurumda öleceğini zanneder. (Mehmed Halid 1340a: 23–24)

İkinci inceleme yazısı yine Mehmet Halit’e aittir. Mehmet Halit iki bölüm halinde “Hüdâî” yi tanıttığı yazısında, önce şairin devri içindeki yeri ve önemine işaret ederek hayat hikâyesini uzun uzadıya anlatıyor. Yazar, Hüdâî’yi, tasavvufi halk edebiyatımızın umumi cereyanı arsında hususi bir çığır açarak, bu edebiyata başka bir mecra vermek istemesi itibariyle tetkike değer bir sima olduğu için incelediğini söylüyor. (Mehmed Halid 1340b: 46)

“Yunus Emre’den başlayarak tasavvufi halk edebiyatımızın takip ettiği yolun haricinde büsbütün ayrı bir istikamete giden Hüdâî’nin hedefini, hayatında ve eserinde aramak meraklı olduğu kadar da faydalı bir meşgaledir. Bu hedefi isabetle tayin ise, pek büyük, pek ehemmiyetli olmasa bile, yine halk edebiyatımızın tarihi için bir hizmet olacaktır.” (Mehmed Halid 1340b: 47)

Hüdâî, hayatı tartmış, kendini tanımış, Yunus Emre, Kaygusuz, Eşrefoğlu gibi vecdinin, aşkının kurbanı olmamış, Hâk için yaşadığı kadar dünya için de yaşamıştır. Yazar, Hüdâî'nin hayatı, pürüzsüz bir intizam ve istikamette olduğunu, bu hayatı safha safha, ezber bildiği bir kitabı okur gibi hiç şaşırmaksızın kolaylıkla takip etmiş ve yine öylece tamamladığını söyler. (Mehmed Halid 1340b: 48)

“Hüdâî, yalnız divanıyla edebiyat tarihimizde mevki kazanmıştır. Tasavvufî edebiyatımızın umumi cereyanı içinde ayrı bir iz gibi kalan bu Divan kalbin ve hissin talâkatinden ziyade fikrin lisanı gibi görünmektedir.” Mehmet Halit Hüdâî'nin felsefesi üzerinde duruyor, divanını mesleğinin cazibesi olarak değerlendiriyor. Hüdâî'nin divanını edebiyat hevesiyle meydana getirmediğini, şairlik iddiasının da olmadığını divanının edebi mahiyetiyle Hüdâî'nin felsefesi arasında sıkı bir rabıta bulunduğunu, Divan'a tamamıyla nüfuz edebilmek için bu rabıtaı anlamaya bu felsefeyi tetkik etmeye ihtiyaç olduğunu söylüyor. (Mehmed Halid 1340b: 49–50)

Divan'ının tamamen ilahilerden ibaret olduğunu, sanat merakı olmadığından, fikirlerini yaymak için nazımdan faydalandığını belirtiyor. Hüdâî için dünya ıssız bir çöl, susuz bir beyabandır. Aşk, insanda bu ıssız çölde, bu susuz beyabanda duyulan bir katre serinlik ihtiyacından ibarettir. Hak aşkını varılacak bir mertebe, erişilecek bir menzil addetmemiştir. Hüdâî Anadolu mutasavvıflarından fazla Orta Asya dervişlerine ve bunların başında gelen hoca Ahmet Yesevi'ye mensuptur. (Mehmed Halid 1340d: 125–129)

Hüdâî, tıpkı Ahmet Yesevi gibi ahlaki değerlere fazla kıymet veren, divanında asabi bir zâhid siması gösterir. İlahilerinde muttasıl emanete hıyanet etmemeyi, gaflet uykusundan uyanarak halka şükretmek lüzumunu, şeytana uyarak yalancı dünyaya aldanmanın acılığını, sıdk ile dildâr yoluna girmeyi, şerden kaçınmayı, hayır yolunu tutmayı söyler. Hakk'ın fermanını dinlemeyenlerin hayvandan farksız olduğundan bahseder ve ehl-i imanı hiç durmadan hak yoluna çağırır ve tam bir tarikat adamı gibi Müslümanları etrafına davet eder, münhasıran bu daire içinde dolaşır. (Mehmed Halid 1340d: 130–131)

Birçok divan örneği veren yazar, Hüdâî'nin divanlarında hararet, safvet, samimiyet ve sadelik pek azdır, ilahilerinde söylerken coşmaz, ağırlaşır, kelimeleri alelade manalarıyla kullanır, ister ki, her cümlesi bir niyaz, bir minnet yahut bir dua olsun. Şiirlerini kalbinin lisanıyla değil, dudaklarıyla terennüm eder. (Mehmed Halid 1340d: 135)

Üçüncü inceleme yazısı yine Mehmed Halid'e aittir. “ Sanihât-ı Seyrani”, bu yazı, büyük halk şairi olan Seyrani'nin kitabının incelemesidir. Aynı zamanda halk şairlerini ve onlara Anadolu'nun bakışını anlatmıştır. Mehmet Halit'e göre,

“Halk Şairleri, Anadolu’da nim-kudsi tanınmış birer mahlûkdurlar. İsimlerinin etrafında toplanan menkıbelerle hakiki hayatlarının seyir ve cereyanı unutulmuş halk şairleri, bu mübarek ülkede birer veliden farksız görünürler. Ellerindeki kırık sazlarının taşkın ahenginde, kalplerinin aşk, hicran, ızdırap hislerini saklayan bu şairlerin simaları biraz üzgün ve zayıf, sesleri biraz titrek ve yorgundur. Fakat içlerinde kopan fırtınaların çılgınlığını aksettiren sazlarıyla, bunların diyar diyar dolaşan hayalleri önünde halk vecde gelir, cûş u hurûş eder, susayan gönüllerinin feryadını onların sazında canlanmış görerek hayatının muammasını çözmeye uğraşır. Onlara yalnız hürmet göstermez, aynı zamanda tapınır da.”(Mehmed Halid 1340g: 209)

Yazar, halk şairlerinin halk üzerinde büyük etkisi olduğundan, halkın bu insanları efsaneleştirdiği için gerçek hayatları unutulduğundan, onların Anadolu’da teselli olduklarından, basık köy odalarında boğulan arzu ve ihtiraslara can verdiklerinden, Anadolu insanının sıkıntılarını, ruhlarını terennüm ettiklerinden ve devlete bile bazen karşı gelen köylülerin halk şairlerine en gizli yerlerinden bağlandıklarından bahseder. (Mehmed Halid 1340g: 210–211)

Mehmed Halit, daha sonra eserin tanıtımını yapıyor. Şiirlerini bir araya getiren Ahmet Hazım Bey, Seyrani'nin terceme-i hâlini de esere almıştır. Ahmet Hazım Bey, Seyrani'nin en önemli tarafının halk içinde kazanmış olduğu nüfûz olduğunu, çok kuvvetli bir şair olmadığını fakat halk'ın onu çok sevdiğini söylüyor. Şairliği, dili ve üslûbu üzerinde kısaca duruyor. (Mehmed Halid 1340g: 212)

Urfalı Mehmet Fazıl da “Urfa Şairleri” , başlıklı yazısında, “*Urfa dini, vatani, namusu, şerefi uğruna yaptığı fedakârlıklarla, gösterdiği hamasetlerle tarihin parlak sayfalarını*

işgal ettiği gibi âlimleri, şairleri ile de büyük bir nâm kazanmıştır, tarihin kavrayabildiği zamandan şimdiye kadar birçok ölmez simaların mehdi olmuştur.” diyerek, Urfa’nın özelliklerini ve şairlerini anlatmaya başlamıştır. (Mehmed Fazıl 1340-1341: 358)

Zamanın en büyük medresesinin burada açıldığını ve birçok bilgin ve edibin burada yetiştiğine dikkat çekiyor. Urfa’nın bu kıymetli evlatlarının ancak sağlıklarında tanındıklarını, ölünce ise cisimleri ile birlikte isimlerinin de unutulduğunu dile getiriyor. Urfa’yı Türklere ilk defa Nâbi tanıtmış, tarih-i edebiyata Urfa ilk defa Nâbi ile beraber geçmiştir. Bu şairlerin hepsi mutasavvıftır ve ruhlarını tasavvuf zenginleştirir. (Mehmed Fazıl 1340-1341: 359–360)

Yazar, bu şairleri tanıtmaya çalışmıştır. Bunlar arasında Hikmet, Sakıp, Hacı Reşid Efendiler gibi büyük âlimler bulunduğu gibi Baba Kani’ gibi güzel şiirler yazan ümmilerde vardır. Hikmet ve onun şiirlerini ayrı bir başlık altında tanıtmıştır. Eserlerinden verilen örneklerle tanıtılmış, sanatının inceliklerine ve eserlerinin muhtevasına dair bilgiler verilmiştir. (Mehmed Fazıl 1340-1341: 362–364)

Cumhuriyet Dönemi Türk Şiiri’ne örnek verilecek bir yazı vardır. Haydar Necip’in, Mehmet Faruk’un “İlk Memba”, adlı şiir kitabını tanıttığı yazısıdır. Haydar Necip’e göre, istidatlı ve ümit verici olan şair’in sadece Anadolu’yu konu alan şiirleri güzeldir. İstanbul’u öven ve güzelliğini dile getiren bir şiirini ise hiç beğenmeyerek Anadolu’yu seven birinin aynı zamanda İstanbul’u da sevmesinin olanaksız olduğunu söyleyerek şairi kınamıştır. (Haydar Necib 1340b: 151)

Anadolu ise şair’in hayalindeki gibidir. Genç şair, ilhamını Anadolu’nun efsane gibi dillerde dolaşan zaferinden almış, mevzularını aziz ülkenin unsurlarından seçmiştir. O güzelliği kalp gözüyle görmüştür ve Anadolu Türklüğün Kâbe’sidir, bundan dolayı kutsaldır, Türkün yardan fazla sevdiği diyardır demiştir. (Haydar Necib 1340b: 153)

Şiir bahsini önemli hale getiren hususlardan biri de her sayıda yayınlanan en az üç şiirle mecmuada şiire önemli bir yer ayrılmasıdır. Bu şiirler arasında Necip Fazıl'ın ve Faruk Nafiz'in bir kısmı sonraları ihmal edilmiş şiirleri de vardır.

II. 3. 5) Tarih Görüşü ve Tarih Bilinci

Anadolu Mecmuası'nın gayelerinden biri de Anadolu'nun öğrenilmeye, bilinmeye değer tarihini tanıtmaya ve insanlara duyurmaya çalışmaktır. Bu tarih eski Anadolu tarihinden ayrılır. Türklerin Anadolu'yu fethiyle başlatılır. Sinesinde büyük medeniyetler yetiştiren bu Anadolu tarihini öğrenmek ve öğretmenin her Türk'ün, yerine getirmesi gereken bir vazifesi olduğunu söylerler. Mükrimin Halil¹³, Anadolu Mecmuası'nda Anadolucuların tarihe bakışını yansıtmıştır.

Mükrimin Halil, Millî tarihimizin ismi üzerinde durur. Devlet müesseselerini her şeyin üstünde görerek onu “din ve tevem” addeden eski tarihinüvislerin, genellikle yazdıkları

¹³ **Mükrimin Halil Yinanç:** Yurt ve dünya çapında ün yapmış olan İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Ortaçağ Tarihi Kürsüsü Ord. Profesörü Mükrimin Halil Yinanç, Elbistanlı bir ülema ailesinden olan Kadı Halil Kâmil Efendi'nin oğludur. Dersin'in Çarsancak Kazasında 1898 yılında Mükrimin Halil doğmuştur. Asıl adı İbrahim Mükrimin'dir. Baba ocağında özel tahsil yapan Mükrimin 8-9 yaşlarında Kur'ân-ı Kerim'i hıfz etmiştir. İlkokula gitmemiştir. Elbistan Rüştîyesi'ne girmiş, sonra babasının memuriyeti dolayısıyla Malatya Rüştîyesi'ne ve İdadisi'ne, daha sonra Mardin ve Diyarbakır İdadisi'ne devam etmiş, 1913'de idadiler liseye çevrilince Diyarbakır ve İstanbul Gelenbevi Lisesi'nde tahsiline devam ederek liseyi bitirmiştir. (Yeni Türk Ansiklopedisi c.12: 4778)

1916'da İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü'nden, 1921'de Mülkiye Mektebi'nden mezun olmuştur. Evvelce özel derslerle Arapça ve Farsça öğrenmiş, İslâm Tarihiyle uğraşmış ve incelemelerini mümkün olduğu kadar eski kaynaklara indirmeğe muvaffak olmuştur. Tarihçiliği kadar, güzel konuşması, geniş bilgisi ve kuvvetli hafızası ile ünlüydü. Bilhassa Büyük Selçuklular devri üzerinde gerçek bir mütehassıstır. T.T.K.'nun kurucu üyelerindendi. Çok zor yazan, fakat bıkmadan okuyan ve konuşan bir zattı. (www.kahramanmaras.org/forum/archive/index) Mükrimin Halil Yinanç, 1923'te Tarih-i Osmani Encümeni'ne geçti. Paris'te Bibliotheque Nationale'da kaldığı üç yılda da Anadolu'ya ait birçok belgeyi araştırmıştır. 1927 yılında Türkiye'ye döndükten sonra Galatasaray ve Kabataş liselerinde öğretmenlik yaptı. 1933 yılında ise üniversiteye geçerek İslam Tarihi dersleri vermeye başladı. 1941 yılında Profesörlüğe ve 1957'de ise aynı kürsünün Ordinaryüslüğüne tayin edildi. Türk Tarih Kurumu'nun da kurucuları arasında yer alan Yinanç'ın birçok makalesi yayınlandı. (Yeni Türk Ansiklopedisi c.12: 4778)

Mükrimin Halil, daima üstad diye anılırdı. Hayatı ilmî sohbetlere davetlerle geçer, davet edilmediği geceler Beyazıt, sonraları Laleli kahvelerine gider; çevresine biriken her yaş ve sınıftan insanla rahatça konuşurdu. Eski yazmaları, büyük bir itina ve hüsnühatla kopya ederdi. Arapça, Farsça ve Türkçesi kuvvetli idi. Fransızca'yı da okuyup anlardı. Hafızası fevkalâdeydi. İslâm ve Selçuklu, hatta Osmanlı Tarihi'nin en ufak teferruatını, hayret edilecek bir genişlikte bilirdi. İlmiyle mütenasip eser bırakmadı. (Yeni Türk Ansiklopedisi c.12: 4778)

O bir akademik insandı, ondan tarihî olaylar ve fıkralar değil neticeler öğrenilirdi. Zira okuduklarıyla kalmamış, tarihin içinde yaşamış ve sentezini yapmıştı. Tarihî bir olayı anlatırken, yaşadığımız çağda kalmaz, dinleyenleri anlatacağı çağa götürürdü. 21.12.1961 tarihinde İstanbul'da vefat etmiştir. Memleketi Elbistan'daki kültür yuvası lise, kendi adını taşımaktadır. (www.kahramanmaras.org/forum/archive/index)

tarihleri, bahsettikleri memleketlerin veya milletlerin ismine izafe ettiklerinden şikâyet eder. Bizim müverrihlerimizde aynı zihniyetle hareket ederek millî tarihimizi bir bütün halinde tedvin etmeyerek devlete müşterek isim vermemişlerdir. Eskiden Anadolu manasına gelen “Rum” unvanı kullanılarak, padişaha “Selatin-i Rum”, memlekete “iklim-i rum” veya sadece “Rum”, orduya “Leşker-i Rum” demişlerse de, devletin isminde yine hanedanlara nispet ederek “Devlet-i Selçukiye, Karamaniye, Osmaniye” tabirlerini kullanmışlardır. Tarihimizin ismi hanedanlara nispet kılınmıştır. (Mükrimin Halil 1340a: 1–2)

Mükrimin Halil Selçuklular’dan sonra memleket parçalanınca, çeşitli yerlerde bulunan nüfuzlu ailelerin sayısınca hükümetler teşkil ettiğini, her yerde başka bir devlet ismi söylenmeye başlandığını, eskiden Selçuki, Karamanlı, Bayındırlı namını taşıırken, şimdi bunlar “Osmanlı namı altında birleştiklerini; Hâlbuki değişen bir şey olmadığını millet ve memleketin aynı olduğunu, bunun müverrihlerin zihniyetinden kaynaklandığını söyler. (Mükrimin Halil 1340a: 2)

Mükrimin Halil’e göre, Tanzimattan sonra millî tarihimiz Osman Gazi’den başlatılarak, ondan önceki devirler sayılmamıştır. Müverrihler Osmanlılık fikrini benimsetmeye çalışmışlardır. *“Milliyet cereyanından sonra Tarihimize Türk tarihi adı verilmeye başlanmıştır. Türk cemaat ve cemiyetlerini hanedan isimleriyle tesmiye etmek gayri ilmi ve manasız bir harekettir. Türk, Selçuklu, Karahanlı ve Osmanlı hâkimiyetinde de yine Türk’tür. O halde millî tarihimizin ismi nedir?”* diyerek millî tarihimizi ve ismini anlatmaya çalışmıştır. (Mükrimin Halil 1340a: 3–4)

Mükrimin Halil, Türkleri Orta Asya’dan Anadolu’ya getirerek, Anadolu’daki maceraları üzerinde duruyor. Türklerin burayı elde tutabilmek için gösterdikleri çabaları anlatıyor. Millî tarihimizin ismini de “Anadolu Türkleri Tarihi” veya “Anadolu Tarihi” olarak belirliyor. Anadolu Türklerinin Rumeli’nde bulundukları zaman ki tarihi de, Anadolu Tarihinin sahasına dâhil ediyor. Anadolu tarihini millî tarihimiz olarak kabul ediyor. (Mükrimin Halil 1340a: 5–6)

Anadolu Türkleri tarihinin başlangıcından itibaren zamanımıza kadar devam eden vaka'lar millî tarihimizin mevzuunu teşkil ettiğini, bu tarihin başlangıcını Türklerin Anadolu'ya ayak basmasıyla başladığını Türk'lerin Anadolu'ya geliş tarihlerinin de tartışmalı olduğunu söyler. “*Şimdilik Sadr-ı İslam'da Arap halifeleri tarafından Anadolu'da iskân edilen Türklerle tarihimize başlamak ve Anadolu Türkleri tarihinin on iki asırlık olduğunu kabul eylemek mecburiyetindeyiz.*” (Mükrimin Halil 1340b: 53)

Mükrimin Halil, Anadolu'daki 1200 yıllık tarihimizi 5 büyük devire ayırmıştır:

- 1- *Sagur Valileri Devri.*
- 2- *Âl-i Selçuk Devri.*
- 3- *Tevaiif-i Mülük Devri.*
- 4- *Âl-i Osman Devri.*
- 5- *Cumhuriyet devri.*

Tarihimizi bu suretle beş devreye ayırmanın en doğru ve en ilmi bir gerçeklik olduğunu söylüyor. Türklere gelinceye kadar Anadolu'ya girmiş olan on sekiz ırktan hiç birinin millî birlik sağlayamadığını; tarih içerisinde uzun süre varlıklarını korumalarına rağmen bünyelerinde bir kaynaşma gözlenmediğini belirtir. Bizi farklı kılan bu olduğunu belirtir. (Mükrimin Halil 1340b: 54)

Türkler'in Anadolu'daki varlıklarının başlangıç noktası konusundaki farklı görüşleri dile getirir. Hititlerin Türk soyundan geldiğini savunan görüşün artık bittiğini, Komegen ve Turkum isimli kavimler hakkındaki araştırmaların yetersizliği dolayısıyla onlarında Türk olup olmadıkları kesin olarak bilinemeyeceğini İskitlerin'de iddiaların aksine Hindu - Germen ırkının özelliklerini taşıdığını belirtir. (Mükrimin Halil 1340b: 53–54)

“*Roma imparatorluğu'nun Anadolu'da uzun asırlar devam eden hâkimiyeti zamanında Türk kavmine mensup bazı cemaatler ez-cümle Hunlar, Kumanlar, Peçenekler, Hazarlar Anadolu'ya akınlar, muhaceretler yapmışlardır.*” (Mükrimin Halil 1340b: 53–56) Bunların bir kısmının şark yolundan bir kısmının da garb tarafından Anadolu'ya geldiklerini ama payidar olamadıklarını, ya geldikleri gibi süratle geri döndüklerini ya

da Anadolu'nun içine karışarak kavimlerinin hürriyetlerini kaybettiklerini söylüyor. Daha sonra Arap halifeleri tarafından Anadolu'da iskân edilen Türker'le tarihimize başlamak ve Anadolu Türkleri tarihinin on iki asırlık olduğunu kabul eylemek mecburiyetinde olduğumuzu belirtiyor.

(...) Bu devrede Anadolu vatanı teşekkül etti. Anadolu'nun garbında bir asır devam eden Ehl-i Salib ve Bizans muharebatı cenubda Antakya prensleriyle, Suriye sultanlarıyla, şarkta Gürcüler'le ve Azerbaycan Türkleri'yle vuku' bulan mücadelat Anadolu'nun hudutlarını vücuda getirmiş, vatanın haritasını çizmiştir.

Bu devrede Anadolu'daki Türklerin müstakil bir millet haline geldiklerini, diğer Türklere nazaran çok mütekâmil bir devlet vücuda getirdiklerini, burada bir merkez tesis ettiklerini ve kuvvetli bir medeniyetin temelini kurduklarını belirtiyor. (Mükrimin Halil 1340b: 53–58)

Mükrimin Halil, Anadolu Tarihini Anadolu'nun fethiyle başlatarak yazmaya çalışıyor. Bu konuyu 5 sayı devam eden yazı dizisi halinde Anadolu Mecmuası'nda anlatıyor. Birinci kısımda Türkmenler ve Al-i Selçuk başlığı altında Türklerin Anadolu'ya gelişleri; ikinci kısımda Alpaslan, üçüncü kısımda Sultan-ı Azam Melikşah zamanında Anadolu'da fütuhâtın devamı; dördüncü kısımda Melikşah zamanında Anadolu'nun ikmal-i fethi, Anadolu fatihi Sultan Süleyman Şah Gazi, beşinci kısımda Anadolu'nun ikmal-i fethi, Süleyman Şah Gazi'nin Anadolu Sultanlığını tesisi anlatılıyor. (Mükrimin Halil 1340-1341: 328–330)

Mükrimin Halil, Türk kavminin muhtelif milletlere ayrılmasını ve Anadolu'da ki vatan ve milletin teşekkülü meselesini de ele almıştır. Suriye ve Irak'ı fetheden İslamların hicretin yirminci senesinden itibaren Anadolu'ya taarruza başladıklarını, bitmek ve tükenmek bilmeyen muharebelerin Anadolu'yu harabeye dönüştürdüğünü üç buçuk asır İslamların Anadolu'nun kısmen fethini gerçekleştirdiğini fakat 932'den sonra Rumların tekrar buraları aldıklarını belirtiyor. Hicri beşinci asrın başlangıcından itibaren de Türkmenlerin eline geçtiğini Emeviler zamanında bütün ülkenin eyaletlere ayrıldığını ve bu teşkilatlanmanın ufak değişikliklerle İslam tarihinde sabit kaldığını söyleyen Mükrimin Halil, Abbasiler devrinde bu eyaletlere “Saltanat” ünvanı verildiğini. Selçukiler zamanında bu küçük imparatorluklar yıkıldığını, Melikşah zamanında bazı

değişiklikler yapılarak Emeviler zamanında dört büyük imparatorluk teşekkül ettiğini belirtiyor. (Mükrimin Halil 1340-1341: 328–330)

- 1- *Horasan Sultanlığı,*
- 2- *Irak Sultanlığı,*
- 3- *Anadolu veya Rum Sultanlığı,*
- 4- *Şam ve Suriye Sultanlığı,*

Bunların kendi içlerinde kısımlara ayrıldığını belirterek bu imparatorlukların ayrı ayrı tetkikini yapıyor ve yorumlarda bulunuyor. (Mükrimin Halil 1340-1341: 331)

Anadolu'nun Osmanlı idaresine girdiği tarihten itibaren, mühim bir ümran görmediğini söyleyen Ahmed Refik¹⁴, IV. Mehmed döneminde ki Anadolu'yu çok güzel tasvir etmiştir. Osmanlı'nın Anadolu'ya bakışını yansıtmıştır. Ahmed Refik şöyle diyor: (Ahmed Refik 1340a: 33)

“(...) Yollar melkud, köyler perişan, halk zorbalar elinde bâzice idi. Anadolu eyaletleri İstanbul'dan gönderilen valiler için bir me'keldi. Payitahttan valilik veya kadılık satın alanlar, verdikleri rüşveti Anadolu halkının rızkindan ve lokmasından çıkarmaya çalışırlardı. Halk, paşaların sarıcaları ve levendleri elinde zebundu. Bu devir ibşir'lerin ve Abaza Hasan'ların Anadolu'da hüküm sürdükleri devirdi. Anadolu üzerinde İstanbul'un hiçbir hükmü yoktu. Saray kızlarağası Süleyman Ağa idare ediyordu. Ağalar saltanatı henüz hitama ermemişti. Sarayın yegâne hâkimesi Turhan Sultan'dı. Mehmed-i Râbi' devlet

¹⁴ **Ahmet Refik Altınay:** Tarihçi ve Şair olan Ahmet Refik Altınay, 1880 yılında İstanbul'da doğmuştur. Babası Ürgüplü Gürlükçüoğullarından Ahmed Ağa'dır. Babası Sultan Abdülaziz'in vekilharıcı idi. İlk tahsilini Beşiktaş'ta Vişnezade Mektebinde yaptı. Daha sonra Beşiktaş Askeri Rüştîyesi'ni, Kuleli Askeri İdadisi'ni ve Harbiye Mektebi'ni bitirdi (1898). Çok genç olduğu için kıtaya verilmedi. Toptaşı ve Soğuk çeşme askeri rüştiyelerine coğrafya öğretmenini tahin edildi. Daha sonra Harbiye Mektebi Fransızca öğretmenliğine nakledildi (1902). Uzun müddet Tercuman-ı hakikat gazetesi başyazarlığında bulundu. (Yeni Türk Ansiklopedisi c.1: 105)

1908'de Meşrutiyetin İlanı ile beraber, Harbiye'nin tarih öğretmeni oldu, aynı yıl içinde Millet gazetesinin başyazarlığına getirildi. 1909'da Erkan-ı Harbiye-i Umumiye Ceride Şubesi'ne geçti. Mecmua-i askeriye'nin yayımını yönetti. Aynı yıl Tarih-i Osmaniye Encümeni'ne aza olarak bir heyetle tarihi incelemeler için Fransa'ya gitti. Balkan Harbi'nde askeri sansür müfettişi oldu. Harpten sonra kendi isteğiyle emekliye ayrıldı.

Birinci Dünya Savaşı'nda yüzbaşı rütbesiyle yeniden göreve alındı, Sansür Umumi Müfettişi oldu. Bir makalesinden dolayı Ulukışla'ya sürüldü. 1915'de Eskişehir Sevk Komisyonu reisiydi. Hastalanarak İstanbul'a döndü. Hazine-i Evrakta çalıştı. Harbin son yıllarında Ermenilerin Türklere yaptıkları mezalimi yerine incelemek için kurulan yabancı gazeteciler heyetine reislik ederek de büyük Doğu Anadolu'yu dolaştı. Harpten sonra yeniden emekli oldu. Darülfünun'da Osmanlı Tarihi, Türkiye tarihi okuttu. Türk Tarih Encümeni reisliğine getirildi (1924). Bu göreve Fuat Köprülünün tayini üzeri aza olarak kaldı. Darülfünun'un yerine kurulan İstanbul Üniversitesi kadrosuna alınmadı. Hayatının son günlerini sıkıntı içinde geçirdi. Haydarpaşa hastanesinde 1937 yılında vefat ederek, Büyükaada'nın Tepe köy mezarlığına gömüldü. (Yeni Türk Ansiklopedisi c.1: 105)

işlerinden almayacak bir yaşta değildi. Rüşvet alenydi, bazen tahsildarlar ma'rifetiyle bile toplanırdı.” (Ahmed Refik 1340a: 33)

İstanbul'daki vüzeranın zevklerine ve sefahatlerine sarf ettikleri paraların geri Anadolu'dan alındığını, bunu da tekalif-i örfüyye, avarız-ı divaniye adı altında vergi olarak alındığını, ayrıca Anadolu halkının başına bela olan sipahi ağalarının da zahire-baha, selamet akçesi namıyla ahaliden harçlık topladıklarını belirten Ahmet Refik, Anadolu'nun gördüğü zorbarların en mühimlerinden biri olan İbşir Paşa'yı anlatmış ve bununla beraber Anadolu'nun çektiği sıkıntıları dile getirmiştir. (Ahmed Refik 1340a: 34–35)

Ahmed Refik, Anadolu halkının yıllarca aşağılandığını, İstanbul vak'anüvislerinin lisanında Türkler için “Ayağı Çarıklı Türk”, “Anadolu'dan vesair biladdan gelmiş eblehler”, “Bir sürü etrak”, denildiğini bu tabirleri devamlı kullandıklarını söyleyerek örnek veriyor. O zamanlar donanmada “forsa kâfirleri” bulunduğunu, devletin güçsüz zamanında bu kâfirlerin bulunmadığı için Anadolu'dan gelen Türklerin bu işe memur edilerek kürek mahkûmu olduklarını söyleyerek Naima'dan da örnekler vermiştir. Anadolu'dan gelenleri pazarlayan kurnaz insanlardan da bahsediyor. Ahmed Refik, Anadolu halkının devlet erkânı elinde oyuncak gibi olduğunu, İstanbul'un Anadolu halkını hiç düşünmediğini, mevkilerini küçük düşürecek, zora sokacak zorbarları başlarından defetmek için Anadolu'ya musallat ettiklerini, Anadolu halkının iki rakibin menfaat hısıyla müsademesi yüzünden yüzlerce insan kaybettiğini, buraya gönderilenlerin halkı idare etmek için değil, soymak için gönderildiklerini belirtiyor. (Ahmed Refik 1340a: 36–37)

Anadolu'ya adilane bir idare ile beraber ilim ve irfan nurunun girmediğini söyleyen Ahmed Refik, Anadolu'nun Osmanlı ricalinin saltanatını temin için bir vasıta olduğunu, cahil bir vezirin ihtirasını tatmin veya sefiş bir padişahın saltanatını temin Anadolu halkının serhadlerde koşturulduğunu söyler. Bu durumu Anadolu halkının da anladığını, bunun içinde Anadolu'nun Osmanlılara karşı büyük bir adaveti olduğunu belirtiyor. Anadolu'nun, İstanbul saltanatıyla rızklarını temin edenleri Anadolu Türklerinden ayırt etmeye başladıklarını ve Fatih'ten sonra İstanbul'da başlayan saltanat debdebesinin Anadolu için bir felaket telakki ettiğini belirtiyor. (Ahmed Refik 1340b: 41–42)

Ahmed Refik, İmparatorluk devrinde Anadolu’da tam bir hâkimiyet kurulamadığından, dini ve siyasi isyanlarda bulunanların çokluğundan söz ederek, “(...) *on yedinci asırda, saray hayatı ve kadınlar saltanatı Osmanlı nüfuzunu büsbütün kırmaya başladığı andan itibaren bu kıyamlar, büsbütün siyasi bir mahiyet iktisab etmeye başladı. İstanbul idaresinin zaaflı Anadolu’da bu zaaflı idrak edenlerin kuvvetini ve cesaretini bir kat daha arttırdı.*” (Ahmed Refik 1340b: 43–44) İfadesiyle, Anadolu halkının başında Karayazıcı, Hasan Paşa, Yusuf Paşa, Canpoladoğlu, Kara Said gibi Osmanlı saltanatına karşı düşman simaların çıktığını ve Kalenderoğlu’nun da bunlardan biri olduğunu söyleyerek, Kalenderoğlu’nun hayatını ve Osmanlı’yla yapmış olduğu mücadeleleri anlatmıştır.

Osmanlıların halk kitlesinden ayrılarak saltanat sevdasına düştükleri tarihten itibaren Anadolu’da dini kıyamlar başladığını bu kıyamların en parlak başlangıcını Simavnalı Şeyh Bedreddin’in yaptığını söyleyen Ahmed Refik Şeyh Bedreddin’den sonra Anadolu’da Osmanlı’nın idaresine karşı büyük bir memnuniyetsizlik oluştuğunu Fatih ve Yavuz’un Anadolu’yu kâmilan Osmanlı İmparatorluğuna kattıklarını, fakat Anadolu halkının manevi ve samimi muhabbetini celbe muvaffak olamadıklarını belirtir. Anadolu’da Osmanlılara karşı en çok isyan eden yerlerin Teke ve Hamid illeri olduğunu buraların isyanlarının II. Bayezid zamanında başladığını söyler. Anadolu’nun Şah İsmail ile birlik kurmaya başladığını, üstelik Osmanlı’nın en zayıf zamanını değerlendirdiklerini belirten Ahmed Refik, Karabıyıkoglu, Nur Ali, Celali isyanlarını anlatıyor. (Ahmed Refik 1340c: 121–122)

Hilmi Ziya, Türk’lerin Müslüman olmadan evvel Roma, Bizans ve İran’la Çin arasında ticaret yapan ve kervanlar sevk eden, ücretli asker veren Helvetyalılar gibi ameli bir kavim olduğunu, söyleyerek şöyle devam eder: “(...) *Muayyen bir gaye ve meş’ûr bir mefkûreye nazaran değil, bütün ibtidai akvamda olduğu gibi, bir nev’i ictima’i sevk-i tabii demek olan an’ane ve örf ile hareket ederdi. Müslüman olduktan sonra, Ehl-i Salibler ve Horasan erenleri ona dini bir mefkûre kazandırdı.*” Gaza eden Türklerin ne yaptığını, hangi maksat uğruna kan döktüğünü bildiğini söylüyor. (Hilmi Ziya 1340c: 169–170)

Hilmi Ziya, Türk ve Moğol ayrılığını anlatmıştır. Moğol kabilelerinin, Onoğuz devletin de çobanlık yaptıklarını, onoğuz devletin inhilalinden sonra Türkmen kabilelerinin etrafa dağıldığı için Moğolların esaretten kurtulduklarını, Uygurların (Dokuzoğuz) devletin zayıf bir zamanında en kuvvetli Moğol boylarından (Hıtaylar) fırsatı değerlendirerek Orta Asya'ya kısa bir müddet hâkim olduklarını anlatır. Harzemşahlar ile Cengiz'in çarpışması, Türklerin Moğollara kaybettiği ilk savaş olduğunu söyleyerek tarihi bilgiler vermeye devam etmiştir. (Hilmi Ziya 1340c: 171–172)

Hilmi Ziya, Moğollar ile Türklerin farklı milletler olduğunu birçok örnekle anlatmaya çalışıyor ve Türk ve Moğol kardeşliğinin ezeli olduğunu iddia edenlere şöyle diyor: *"(...) Maksadı memleketin himayesiz, bedbaht evladını değil, ne an'anesine, ne dinine, ne töresine uymayan bir başka vatanın dertlerini düşünmektir."* Bu yolla gidenlerin iki büyük hataya düştüklerini ifade ediyor ve şöyle devam ediyor: *"(...) Birincisi, milletin hissiyatına karşı biganelikleri ki, bu hissi bir hezeyandır. Diğeri vesikaların sarih ve aşikâr olan seyrini görmemek ki tarihi ve ilmi bir hatadır."* Diyerek bunu düşünenlerin büyük bir yanlış içinde olduklarını ve bu düşüncelerinden vazgeçmeleri gerektiğini söylüyor. (Hilmi Ziya 1340c: 173)

Avrupalıların, Art ve Samilerin dışında şarktan gelen kavimleri Çinlilerle akraba ve Moğol ırkının bir şubesi addettiklerini de belirten Hilmi Ziya, eski tarihçilerin ve bilim adamlarının görüşlerinden de alıntı yaparak anlatmak istedikleri ifade etmiştir. Türk ve Moğol ayrılığını önce dil ve sonra tarih noktalarından izah etmeye çalışmıştır.

Hilmi Ziya, Dil konusunda bazı örnekler vermiştir: (Hilmi Ziya 1340c: 174)

Bugünkü Türkçe	Türkmence	Kırgızca	Moğolca
Hava	Hava	Aba	a'tur
İğne	İğne	İyne	ce'ü
Ruh	Dim	Dim	ami(n)
Acı	Acı	Açı	nilhun
Bir		Bir	nige

İki	İki	goyar
Yedi	Cedi	dolan

Hilmi Ziya, Timurlenk zamanında ise Kıpçak ve Çağatay illerine muhaceret eden Moğolların lisan ve adetlerini kaybederek Türkleşmiş olduğunu söyler. Türk ve Moğol’ların tarihi ve fiziksel özellikleriyle de birbirlerinden farklı olduklarını ispatlamaya çalışan Hilmi Ziya, sonuç olarak Türk ve Moğol kardeşliğinin söz konusu olmadığı hükmüne varıyor. (Hilmi Ziya 1340c: 176)

Hilmi Ziya, *“Türk kavimlerinin tek menşe’den geldiğini, hatta sonradan ayrılmadığını ispat etmek için yapılan bütün sa’ylara sarf edilen bütün gayretlere rağmen tarih aynı ırktan başlıca iki veya üç kolunun oldukça müstakil olarak yaşadıklarını kabulde ısrar ediyor.”* (Hilmi Ziya 1340-1341: 318–319) Hilmi Ziya, Türk ırkına dâhil olan kavimleri değil sadece Türkmen ve Uygur’ların tarihlerindeki ayrılıkla, her ikisinden de başka bir mevcudiyete malik olan Kırgız’lardan bahsetmiştir.

Hilmi Ziya, Kırgızların göçebe olduklarını, miladi dokuzuncu asırda Orta Asya’nın hâkimi olduklarını daha sonradan ikiye ayırdıklarını ve bunların Kazak Kırgız ve Kara Kırgız yahut Buiru’utlar olarak ayrıştıklarını belirterek Kırgız tarihini geniş bir şekilde anlatmıştır. Uygurları ise tarihindeki durumuna göre üç evreye ayırarak anlatmıştır. Türkmenler’i ise Oğuz neslinin Onoğuz denilen kökünden türediğini, Türk tarihinin bütün seyri esnasında müstakil olarak yaşamış ve çok defa Türk hegemonyasının an’anevi reisliğini muhafaza ettiğini söyleyen Hilmi Ziya, Kırgız, Uygur ve Türkmen’leri tarihleri ile ayrıntılı bir şekilde tanıtmıştır. (Hilmi Ziya 1340-1341: 321–324)

Mehmet Şeref¹⁵, Türkler’de devlet merkezinin eskiden beri mesele olduğunu söyler. *“Anadolu’da hükümran olan Selçuk Türkleri Konya’yı devlet merkezi intihabetmişlerdi;*

¹⁵ **Mehmed Şeref Aykut:** 1874 yılında Edirne’de doğdu. Türk siyaset adamı, hukukçu yazardır. İstanbul hukuk fakültesi’ni bitirdi. Edirne’de avukatlık yaptı. II. Abdülhamit döneminde devrimci düşüncelerinden dolayı sürgüne gönderildi. 1908 ve 1914 tarihleri arasında Yeni Edirne ve Trakya gazetesi’ni çıkardı. Trakya – paşa eli cemiyeti’nin kuruluşuna öncülük etti ve bu cemiyetin tüzüğünü hazırladı. (Mehmed Şeref Büyük Larousse c.3: 1114)

aynı kıt'anın birer köşesinde teşekkül eden tavaif-i mülük da birer makarr-ı idare vücuda getirdiler. Osmanlı saltanatı yavaş yavaş Anadolu Rumeliye hâkim olmaya başlar." Payitahtın şehirden şehre nakil olduğunu bu şehirlerin Söğüt, Bilecik, Bursa, Edirne, İstanbul devletin tekâmül hayatında bir merhale olduğunu söyler. Sonradan devletin merkezinin geldiği yere, Anadolu'nun göbeğine Ankara'ya geldiğini belirten Mehmed Şeref, Osmanlının merkezleri hakkında bilgi verirken, sahillerde kurulan merkezlere dikkat çekiyor ve bunun sebepleri üzerinde duruyor. (Mehmed Şeref 1340c: 215–216)

Mehmed Halid, tarihimizin şimdiye kadar daima yanlış tedkik edilmiş ve yanlış anlaşılmış iki ciheti olduğunu, bunlardan birinin, milletimizin, Türk ırkı arasında hususi bir bünye; diğerinin vatanımızın, umumi Türk yurdu içinde ayrı bir köşe teşkil etmiş olmalarıdır diyen Mehmed Halid, başında büyük Türkmen padişahı Alparslan olduğu halde Anadolu'yu istila eden Türklerin evvela buraya cihad maksadıyla geldiklerini, fakat sonra, mütekaddim fetih teşebbüslerinin Türkleştirdiği bu muhitte muazzam bir devlet kurduklarını ve yekpare bir millet halini aldıklarını ifade ediyor: (Mehmed Halid 1340j: 281)

"Fetihten önce bir dârü'l cihâd iken, fetihten sonra Türkler için Anadolu'nun vatan olduğunu, hududu vüs'ati muayyen olan bu vatanda yaşayan millet, Anadolu milletidir. Eski müverrihlerimizin bir türlü anlamadığı bu iki hakikat, bugün de henüz bütün etrafıyla görülmüş, kabul edilmiş değildir."

Anadolu'yu istila eden Türkler, Oğuz Türkleri, ta'bir-i diğerle, Türkmenler'dir. Bunlar Anadolu'ya geldikleri zaman, burasını o kadar çabuk, o kadar kuvvetle Türkleştirdiler ki, gören, dünya yaratıldığından beri Anadolu'yu Türk sanırdı. Anadolu'nun bu suretle sür'at ve suhuletle Türkleşmesine sebep, maruz kaldığı istilanın asker istilası değil, millet istilası olmasıydı. Anadolu'yu fetheden ordular, askeri kitlelerden fazla, bir millet kitlesi idi. Bu kitlede din, ahlak, adet, an'ane, lisan, hayat ve mazi birdi. Bu vahdet bir çığ halinde eski Anadolu'yu ortadan kaldırıyor, yerine yepyeni bir Anadolu ikame ediyordu. Bu yeni Anadolu toprağıyla, taşıyla, havasıyla, suyuyla, güneşiyle eski Anadolu'dan büsbütün başka, büsbütün ayrı idi. Yeni Anadolu, eski Anadolu gibi, üzerinden müte'addid milletlerin seli akan bir mecra, bir geçit ve bu itibar ile coğrafi bir mefhum değil, bir vatan ve bir tarihi ünvandı." (Mehmed Halid 1340j: 281)

Mehmed Halid, muhtelif harplerde zaferlerle bu vatanın hudutlarının çizildiğini, şarkî, garbî, şimalî, cenubu'nun belli olduğunu, Anadolu'nun hudutlarının katiyetle tayin ve

Son Osmanlı Meclisi mebusanı'na Edirne mebusu seçildi. İstanbul işgalinden sonra İngilizlerce Malta'ya sürüldü. Serbest kalınca Anadolu'ya geçti, ilk TBMM' ye katıldı. (1923–1931) tarihleri arasında Ankara'da avukatlık yaptı. (1931–1939) yılları arasında Edirne milletvekili seçildi.

tesbit ettiğini bugün artık bu sınırların değişmesinin çok zayıf bir ihtimal olduğunu hatta imkânsız olduğunu ifade ediyor. (Mehmed Halid 1340j: 282)

Anadolu milletinin Anadolu’da inşa eylediği siyasi müesseselerin birbirlerini takiben kurulduklarını söyleyen Mehmed Halid, Selçuki Devleti Karaman, Akkoyunlu, Osmanlı diye devam ettiğini bunların aslında birbirlerinin devamı olduğunu bugünkü Cumhuriyetimizin de bunun devamı olduğunu belirtir. Vatan Anadolu’da, Anadolu milletinin meydana koyduğu bu müesseselere verilecek yegâne ismin “Anadolu Devleti” olması gerektiğini, şimdiye kadar birkaç unvan değiştirdiğini Selçuklular zamanında Selçukiler Devleti, Osmanlılar devrinde Osmanlı Devleti olduğunu, ama Anadolu Devletine verdikleri bu isimlerin unutulup gitmeye mahkûm olduğunu, unutulmayacak ve ebedi kalacak olan yegane hakikatin Anadolu’daki devlet müesseselerinin Anadolu müessesesi olması olduğunu belirtir. (Mehmed Halid 1340j: 283)

Anadolu’nun tarihini kısaca veren Mehmed Halit, bugünkü sınırlar dışında kalan bölgelerin Anadolu sayılmayacağını vurguladıktan sonra Anadolu müessesesinin ismini koyuyor ve bu isme “Anadolu Cumhuriyeti” diyor ve bunu Türkiye Cumhuriyeti olarak değiştirmenin mahiyetini değiştirmeye teşebbüs etmek olduğunu, Türkiye isminin eski muahedelerimizde devletimizin ünvanı olarak kullanıldığını söylüyor. (Mehmed Halid 1340j: 283)

Mehmed Halid, Türkiya ve Türkiye tabirleri, biri Latince, diğeri Arapça, uydurulmuş iki lügat olduğunu, Türkiye’nin muahedelere Türkistan olarak geçtiğini ve bunun eskiden beri alışılmış ve benimsenmiş bir tabir olmadığını Anadolu Cumhuriyeti tabirini değiştirmeye kalkmanın son bir defa daha tarihimizi tahrif etmek olduğunu söyler. (Mehmed Halid 1340j: 284)

Necib Asım, çok eski zamandan beri Musul ve havalisinin Türklerin elinde olduğunu söyler ve Türklerin bu bölgeye yerleşmelerinin hikâyesini tarihi sırasına göre anlatmıştır. Musul’un siyasi durumunu ve Anadolu ile olan münasebetlerini, başından

geçen olayları ve Musul'u yöneten liderleri ve devletleri sırasıyla anlatıyor. (Necib Asım 1340b: 134–135)

Anadolu Mecmuası'nda Musul ile ilgili isimsiz yazılan bir yazıda Musul anlatılmıştır. *“Musul'u müzakere zemini yapan efendiler! Anadolu'nun kalbini unutmayınız. Anadolu bu kalbin içinde vücut bulmuş ve son şeklini almıştır. Anadolu'dan, onun bugünkü siyasi bünyesinden değil,”* diyerek (Anadolu)'nun gönlünde tamamlanmış uzviyetinden bir zerre koparabilmek için Anadolu'nun kalbini parçalamak gerektiğini ve bunu yapabileceklerin nerede olduğunu soruyor. Vatan'ın tarihin yaptığı bir eser olduğunu, asırların mirası olduğunu, vatanın bizim için bugün kurulacak bir bina olmadığını, Alparslan'ın Anadolu'nun Türkler tarafından alındığından beri bin bir yiğit'in kahramanlığıyla inşa edildiğini ve tamamlandığını belirtmiştir. (İsimsiz 1340b: 119)

Anadolu'nun tarih ve edebiyatının derin bir zulmet içinde olduğunu örneklerle Anadolu Mecmuası'nda anlatmaya çalışan A.M. isimli yazar, iki tarihi yanlış üzerinde duruyor. Birincisi Yunus Emre'nin Sakarya'nın köylerinden olduğunu zannettiklerini aslında Erzurum'un bir köyünden olduğunu, ikincisi de Erzurum'un isminin Erzene'l-Rum'dan muharref olduğunu sandıklarını hâlbuki Erzurum'un isminin de farklı yerden geldiğini anlatmaya çalışıyor. (A.M 1340-1341a: 391)

Anadolu Mecmuası, İmzasız yayınlanan yazıda; Dumlupınar'da Başkumandan Meydan Muharebesinin yıldönümünde yapılan kutlamaların coşkuyla yapıldığını, memleketin her yerinden herkesin geldiğini ve gazetecilerin günlerce abartarak bu merasimi anlattıklarını söyleyerek geçmişî hatırladığını bundan çok daha önemli günlerimizin olduğunu fakat kimsenin bu günleri hatırlamadığını söylüyor. Alparslan ve Malazgirt savaşından bahsediyor ve bunun yanında Anadolu'ya etkisinden bahsediyor. (İmzasız 1340c: 246–247)

Dumlupınar merasimin de eksik kalan nokta şöyle dile getiriliyor. *“Malazgirt Meydan Muharebesi'nde bir ilah gibi vuruşan ve bir peygamber gibi, milletine zaferi ve fethi evvelden müjdeleyen büyük rehberi ve eserini anmamak, Anadolu, her şeyden evvel, kendisini kurtaranı, teşkil ve tamam eden ta'ziz etmelidir.”* Denilerek her harp ve her

zaferin Ağustosun yirmi altıncı günü Malazgirt ovasında kazanılan zaferin yanında küçük kaldığını söyleyen yazar, Malazgirt Zaferinin unutulmasına çok üzüldüğünü belirtiyor. (İmzasız 1340c: 247)

Anadolu Mecmuası'nda tarihle ilgili beş tane eser tanıtılmıştır. Bu eserleri önemine göre seçmişlerdir. Hepsinin Anadolu Mecmuası'nda yayınlanmasının ayrı bir amacı ve hedefi vardır. Bu kitaplar Anadolu'yu ve Anadoluculuğu anlattığı için yayınlanmıştır. Anadolu'nun tanıtımını yapıp sorunlarına çözümler getirdiği için Anadolu Mecmuasıyla aynı hedefe doğru hareket etmişlerdir. Anadolu Mecmuası bu tür kitaplara önem vermiş ve Anadolu Mecmuası'nda da tanıtımını yaparak bu kitapları herkesin almasını tavsiye etmişlerdir.

Ziyaeddin Fahri, *“Anadolu İnkılâbı bütün dünya üzerinde bir harika tesirini yaptı. Birçok Garb muharriri Ankara'ya kadar seyahatle İnkılâbın yakından şahidi olmak istediler ve memleketlerine döndükleri zaman bu hadise hakkında uzun uzadıya neşriyatta bulundular.”* (Ziyaeddin Fahri 1340b: 113) Denilerek, kendilerinde Anadolu İnkılâbını, canlı bir mevzu' halinde ilk taktik eden kitabın Eskişehir meb'usu Mehmed Arif Bey'in yazdığı “Anadolu İnkılâbı” adlı eser olduğunu belirtiyor.

Yazar, “Anadolu İnkılâbı”nın, iki kısımdan oluştuğunu, birinci kısmın Birinci İnönü zaferine kadar devam ettiğini, ikinci kısmın ise ikinci İnönü, Sakarya Zaferleri, Mudanya Mütarekesi kısımlarından oluştuğunu ifade eden Ziyaeddin Fahri, Mehmed Arif Bey'in Anadolu İnkılâbının üç safhaya ayrılması lazım olduğunu söylediğini fakat kendi bu kitabında bu yolu takip etmeyerek kendisiyle çelişkiye düştüğünü ifade ediyor. 1- Millî kıyam ve isyan safhası, 2- Teşkilat-ı muntazama safhası, 3- İstiklal, sırası ile anlatılmasının gerektiğini söylüyor. İnkılâbın her safhasından bahsedeceği yerde, bir safhası üzerinde durmasının daha iyi olacağını ve eserde müphem ve noksan yerlerin çokluğu Ziyaeddin Fahri'nin eleştirdiği yerlerdendir. Bunun yanında kitabın iyi olduğu noktalara da işaret edilerek objektif bir tenkit örneği sergilemeye çalışmıştır. (Ziyaeddin Fahri 1340b: 114–115)

“Son on senelik intibah devri, memleketi tanımak ve tanıtmak azmini canlı misallerle gösteren eserler meydana getirdi. “Anadolu Mecmuası” büyük bir iftiharla karşıladığı bu eserleri memleket halkına tanıtmak için çalıştığını şimdiye kadar olan neşriyatı ile gösterdi.” Denilerek Anadolu Mecmuası’nın be eserlere verdiği önemi izaha çalışan Ziyaeddin Fahri, Mehmed Nusret’in yazdığı “Tarihçe-i Erzurum” adlı eserin, millî cidalin hareketli ve galeyanlı sıralarında çıktığını, memleketin çok kıymetli bir köşesini anlatmasına rağmen kimsenin bu eserden haberi bile olmadığını, kitabın kütüphanelerde bile olmadığını belirterek, eseri tanıtıyor ve Mehmed Nusret’in eksikliklerini de ortaya koyuyor. (Ziyaeddin Fahri 1340-1341a: 337–338)

Hamid Sadi¹⁶, Yurdunu tanımak ve bilmenin ona sahip olanlar için en önemli vazife olduğunu söyler ve şöyle devam eder: “(...) Şu halde memleketimizi tetkik etmek, musannef ve kıymetli bir malumat kütlesi meydana getirmek bu günün en mühim ihtiyaçlarından. İlmi usullerden uzaklaşarak toplanan müteferrik bilgilere bu asır, kıymet vermiyor. Elde edilecek malumatın değerli olması için ilmi rehber etmeye mecburuz.” (Hamit Sadi 1340a: 15) Diyerek ilime verdiği önemi gösteriyor.

Hamid Sadi, Anadolu tarih ve coğrafyası için memba olabilecek eserlere dair kitabiyat tetkikleri yapmanın Anadolu tetkikinin ilk adımını teşkil edeceğini belirtiyor. Bu vadiye bazı tecrübeler olmakla beraber etraflı tettebbuların olmadığına işaret eden Hamid Sadi, burada, henüz layıkıyla tanınmayan bazı tarihi ve coğrafi eserleri tetkik ederken, dikkatlerini bu eser ve yazar üzerinde yoğunlaştırıyor. (Hamid Sadi 1340a: 16–17)

¹⁶ **Hamit Sadi Selen:** Prof. Dr. Hamit Sadi Selen 1892 yılında İstanbul’da doğmuştur. 1914 yılında İstanbul Darülfünunu Edebiyat Fakültesini bitiren Hamit Sadi Selen, 1916 yılında yeni kurulmuş olan Coğrafya Enstitüsüne asistan olarak çalıştıktan sonra 1920 yılında Viyana’ya giderek 1923 yılına kadar Viyana Üniversitesi Coğrafya Şubesine devam etti. Orada “Tarihi Belgelere göre Anadolu’da Türklük” adlı bir doktora tezi hazırlayarak doktora unvanını verdi. Türkiye’ye döndükten sonra 1924–1933 yılları arasında İstanbul Darülfünun’da Yüksek Ticaret Mektebinde, Galatasaray ve Darüşşafaka Liselerinde Coğrafya Öğretmenliği yaptı.

1934 yılında Ankara’ya geldi. Burada önce Gazi Eğitim Enstitüsünde 1937 yılından itibaren de Siyasal Bilgiler Okulundan Coğrafya öğretmenliği yapmağa başladı. Daha sonraları Siyasal Bilgiler Okulu Fakülte olunca, kurulan “İskân ve Şehircilik Enstitüsünün” on yıldan fazla müdürlüğünü yaptı. Müdürlüğü sırasında bölge planlaması konusunda araştırmalarda bulundu. Prof. Dr. Hamit Sadi Selen 1962 yılında aynı fakülteden emekliye ayrıldı. Türk tarih kurumunun aylık toplantılarından birinde bir konuşma yapmak üzere 27 Ekim 1968’de Ankara’ya gelen Prof. Selen 29 Ekim 1968 Salı günü hayata gözlerini kapadı. (<http://www.e-coğrafya.com/coğrafyaci/vefat/Selen.html>)

Şemseddin Kemal, Anadolu Mecmuası'nın başyazarı Ahmed Refik'in "Kızlarağası" isimli eserini tanıtmıştır. *"Kızlarağası'nun mevzu'u tarihimizin Osmanlılar devrine ait olduğunu, fakat bu mevzu'u Anadolu tarihinin daha mütekaddim safhalarıyla daha münasebetdardır."* Eseri bu hakikatin muhteşem tarihidir diyerek Anadolu'nun Türkler tarafından fethinden bu güne gelinceye kadar memlekette cereyan eden olaylar bu kitapta anlatılmıştır. Şemseddin Kemal, *"(...) bu eseri okurken Anadolu'nun yalnız gözleri değil içi de ağlar, aç, susuz, sefil ve çıplak Anadolu'nun feci akıbetine yüreği dayanmaz, parça parça olur. Annesi, babası, kardeşleri ve kandaşları ezilen bir Anadolu'nun bu fecâyi' karşısında tüyleri ürpermemesi kabil değildir."* (Şemseddin Kemal 1340: 159)

Ahmed Refik Beyefendinin eserini okumanın her Türk için şart olduğunu hatta ezberlemek gerektiğini söyleyerek Anadolu'lu için şu cümleleri ifade ediyor: *"Her Anadolu'lu Türk bu eserde Kalenderoğlu gibi büyük isyan reislerinin dillerinden düşmeyen şu feryadı kalbine yazmalı ve daima lisanıyla tekrar ederken hayati gayesinin bunu teminden ibaret olduğunu düşünmelidir. Anadolu, Anadolu'lularındır."* (Şemseddin Kemal 1340: 160)

Mehmed Halid, *"Anadolu'nun umumi medeniyet tarihi henüz tedvin edilmemiştir; bu ülkenin garip tali'i, karanlığıyla, sinesinde yaşayan milletin ibda' ettiği medeniyeti örtmüş, saklamış, kimseye göstermemiştir. Denebilir ki, şimdiye kadar müstakil bir Anadolu medeniyetinden bahseden değil,"* diyerek, Mehmed Halid Anadolu'nun içindeki servet ve ihtişam ile kapalı kalmış bir hazine olduğunu söyler. (Mehmed Halid 1340h: 249)

Mehmed Halid, hadiselerin Anadolu'nun umumi medeniyet tarihini iki büyük kısma ayırmıştır. 1- Anadolu'nun eski tarihi. 2- Anadolu'nun yeni tarihi. Anadolu'nun eski tarihi, iptidai devirlerden, bu yarımada'nın Türkler tarafından istilasına kadar devam eder, Anadolu'nun yeni tarihi ise, Türk istilasından başlar, zamanımıza kadar gelir. (Mehmed Halid 1340h: 249)

"Anadolu medeniyeti tarihinin bu iki devri, yekdiğerinden tamamiyle başka, vasıflarıyla birbirinin tamamiyle yabancısıdırlar. Anadolu, Türk istilasından evvel, bir sel yatağı, bir nehir mecrası yahut bir yol, bir geçit mahiyetinde idi. Bu mecradan, bu geçitten nice

milletler sür'atle akıp gitti. Bu devirde Anadolu, Nihayet bir coğrafi mefhum halinden çıkarak tarihe girdi. Anadolu medeniyeti tarihinin eski ve yeni devirlerini ayıran vasıf, farika budur. Coğrafya, tarihin muavin ilimlerinden olmakla beraber bizzat tarih değildir. Bu itibar ile, asıl, Anadolu medeniyeti tarihi, Anadolu'nun Türkler tarafından istilasıyla başlar. Onun için Anadolu tarihi, Anadolu medeniyeti tarihi denince, Türk hâkimiyeti altındaki Anadolu'nun tarihi anlaşılmalıdır.” (Mehmed Halid 1340h: 250)

Anadolu tarihini teşkil edecek unsurları birer birer meydana getirmenin ilk adım olacağını ve bu ilk adımı Besim Atalay Bey'in “Maraş Tarihi” isimli kitabının tanıtımını yapan Mehmed Halid, kitabın dokuz bölümden oluştuğunu ve Maraş'ın tarihini anlattığını belirtiyor. Birinci bölümde Maraş kelimesinin iştikakından, ikincide Maraş'ın İslamiyet'ten evvelki halinden, üçüncüde Maraş'ta Arap hakimiyetinden, dördüncüde Maraş'ta Türk hakimiyetinden, beşincide Osmanlılar devrindeki Maraş'tan, altıncıda Maraşlılar'ın ahlak, adet ve şivelerinden, yedincide Maraş Türkülerinden, sekizincide Maraş meşahirinden, dokuzuncuda Maraş coğrafyasından bahsedilmektedir. (Mehmed Halid 1340h: 251)

Maraş'ı İslam'a kazandıranın Halife Ömer olduğunu, Türklere kazandıranın da büyük Alpaslan olduğunu belirtiyor. Maraş'ın eski tarihinin oldukça karanlık olduğunu, Halife Ömer'in fethinden sonra aydınlanmaya başladığını belirten Mehmed Halid, bu eseri ırfanımızın bir kazancı olarak değerlendirirken, eserin Maraş'ın coğrafi yapısını da haritalar, planlar ve resimlerle incelediğini belirtiyor. (Mehmed Halid 1340h: 252)

Anadolucular Anadolu tarihi meselesini fazlasıyla önemsemiş, ona yukarıda esaslarını sıraladığımız tarzda yeni bir yorum getirmeye çalışmışlardır. Onlara göre Anadolu hususiyeti olan bir coğrafyadır. Türklerin Anadolu'yu fethetmesinden itibaren İslamla şereflenmiş ve nevi şahsına münhasır bir yurt haline gelmiştir. Bu yurdu bizim yapan Türkleşmesinden ve İslamlaşmasından sonraki serencamıdır. Anadolu'yu genel Türk tarihinden bağımsız olarak ele alıp uhdesindeki özellikleri geliştirmek gerekir.

II. 3. 6) Anadolu Mecmuası ve Anadolu Coğrafyası

Anadolucular Anadolu'yu siyasi ve kültürel olduğu kadar coğrafya ilminin verilerine dayanarak da tahlil etmişlerdir. Onun sınırlarını belirlerken ve maddi zenginliklerini araştırırken mütemadiyen coğrafya ilminin müktesebatına müracaat etmişler, işin bu

vechesini ihmal etmemişlerdir. Anadolu Mecmuasında coğrafyayla alakalı Anadolu Mecmuası'nda sekiz yazı yayınlanmış ve birçok konunun içinde de Anadolu'nun iklim ve coğrafyasına da değinilmiştir.

Mecmuadaki coğrafya yazılarının en mühimi İbrahim Hakkı Beye ait olanıdır. “Anadolu İklimi” isimli yazı dizisi beş sayı boyunca devam etmiş; bu yazılarda Anadolu'nun iklimi uzun uzadıya anlatılmış ve değerlendirilmiştir. Bu yazıya yer yer değineceğiz.

“*Vaz'iyett-i coğrafyası, bünyesi ve avârız-ı zemini itibariyle Anadolu iklimi pek büyük tezatlar arz eder.*” Diyen İbrahim Hakkı¹⁷, memleketimizin büyük bölümünü teşkil eden Anadolu'nun ormanlar, bozkırlar (stepler) memleketi olduğunu söyler. (İbrahim Hakkı 1340a: 96)

Türkiye ikliminde üç esaslı enmûzeç nazar-ı dikkate çarpar:

1— *Bahrî iklim enmûzeci*

2— *Kut'avî (berrî) iklim enmûzeci*

3—*Mürtefî' mahaller iklimi enmûzeci*

Anadolu'da coğrafi tabir ile sahra muntakası (çöl) yoktur; fakat memleketimizde bozkır ovaları çoktur. Anadolu'da birbirinden farklı üç büyük iklim muntakası mevcuttur: 1.— Bütün sene bol bol yağmurun düştüğü, ormanların harikulade neşv ü nema bulduğu Karadeniz sevâhili iklimi; 2.— Senenin kısm-ı küllîsinin kurak geçtiği şarkî ve merkezî Anadolu iklimi (vilâyât-ı şarkîye yüksekayla, Anadolu orta yaylası ve Trakya'nın nîm siepli iç kısmı); 3.— Anadolu'nun cenub dar sahili ile Adalar Denizi'ne mücavir bulunan Garbî Anadolu Bahr-ı Sefîd iklimi. (İbrahim Hakkı 1340a: 97–98)

¹⁷ **İbrahim Hakkı Konyalı:** 1894 yılında Konya'da doğmuştur. Araştırmacı yazar olan Konyalı, Mevlana'nın torunlarından. Bağdat ve Batum demiryollarında çalıştı. Konya'da “Halk Yolu”, İstanbul'da Tarih Hazinesi, Tarih dünyası adlı mecmuaları çıkardı. İntibah, meşrik-ı İrfan, Tercüman-ı Hakikat, İleri, Son Posta, Van, Vatan, Yedi gün gibi birçok dergi ve gazeteye yazılar yazdı. Mehter takımını kurdu. Türk Sanatları müzesi ile Vakıf Sanatları Müzesi'nin kurulmasında, Askeri Müze'nin düzenlenmesinde görev aldı. (Yeni Türk Ansiklopedisi c.5: 1929)

Devlet arşiv vesikalarının 1931'de Bulgarlarla kilosu 3 kuruş 10 paradan satılması üzerine, mücadelelerle yeni satışları durdurdu. Topkapı Sarayı hazinesinin Amerika'ya rehin edilmesi söz konusu olunca imkânlarıyla buna karşı çıktı. Rehinden vazgeçildi.

Piri Reis'in Haritası'nı Topkapı Sarayı'nda bulup ilim âlemine tanıttı. Özellikle tarihi, kültürel zenginliklerimizin korunup, geliştirilmesi, tanıtılması hususundaki çalışmalarla dikkati çekti. Toplandığı eserleri ve şahsi eserlerinin III. Selim Kasr'ında kurduğu “İbrahim Hakkı Konyalı Kütüphane ve Arşivi” ne vakfetti. Türk kültürüne hizmetleri dikkate alınarak Kültür Bakanlığı kendisine “Üstün Hizmet Armağanı”, Konya Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi “Fahri Doktorluk” payesi verdi. (Yeni Türk Ansiklopedisi c.5: 1929)

İbrahim Hakkı, Karadeniz İkliminin Anadolu'nun takriben 50-75 kilometre genişliğinde silsilevî yüksek plato özelliği gösteren Karadeniz sahil kesimi ile Marmara kıyılarını ihtiva eden bu mıntıkada yaz ve kış kuzey rüzgârları hâkim olduğunu söyler. (İbrahim Hakkı 1340a: 97–98)

“Kışın bu rüzgârlar Bahr-ı Sefîd'in kısm-ı şarkisinde asgarî tazyik sahasına (Adalar Denizi ve Bahr-ı Sefîd'in kısm-ı şarkîsi) ve yazın da son derece ısınmış bulunan Garbî Asya'nın açtırsı tazyikli mıntıkalarına doğru müteveccih bulunur. Mezkûr şimalî rüzgârlar denizlerin su buharını hâmil olarak mürtefi' dağlık kıyılarda bi't-tekâsüf mütemadiyen mebzul yağmurları tevlîd eder

Yaz mevsimi pek sıcak değildir; fakat rutubetin verdiği ağır bir sıcaklık vardır. Kış mevsimi şimal rüzgârlarından nâşî soğuk, sert ve karı bol bir mevsimdir. Bu şerâit-i iklimiyye tahtında mezkûr mıntıkada gayet zengin orman tecemmu'âtma tesadüf ederiz.” (İbrahim Hakkı 1340a: 99–100)

İbrahim Hakkı, Marmara Havzası Dağların uzanışı ve Karadeniz'e nazaran vaz'iyetleri dolayısıyla bu mıntikanın Avrupa sahilleri gerek iklimi ve gerek bitki örtüsü yönünden Anadolu sahilinden daha çok Anadolu'ya benzediğini söyler. O halde ki burada ıssız çöle benzer bozkırlar olacağını, vadilerinde ise çayların şırıltısını işitip, oradan parıltısını göreceğimizi söyler. (İbrahim Hakkı 1340a: 101)

İbrahim Hakkı, “(...) kışın şedid rüzgârları yaz mevsiminde yeşillenen şecireler ile kesîf sanevberiyiye ormanları (çam, köknar vesaire) vücuda getirdiği gibi kokulu makilerin ve parıldayan zeytin koru ve ormanlarının mevcudiyeti Bahr-ı Serîd'in yakın bulunduğunu irâ'e eder.” (İbrahim Hakkı 1340a: 101)

“Yâbis mıntıkada farklı üç iklim nahiyesi mevcuttur:

- 1.— Şimalî Elcezîre iklimi nahiyesi,
- 2.— Vilâyât-ı şarkiyiye (Yüksekyayla) iklimi nahiyesi'
- 3.— Orta Anadolu iklimi nahiyesi.

Fırat ile Dicle'nin yukarı havzalarını ihtiva eden bu kısma Şimalî veya Yukarı Elcezîre nâmını vermek münasip olur. Şarkî Toroslar'ın Yukarı Elcezîre yaylası serin şimal rüzgârlarına karşı mahfuz bulunduğundan yaz mevsiminde (hazirandan ağustos kadar) son derece sıcaktır ve hatta kendi coğrafi arzının irâe etmesi lâzım gelen sühnetten derece-i harareti vasatı olarak 10° daha yukarıdadır. Temmuz ayı vasatileri: Musul 34,9°; Urfa 31,6°; Diyarbakır 30,8°.” (İbrahim Hakkı 1340b: 140–141)

İbrahim Hakkı, meltem rüzgârlarıyla yaz ve sonbaharın çok kurak geçtiğini, kış mevsiminde kuzey Suriye ile Elcezîre Orta Asya yüksek basınç alanı kıyısında

bulunduğunu söyler ve şöyle devam eder: “*Yağmur mevsimi kış ve ilkbahara isabet eder. Basra körfezi civarında yağmurlar şubat ayına münhasırdır. Bağdat’ta kânun-ı sâni ve şubata; Urfa’da teşrîn-i sâni den marta; Diyarbakır ve Gaziyıntab’da teşrîn-i sâni den nisana kadar imtidat eder.*” (İbrahim Hakkı 1340b: 142–143)

“Cenubdaki dağlarda teressübât esas itibariyle kış mevsiminde ve pek çabuk gelen ilkbahardadır. Yayla dâhilinde ise teressübât daha ziyade ilkbahara ve yaz bidayetine doğru yüklenir. Muntikanın şimali mahallinde ise (Karadeniz kıyılarına yakın) hemen her mevsimde muntazaman yağmurlar yağar. İlkbahar ve sonbahar intikal mevsimleri hemen hemen yok gibidir.” (İbrahim Hakkı 1340b: 143)

İbrahim Hakkı, yoğun sisleriyle, birdenbire bastıran kırağlarıyla, buz gibi soğuklarıyla Yüksek plâto’nun Türkiye’nin Sibiryası olduğunu, Erzurum’a az kar düşüp ve ekseriya toz gibi olduğunu söyler. Mart ortasından sonra şiddetli karların düşeceğini ve bunları tekrar soğukların takip edeceğini söylüyor. İbrahim Hakkı, “*Harput Toroslar ile anti Toroslar arasında küçük bir dağ eteğinde kâin bu şehir kış mevsiminde ekseriya vuku’a gelen ve vadileri kaplayan sisler muntikasından yukarıda bulunur. (Mezra’a 1080 metre) gayet bariz suhûnet-i ma’kûse hâdisatı vuku’a gelir.*” (İbrahim Hakkı 1340b: 144)

İbrahim Hakkı, İç Anadolu’nun her taraftan dağlar ile kaplı olarak 800-1200 metre yüksekliğinde kapalı bir yayla olduğunu, Anadolu’nun Keşiş Dağı, Eğrigöz Dağı, Akdağ (Dinar civarında), Murat Dağı, Akdağ (Gediz civarında), Emir Dağı, Sultan Dağı, Haydar Dağı, Toroslar gibi dağlarıyla Büyük ve Küçük Menderes, Gediz gibi nehirlerin olduğunu belirtiyor. İç Anadolu’nun ikliminin esas itibariyle İspanya “Meseta”sı iklimine benzediğini, kışları pek sert fakat Doğu Anadolu’da olduğu gibi uzun olmadığını (şiddetli donlar, kar) söyleyerek şöyle devam eder: “*(...) yazın seması açık, havası yabıs, hararet-i şems şems ile gündüzleri pek sıcak fakat geceleri serin, bu sebepten suhûnet-i vasatiyesi aşağı ve bilhassa yayla ortasında teressübât-ı cevviye mikdarı cüz-i olan berri bir iklim enmüzece arzeder.*” (İbrahim Hakkı 1340c: 188–189)

Yaz mevsiminde gündüzleri pek sıcak fakat geceleri serin, kış mevsiminde ise pek soğuk olan Anadolu iklimi Arap Yarımadası ve Irak iklimi gibi uyuşturucu değil,

kamçılayıcı bir iklimdir diyen İbrahim Hakkı, şöyle devam eder: (İbrahim Hakkı 1340c: 189)

“Orta Anadolu yaylasının kıyıları civar bulunduğu iklim muntkalarıyla bir intikal sahası vücuda getirir. Kızıl ve Yeşilirmak menba’larında uzun yayla ile şarki Anadolu iklimine (Yüksekyayla iklimi) geçildiği gibi Suluova (Merzifon) ve Kastamanu vilayeti ile de Karadeniz iklimine, garbda Eskişehir-Afyon ve göller muntkası (Eğirdir, Akşehir ilh. gölleri) ile de tedricen Bahr-ı Sefid iklimine intikal edilir.” (İbrahim Hakkı 1340c: 190–191)

İbrahim Hakkı, Akdeniz iklimin’in yaz mevsiminde kurak bir iklim olduğunu, kış mevsiminde ise yağmur mevsimi olduğunu belirtiyor. *“Bahr-ı Sefid menatıkında yaz mevsiminde son derece muntazam ve müstakır bir hava hüküm-fermadır. İşte bu sebepten yağmurlar mezkur muntıkaya yaz mevsiminde hemen hemen hiç düşmez.”* İbrahim Hakkı, Yaz mevsiminin kurak rüzgârlarının kuzey ve kuzey doğu yönünde Karadeniz ve Ege Denizi üzerinden ve kuzey batı istikametinde de Adriyatik ve şarki Doğu Akdeniz üstünde estiklerini belirtir. (İbrahim Hakkı 1340d: 257–258)

“Rüzgârların sık sık ve şiddetli olarak estiği ve hava üzerine büyük bir tesir icra eyleyen bir muntkada, denizin ve seyrii sefahinin sakin bulunduğu akvamının hayatında büyük bir ehemmiyeti olduğu bir nahiyede şüphesiz bu rüzgârlar o akvam tarafından büyük bir alaka ile tedkik edilir. Suhunete, rutûbete, mevasime, mevaki’e, istikamet ve şiddetine göre mezkur rüzgarlar Bahr-ı Sefid memalikinde biröok mevzi’i isimlerle yad edilir. Poyraz (Latince boreas-şimal rüzgârı) Karadeniz, Marmara ve Adalar Denizi havzasında bulunan mavaki’ için şimal-i ve lodos (Eski Yunanca notos) cenub-i garbi rüzgaelarına ıtlak olunur. Garbi Bahr-ı Sefid’de fırtına- asa, dağlardan inen serin şimal rüzgârlarına bora ve tramontana tesmiye ederler. Bilakis seyrocco (seirocco) semûm ve hamsin cenubi İtalya ve Sicilya, Mağrib ve Mısır’da cenubdan esen tahammül-fersa sıcak rüzgârlara verilen isimlerdir.” (İbrahim Hakkı 1340d: 261)

İbrahim Hakkı, yerel rüzgârlar olarak bilinen bir de kara ve deniz meltemleri olduğunu, bu rüzgârların hemen sıcak iç denizlerin bütün körfezlerinde devri olarak estiklerini söyler. Gündüz karalar denizlerden fazla ısındığından ve gece çabuk soğuduğundan gündüz denizin ılıman havasıyla karaların sıcak havası arasında bir döngü meydana geleceğini ifade eder. Denizden karalara doğru rüzgârlar estiğini ve bunlara da deniz meltemleri adını verdiklerini belirtir. (İbrahim Hakkı 1340e: 287)

“Garbi ve Cenubi Anadolu Bahr-ı Sefid İklimi Nahiyesi: Anadolu’nun Adalar Denizi ile Şarki Akdeniz sevhili muntkası asıl Bahr-ı Sefid iklimine hakiki bir enmüzec teşkil

eder. *Memleketimizin bu nokta-i iklimini de iki nahiyeye ayırabiliriz.*” (İbrahim Hakkı 1340e: 288)

1- Ege Denizi İklimi Bölgesi.

2- Doğu Akdeniz İklimi Bölgesi.

Ege Denizi iklimi Bölgesi, pek sıcak ve kurak bir yaz ile havası ılık olan bol yağmurlu bir kış hüküm süreceğini söyleyen İbrahim Hakkı, yaz mevsimin de yağmurun düşmesinin ender olduğunu ve bütün bölgenin sıcaktan kuruyup kavrulduğunu belirtiyor. Kış mevsiminde ise sıcaklık o kadar düşmeyeceğini, yalnız iç kesiminde yüksek sahaların bundan farklı olduğunu ifade ediyor. (İbrahim Hakkı 1340e: 289)

Anadolu Akdeniz iklimi Bölgesi ise yüksek Toros Dağlarıyla İç Anadolu’nun ayrılmış olduğundan denizin nemli tesiri pek dar bir sahaya etki etmiş bulunacağını söyleyen İbrahim Hakkı,

”Anadolu’nun ayrılmış olduğundan denizin ratıb tesiri pek dar bir sahaya inhisar etmiş bulunur. Yalnız Antalya körfezinin şark ve garp kısımlarından itibaren Garbi Toroslar (Haydar Dağı) ve Sultan Dağı, Tahtalı Dağı, Bereket Dağı gibi mürtefi’cibalin vücuda getirdikleri azim dehliz vasıtasıyla deniz cenub rüzgârları göller (Beyşehir Gölü, Eğridir Gölü, Burdur Gölü, ilh) mıntıkasına girerek Cenubi Anadolu’nun bu kısmına içirilere kadar ratıb bir iklim bahşeder.” (İbrahim Hakkı 1340e: 290)

Adana’nın en sıcak ayının (Temmuz) 28 °C civarında, en soğuk ayının ise (Ocak) 10 °C derece olduğunu söyleyen İbrahim Hakkı, Anadolu iklimini hakkında teferruatıyla bilgiler vermiştir. Bütün ”Anadolu’yu açıklamış ve tanıtmıştır. (İbrahim Hakkı 1340e: 291)

Malum olduğu üzere derginin neşredildiği sıralarda Ankara henüz başkent olmuştu ve başkentliği üzerindeki tartışmalar devam ediyordu. Bu durum bir ihtiyaca sebep olmuş olmalı ki Mehmed Şeref, Ankara’yı tanıtmıştır. Ankara’nın tarihini anlatmış ve gelişim sürecini ve kimlerin eline geçtiğini anlatmıştır. Ankara’nın Anadolu’nun uğrak bir yolu üzerinde bulunmasından doğuya giden bütün kervanların bir menzili halinde olduğunu söyleyen Mehmed Şeref, Anadolu yarımadasının doğudan batıya doğru uzanan iki büyük tarihi yolu olduğunu söyler ve şöyle devam eder: *“Biri Adalar Denizi kıyısında, Sisam Adası karşısında Ephesus’tan başlayarak Sarde (Lidya devleti merkezi) Amorium*

(Hamzaköy) Gordiom, Ankara'dan Asurya'ya giden “Kral Caddesi” diğeri de İstanbul-Eskişehir-Konya-Gülek Boğazı-Adana'dan geçerek Suriyeye giden “Hint Yolu”dur.” Diyerek Ankara'nın birinci yol üzerinde doğal bir uğrak olduğunu ve bu yolun bugün bile önemini yitirmediğini ifade eder. (Mehmed Şeref 1340-1341: 351–352)

Ankara Anadolu'nun tabi yollarından birinin üzerinde ve göçmen kabilelerinin uğradığı bir yerde olduğunu söyleyen Mehmed Şeref, Ankara'nın bu kadar eski zamanlardan beri kurulmuş, tanınmış bir merkez olmasının gerek askeri ve gerek ticari bu yol üzerinde Ankara'nın bir durak yeri ve dinlenme yeri olduğunu belirtiyor. (Mehmed Şeref 1340-1341: 356)

Abdürrahim Şerif, Doğu Anadolu'nun verimli ve bol ürün veren ovalarından birisinin de meşhur Muş ovası olduğunu söyleyerek Anadolu Mecmuası'nda Muş'u tanıtmıştır. Muş ovasının geçmişte yüz binlerce insanı barındırdığını ve yeşilliklerle kaplı olduğunu anlattıktan sonra şu anki durumunun içler acısı olduğundan bahsediyor. Köylerdeki nüfusun bile çok azaldığını söyler ve devam eder: “*Muş'un havası latif, suları leziz, sâyedâr ağaçları çoktur. Burası Harb-ı Umumi'nin tahribatına fazlaca dûçar olmuş ve vasi' mikyastaki harabiyeti elim bir manzara tevlid etmekte bulunmuştur. Muş'tan zengin ve latif ovanın manzarası şairane olup (Murad) nehrinin ovanın garbında inca bir şerit gibi birçok dirsekler teşkil ettiği görünür.*” (Abdürrahim Şerif 1340-1341a: 387–388)

Muş'un etrafında (4000) metre irtifa'ıyla o bölgenin en yüksek dağı olan Sübhan Dağı'nın ve Nemrud Dağı'nın olanca heybetleriyle göründüklerini söyleyen Abdürrahim Şerif, İklim itibarıyla de Muş ovasında her çeşit mahsulün bereketli olarak yetişeceğini söyler. Ovada tütün'ün mükemmel bir surette yetişmekte olduğunu pamuk, pirinç, buğday ve arpa'nın da ovanın her yerinde kolayca ziraat olunabildiğini ifade eder. (Abdürrahim Şerif 1340-1341a: 388)

Anadolucular coğrafyayı zenginlikler bakımından olduğu kadar, tabii tehlikeler bakımından da ele almışlardır. Mehmed Şeref, Yurdumuzda hususî bir sıtma mıntıkası olmadığını, Sıtmanın Anadolu'da yayılma sahasını yani coğrafyasını

mütalâa için buranın fiziki haritasını tedkik etmek lâzım geldiğini ve yaratıldıkları zamandan beri kendi halinde akan nehirlerin yanlarında muhtelif suretlerle biriken, düz havzalarda toplanan durgun sular kıyılarında oturan halk için daima bir sıtma ihtimalinin fazla olduğunu söyleyerek şöyle devam eder: “(...) *Yalnız, böyle merzagî mahallerde bulunan sıtma nâkili anofeller bataklıkların sekizyüz metre muhitindeki sahanın haricîyle mürtefti’, binaenaleyh cereyan-ı havaya ma’ruz mahallerde yaşayamazlar.*” Mehmed Şeref, Anadolu’da sıtma alanlarını inceleme işini ırmak, çay, derelerin yanlarında kurdukları bataklıklara yakın şehir ve kasabalardaki yerlerde dikkate alması gerektiğini belirtiyor. (Mehmed Şeref 1340a: 37)

Karadeniz Sahillerindeki sıtma’yı Mehmed Şeref şöyle ifade ediyor, “*Karadeniz’in şark sahilinde nereye bakılsa birçok ırmak, çay, dere ağzı görülür. Bunlar içerilerden naklettikleri mevadd-ı uzviyye ve gayr-ı uzviyyeyi menba’larında yaş bir halde terk ve tersib etmektedirler. İşte bu suretle buralarda sıtma menba’ları husule gelir.*” (Mehmed Şeref 1340a: 38)

Marmara Sahillerindeki Sıtma’yı Mehmed Şeref şöyle ifade ediyor, “*Anadolu’nun Marmara sahili cihetinde İzmit ovası, bu miyanda İzmit civan merzagî bir sahadır. Kezalik Karacabey ovası da bu ne’i araziden olup civan sıtmalıktır.*”

Ege Denizi Sahilindeki Sıtma’yı Mehmed Şeref şöyle ifade ediyor, Ege Denizi’ne büyük küçük birçok sular dökülmekte olduğunu, “*Anadolu’nun Adalar Denizi cihetinde neyf, Menemen ovaları bataklıkları muhtevi, yazın havaları vahim ve sıtma tevlîd edecek vesait maliktir. Küçük Menderes vadisine gelince, bunun ancak garbı kısmında ve Torbalı’nın cenubunda bazı bataklıklar vardır.*” Köyceğiz’le sahil arası da ayrıca merzagî bir saha vücuda getireceğini söyler. (Mehmed Şeref 1340a: 39)

Akdeniz Sahillerinde ki Sıtma’yı Mehmed Şeref şöyle ifade ediyor, “*Anadolu’nun Akdeniz sahilinde Antalya ve Ceyhan ovaları merzagî araziden ibaret olup iklimin tesiriyle buralarda sıtma şedîd ve müstevli bir haldedir. Bilhassa Ceyhan’ın her sene tuğyanı civar karye ve çiftliklerde büyük zararlar yaptığı gibi,*” vadinin Kızılırmak vaktiyle Bafra ilçesi civarında denize dökülmekte olduğunu, yıllardan beri çalışılması

neticesinde ağzını devamlı doldurduğundan Bafra bugün sahilden kilometrelerce geride kaldığını belirtiyor. (Mehmed Şeref 1340a: 39–40)

İç Anadolu'daki sıtma'yı Mehmed Şeref şöyle ifade ediyor, “*İç Anadolu'da büyük göllerin kenarında bulunan kasabalarda merzagî humma indifa'ı pek şedîddir. Bilhassa bataklıklar hâsıl eden Beyşehir gölünün kıyısında Beyşehir kasabası ve havalisi sıtma cihetiyle yerlilerce Anadolu'nun Yemen'i diye anılmaktadır.*” Mehmed Şeref Bu Köyün bundan 10-15 yıl evvel 5-6 yüz hane iken sıtmadan dolayı bugün iki yüz hane kaldığını, yine iç bölgede Niğde, Bor kasabalarıyla yakınlarındaki köyler, Yahyalı, Emen ovası mıntıkları sakinleri doğrudan doğruya sıtmaya maruz kaldıklarını, hatta bu alanda bataklık olmayan yerlerde, dağ üzerinde kurulmuş köylerde bile sıtmanın tahribatının görüldüğünü söylüyor. (Mehmed Şeref 1340a: 39–40)

Elimizdeki vesikalara nazaran verdiğimiz şu izahat sıtmanın Anadolu'da İspir'den Menderes vadisine, Safranbolu'dan Maraş'a kadar hükümrân olduğunu gösteriyor. Şayet bir Anadolu haritası üzerinde sıtmalık mevki'leri sıtmanın kanı gibi sarı renge boyamak icab etse, görülecektir ki pek az yer bu rengin haricinde kalacaktır. Son İstanbul- Ankara seyahatimde uğradığımız her mevkişte sıtmanın te'sirâtını gördüm, Güzel Eskişehir bile, bataklıklar teşkil ve sıhhat-i umumiyyeyi ihlâl eden deresiyle sıtmalıktır. Şu hal bize ispat ediyor ki, Anadolu'nun sıhhatiyle hakikaten alâkadar olduğumuz ilk dakikada en evvel sıtma ile mücadeleğe girişmek zarureti vardır. Bakalım, bu zarureti ne zaman anlayıp fiilen işe başlayacağız. (Mehmed Şeref 1340a: 40)

Anadolucular için coğrafya tarih gibi temel bilimlerden biridir. Anadoluculuk tarihi ve coğrafi görüşler üzerine bina edilmiş iki ayak üzerinde yükselir.

II. 3. 7) Eğitim Meselesi

Anadolu Mecmuasının Osmanlının gerileme devresinden itibaren en hararetli tartışmalara sebep olan “maarif meselesi”ne kayıtsız kalması düşünelemezdi. Eğitim sorunu bütün Osmanlı memleketini ilgilendirmesinin yanında Anadolu coğrafyasının bu bakımdan trajik bir yalnızlığı vardı. Bir çok bakımdan ihmal edilmiş olan Anadolu, eğitim bakımından da kurumsal ve fikri seviyede epeyce geri durumdaydı. Var olan mekteplerin müfredat ve yeterliliği bir yana mektep sayısı bakımından da geri durumdaydı.

Anadolucular eğitim meselesini Anadolu'nun en acil ve önemli sorunları arasında görmekte haklı idiler. Bu sorunu mecmualarında tartıştılar. Bu tartışmaların halkın bilinçlendirilmesi ve uyandırılmasının yanı sıra mekteplerde tatbik edilecek metodlar, çağdaş metodların tahlil ve tenkidi zaviyesinde olduğu da görülür.

Anadolu'daki eğitim durumunu Mehmed Emin¹⁸ şöyle dile getirir. “*Anadolu’da gezmemiş, Türk halkıyla temas etmemiş olanlar zannederler ki memleketimizde maarifin ta’ammüm etmemesi halkın okumak ihtiyacını duymamasından ileri gelmiştir. Türk halkı adeta hiss-i selimiyle maarif ihtiyacını duymuştur.*” (Mehmed Emin 1340a: 50) Mehmed Emin, Anadolu'nun gerçek duygularını ifade etmektedir. Bazı yerlerde köylünün her türlü zahmete katlanarak mektep açtığını ve açtırmak için teşebbüste bulunduklarını söyleyen Mehmed Emin, çocuğunu okutmayan köylünün bile okuma ve yazmanın ehemmiyet ve lüzumunun farkında olduğunu belirtir.

Tanzimat’tan beri eğitim için hiç de çalışılmamış denilemeyeceğini söyleyerek şöyle devam eder;

(...) Kaymakamlar, mutasarrıf ve valiler gittikleri yerlerde ekseriya mekteplerle alakadar olmuşlar, bina yaptırmışlar, ma’ruf tabiriyle “ta’mim-i maarif”e çalışmışlardır. Fakat bu mesai hiçbir işe yaramamakla kalmamış, halk okumak yazmak istediği halde bu nev’i teşebbüsatin ekseriya kendileri için faydalı olmadığını gördüğü için maarif müesseselerinin aleyhinde bile bulunmuştur. İyi bir tetkikte bulunacak olursak görürüz ki halk okumak yazmak istiyor, fakat öteden beri takip edilen maarif usulünden de memnun değildir. Çünkü kendi hayatına uygun ve faydalı görmüyor. Fakat nasıl olması lazım geleceğini bilmediği için arzusunu da bittabi’ müsbet olarak ifade eyleyemiyor.” (Mehmed Emin 1340a: 50)

¹⁸ **Mehmed Emin Erişirgil:** Cumhuriyet devri Türk eğitimci, felsefeci, yazar, siyaset ve fikir adamı olan Erişirgil, Niğde’li bir ailenin oğlu olarak 1891’de İstanbul’da doğdu. (1908–1911)’de Mektebi mülkiyeyi bitirdi. İstanbul’da çeşitli devlet hizmetlerinde ve sultani okullarda öğretmen olarak çalıştı. Bir süre Kadıköy Numune mektebi’nde müdürlük yaptı. 1917’de Darülfünun’a felsefe ve içtimaiyat (toplumbilim) müderris muavini (doçent) oldu. 1918’de felsefe tarihi müderrisliğine (profesör) yükseldi. 1919’da Meclisi Mebusan’a Niğde mebusu olarak girdi. Cumhuriyetin ilanından sonra 1924’de Talim ve terbiye dairesi üyeliğine getirildi. Aynı yıl bu dairenin başkanı oldu. 1929’da Millî eğitim bakanlığı müsteşarlığı, 1931’de İstanbul millî eğitim müdürlüğü, 1932-1933’de Yüksek öğretmen okulu müdürlüğü, 1936-1942’de Mülkiye Mektebi müdürlüğüne atandı. Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi dekan vekilliğini de bu göreviyle birlikte yürüttü. (Yeni Türk Ansiklopedisi c.3: 827)

Mülkiye’de sosyoloji ve iktisadi doktrin dersleri verdi. 1942’de Zonguldak’tan milletvekili seçilerek TBMM’ye girdi, sandalyesini 1950’ye kadar korudu. İkinci Hasan Saka kabinesinde gümrük ve tekell bakanlığı(11.06.1948 – 17.01.1949) yaptı. Şemsettin Günaltay kabinesinde (17.01.1949–23.05.1950) içişleri bakanlığı yaptı. 1950’den sonra siyasal yaşamdan çekildi ve resmi bir görev almayarak sadece yazarlıkla uğraştı. 1965’de Ankara’da vefat etti.

Köylünün eski maarif sisteminden memnun olmadığını söyleyen Mehmed Emin, maarifin istihdam ettiği hocaların kendilerine gereken bilgileri vermediğini, okutup yazdırdığı çocukların da ameli hayatlarında yeteri kadar bir bilgilerinin olmadığını söylüyor. Köylere gönderilen iki tür hoca olduğunu, bunların bir kısmının sarıklı muallimler olduklarını ve çocuklara bir şeyler öğretemediklerini halkın bile bildiğini, fesli hocaların ise ekseriye köylünün hayatına tamamen uzak oldukları için çocuklara lazım olan bilgiyi vermediklerini belirtiyor. (Mehmed Emin 1340a: 51)

Mehmed Emin, Maarif teşkilatının hayata uygun olmadığını, eğitim yönteminin şehirde ve köyde aynı olduğunu, hâlbuki bazı köylerin yaşam koşullarından ve çalışma şartlarından dolayı senenin sekiz ayı çocuğun okula gitmesinin imkânsız olduğunu söyler. *“Mekteplerde eksik olan şey şu veya bu ders değildir. Mevcut dersleri iyi bir usul ile okutursak, çocuklara tabiatı sevdirecek, istihsal muhabbetini verecek terbiye verebilirsek istediğimiz gayeye onları sevkeylemiş oluruz.”*

İlkokulların bu noksanının bazı dersleri programa dâhil etmekle ortadan kalkacağını zannetmelerinin yanlış olacağını, hocaların derslerini bu gayeye sevk etmelerin de aranması gerektiğini anlatmaya çalışıyor. (Mehmed Emin 1340a: 52–53)

Mehmed Emin, İlk tahsilin gayesinin iyi insanlar yetiştirmek olduğunu eğitim yönetmeliğinin şehirden köylere uygulanırken olabildiğince esnek olması gerektiği, eğitim müdüründen sınıf öğretmenine kadar belirli gaye dâhilin de yetki verilmesinin, iyi bir maarif siyaseti takip edilmesinin gerekliliğinden bahseder. (Mehmed Emin 1340a: 53)

Eğitim konusunda en önemli problemlerden birinin de programların düzenlenmesi olduğunu söyleyen Mehmed Emin şöyle devam ediyor. *“Maarif vekâleti muhtelif derecede mekteplerin programını yaptırmak üzere darülfünun müderrislerinden, sultani ve darulmuallimin müdür ve muallimlerinden otuz beş zatı Ankara’ya davet etti.”* Heyet üyeleri arasında bulunan Darülfünun felsefe tarihi müderrisi Mehmed Emin Bey, bu heyetin iyi işler yapacağını ve bunun için insanların birbirlerine güvenmeleri gerektiğini söyler. (Mehmed Emin 1340b: 110–111)

Mehmed Emin, Hey'et-i ilmiyeden şahsi ve tatlı bir istifadesi olduğunu; Anadolu mekteplerinin kıymetli muallimlerinden bazılarıyla temas ettiğini, en iyi muallimlerin İstanbul'dan çıkacağı düşündüklerini, hâlbuki bu guruptaki insanları tanıdıktan sonra Anadolu'dan da çok iyi muallimler çıktığını ve fikrini çürüttüğünü söylüyor. (Mehmed Emin 1340b: 113)

İrfan Nabi, Osmanlı'nın Türkiye'nin mukadderatına hâkim olmasının sonucunda, Anadolu'luların maddi ve manevi en büyük zarara uğrayanlar olduklarını söyler. Çünkü kadınıyla, erkeğiyle, oğlu ile kızı ile cahil bırakıldığını Maarif yüzü bile gösterilmediğini belirtir. *“Zavallı Anadolu son inkılâbımızın doğuş anına kadar hürriyet, hâkimiyet-i milliye gibi mukaddes kelimeleri yalnız kulağıyla işitmişti. Fakat mefhumlarını anlamıyordu, zira meşrutiyet inkılâbı öz vatanın sinesinde, Anadolu halkı tarafından değil, müstemlekeliler tarafından yapılmıştı.”* (İrfan Nabi 1340: 228) İrfan Nabi, o sömürgeleri yani Osmanlıları altı yüz seneden beri Anadolu ve Anadolu'lara hâkim mevki'inde yaşamış, bütün memleketin mukadderatı üzerine sülük gibi yapışmış ve yalnız kanını emmekle meşgul olduğunu belirten İrfan Nabi, sanki devşirmelerin baskıyı yıkmak için yaptıkları meşrutiyet inkılâbının, Anadolu'ya benliğini öğretmek için geldiğini hâlbuki Osmanlı inkılâpçıların dillerinde dolaştırdıkları hürriyet, adalet, eşitlik, hâkimiyet-i milliye telaffuzları kendi menfaatleri ve suflî arzularını böyle necib ve asil kelimeler altında saklamakta olduğunu söyler.

Memleketin öz çocuklarının Osmanlıların kullandıkları bu kelimeleri şamil olduğu kavramları anlayabilecek kadar irfan sahibi olmadıklarını ve bunun için baskı ile hürriyeti fark edemediklerini, sonucunda da adi bir komitenin elinde oyuncak olduklarını söyler. İrfan Nabi, gerek baskıcıların, gerekse onun diğer şekli olan meşrutiyetçilerin bütün gayelerinin Anadolu'yu istedikleri gibi kullanmak olduğunu söyler ve şöyle devam eder: (...) *Bunun için yegâne yol Anadolu'yu okutmamak olacaktı. Çünkü müstemlekeliler biliyorlardı ki amel fikrin mahsulüdür. İnsanı harekete getiren fikirdir. Kafası düşünemeyen bir adamın yapacağı ise başkalarının aleti olmaktan gayri bir meziyeti haiz olamaz.”* (İrfan Nabi 1340: 228–229)

Osmanlıların arzularına muvaffak olduğunu, 23 Nisan millî inkılâbına gelinceye kadar Anadolu'yu zincirler altında tuttuklarını, zavallı Anadolu'nun Yemen çöllerinde, Trablus ovalarında, yabancıların zelil saltanatlarının temadisi için öldüklerini söyleyen İrfan Nabi, Anadolu çocuklarının Osmanlı için ölürken, sultanların saraylarında cariyeleriyle sefa yaptıklarını söylüyor. *“Zira bu necib millette noksan olan tek bir “şuur” vardı. Başındakilerin kimlerden olduğunu, en ufak bir hükümet adamından tut da ta sultanına varıncaya kadar kendi kanından, kendi milletinden bir ferdin bile bulunmadığını bilmiyordu.”* (İrfan Nabi 1340: 229) Diyerek bilmesi halinde zaten taçlarını kafalarına asırlar evvel geçireceğini söylüyor. Yabancıların altı yüz sene saltanatını sürdüremeyeceğini belirtir.

“Her nasıl olduysa bu asil millet kaybettiği “Anadoluculuk şuurunu” bulduğu 23 Nisan 1336 / 23 Nisan 1920 tarihine kadar bu unutkanlığın cezasını bol bol çekti. İşte 23 Nisan 1336 / 23 Nisan 1920'dedir ki yabancıların her nevi telkinatına rağmen altı yüz seneden beri varlığını kavrayan çemberin kilidinin anahtarı sa'ya olduğunu öğrendi, başının son kılına kadar battığı zilletten bir hamlede de kendini kurtarabildi...”

Şu tarihi hakikat Anadolu Cumhuriyet'inin millî maarif siyasetinde takip edeceği umdenin en ehemmiyetlisi bu bilginin teessüsü olacağını gösterir zannındayım.” (İrfan Nabi 1340: 230)

İrfan Nabi, bunun için şimdiye kadar eğitim kapılarından bin türlü vesilelerle uzaklaştırılan Anadolu çocuğunu okutmanın Anadolu Cumhuriyeti'nin maarifte takip edeceği yegâne mefkûrenin bu olması gerektiğini söyler. (İrfan Nabi 1340: 230)

Necib Asım, Anadolu'daki maarifin ilerlemesi için ne kadar çaba göstersek bile, kolay ve çabuk bir muvaffakiyetin elde edilemeyeceğini, çünkü mektebimizin olmadığını, muallimimizin olmadığını, kitaplarımızın olmadığını ve bu yoklukların kolay kolay doldurulamayacağını belirtir. (Necib Asım 1340-1341: 317)

Bilenler bilmeyenlere öğretsin diyerek anlatmaya çalıştığı çarelerin en başında kütüphaneler açmamız gerektiğini anlatıyor. Amerikalı eğitim uzmanı John Dewey'in seyyar kütüphaneler tavsiye ettiğini onunda faydalı olacağını fakat asıl, seyyar değil nahiye ve belediye kütüphanesi namıyla sabit kütüphaneler tesisini daha faydalı bulduğunu söylüyor. Sultan Abdülhamit devrinde birçok kitapların hatta bazı kütüphanelerin yakıldığını bu eserlerin yok olduğunu söyleyen Necib Asım bazı hususi

müesseseler ve muharrir ve müverrihlerin de oldukça faydalı kitaplar bastıklarını fakat bu kitapların Anadolu içlerine ulaşamadıklarını belirtiyor. (Necib Asım 1340-1341: 317)

Anadolu'nun bu yokluklarından kurtulması için, “(...) *her nahiyede ve her belediye dairesi olan yerde bir binanın halka mahsus kütüphane için tahsisi ve hafız-ı kütüplüğüne de oradan münasip bir zatın tayini elzemdir. Bu binaları kitaplarla doldurmak için her nahiyenin yılda yirmi otuz lira tahsis etmesi kifayet eder.*” (Necib Asım 1340-1341: 318) Necib Asım, bu paraların Maarif vekâletine gönderilmesini ve orada telif ve tercüme heyeti tarafından gönderilen para bedelince münasip miktarda kitabı yerine göndermesinin gerektiğini söyler. Necib Asım, bu yolla matbaa ve hanlarda yığın yığın durarak küflenmekte olan kitapların memleketin en hücra köşelerine kadar gönderilmiş ve bu suretle de bilenlerin bilmeyenlere bir şey öğretmelerine vasıta tedarik edilmiş olacağını belirterek Anadolu'nun maarif meselesine farklı bir açıdan yaklaşmış ve sorunlarının giderilmesi için çözüm yolları bulmaya çalışmıştır.

Anadolu Mecmuası eğitimin sadece mekteplerde değil hayatın tamamında verilmesinin gerekliliğini vurgulayarak, okumamızın gerekliliğini ve kendimizi geliştirmemizin gerektiğini dile getiriyor. Bunun için Anadolu Mecmuasında kitap tanıtımları da yapılıyor. Hem bu kitaplarla Anadolu hakkında her türlü bilgi aktarılıyor, hem de insanların biraz daha okumaya ve anlamaya çalışmaları ve özenmeleri hedefleniyor. Hamid Sa'di, şöyle diyor: (Hamit Sadi 1340a: 15)

“ Türkiye’de öteden beri irfan ve ma’rifet yolunda gayret ve faaliyet gösteren mütevazı ve küçük bir zümre var. Bu zümrenin ilmi faaliyetlerini üç safha halinde mütalaa etmek mümkündür. İlk safha menba’ ve me’haz gösterilmeden, kolayca ilmi tetkikler, hatta tarihi eserler vücuda getirmek teşebbüsleri göze çarpar, çok şükür ki bu sahtekârlık evresi kapanmak üzeredir. İkinci sıra, menba’ ve me’hazları tenkide lüzum görmeden rasgele herhangi bir eseri me’haz ittihaz edip ara sıra sahifelerin nihayetlerine bazı asarın isimlerini kaydadivermekle “müellif” ve “eser sahibi” sıfatlarına kesb-i istihkak eylemek isteyenlere mahsustur. Birçok eserler, maalesef elan, bu tarzda yazılmaktadır. Fakat ilmi faaliyetin bir üçüncü ve hakiki cephesi vardı ki evvelkiler gibi sade ve zahmetsiz değildir. Uğraşana alın teri döktürür, meşgul olanı yorar. Bu çetin safha herhangi bir mevzu’a ait bütün asarı ve vesikaları toplayıp sıkı bir tenkid süzgecinden geçirdikten sonra şayan-ı itimad tetkiklere ve vesikalara istinaden bir te’lif vücuda getirebilmek, şeklinde tarif olunabilir. Biz henüz bu devrenin başlangıcında bulunuyoruz. Bu suretle çalışmak fırsatı pek mahdud kimselere nasib olmaktadır. Fakat hakiki ve ciddi tettebbu’ ancak bu suretle kabil olabileceği için ilmi mesaimizin istikametini mümkün olabildiği kadar bu yola

çevirmek zarureti vardır. Bu tarz mesaiyi kolaylaştıracak en mühim bir vasıta da şüphesiz me'hazlar ve vesikalar hakkında hususi tetkikler yapmaktır." (Hamit Sadi 1340a: 15–16)

Hamit Sadi, bilhassa Anadolu tarih ve coğrafyası için kaynak olabilecek eserlere dair kitap incelemeleri yapmanın Anadolu tetkikatının ilk adımını teşkil edeceğini, bazı tecrübeleri olmakla beraber çok eksikliklerinin olduğunu belirtiyor. Bu eksikliklerin giderileceğini dile getiriyor ve bazı tarihi ve coğrafi eserleri tetkik ederken, dikkatleri bu eser ve yazarlar üzerinde yoğunlaştırıyor. (Hamit Sadi 1340a: 17–18)

Anadolucuların arayış ve tenkidlerinin dönemin yöneticilerinin uygulamalarıyla paralellik arz ettiğini, bu uygulamaları desteklediğini görürüz. O sıralarda, Maarif sisteminin olumsuz ve eksik taraflarının düzeltilmesini, çağdaş ve millî bir maarif sistemi kurulmasını arzu eden Atatürk, bu maksatla Amerika ve Avrupa'dan uzmanlar çağırarak raporlar düzenletmiştir. Pedagoji incelemeleriyle meşgul olan Amerikalı John Dewey bunlardan birisidir. (Doğan 1991: 74) Ziyaeddin Fahri Anadolu Mecmuası'nda John Dewey'in felsefe ve terbiyesiyle ilgili ve bunun üzerinden eğitimi anlatan yazılar yayınlamıştır. (Ziyaeddin Fahri 1340d: 230)

Maarif vekâletinin asrın meşhur bir terbiyecisini (John Dewey)'i maarif müşaviri olarak getirttiğini ve alemgir bir şöhreti olan Amerikalı pedagog muhiti tetkikler ile meşgul olduğunu söyleyen Ziyaeddin Fahri, kendisine büyük bir şöhret kazandıran terbiyevi nazariyesini tetkik etmek gerektiğini söyleyerek John Dewey ile ilgili üç yazı yayınlamıştır.

*"1- Ferdin psikolojisine kıymet vermek, garizelerini, temayüllerini tenmiye etmek;
2- Ferdin sosyolojisine kıymet vermek, içtima'i hayat şartlarını, ihtiyaçlarını nazar-ı dikkate almak; evvelkisi fediyetçi ikincisi cemiyetçi terbiyecilerin istikametini gösteriyor.*

Aşikârdır ki pragmatik terbiye hayat ve cem'iyet esasına göre hatt-ı hareketini tanzim edecektir. Fakat bununla beraber birinci vecheyi riyazî bir kat'iyet ile kesip atmıyoruz. Şu kadar var ki ikinci vecheye doğru yürüyenler, ferdi mahiyeti düşünmekte, değerleri gibi mutaassıp değildirler. Filhakika mesela Williame James ferdin ruhuna o kadar büyük bir kıymet vermesine rağmen, terbiyeyi ruhiyata müstenid farzedenden pedagoglardan ayrılarak diyor ki: "Terbiye, nazari ilmin (ruhiyatın) basit bir tatbikatı değil, nazariyenin tabii, mantiki, ibda'i bir meba'didir."

Dewey bu mesele hakkında şu mütaalatı serd etmektedir: "Eğer frdiyetçi bir nokta-i nazardan düşünülecek olursa mektebin sadece muallim ile talebeyi veya mektep müdürü ile ebeveyni alakadar ettiğine hüküm verilebilir. Alakamızı celbeden şey bi'l-farz herhangi bir çocuğun okumak, yazmak, hesap yapmak kabiliyetleri, tarihi ve coğrafi malumatında

mebzuliyet, kıyafet ve itiyadlarına ahenk ve salah gibi hususattır. Fakat bu dar nokta-i nazarı genişletmek lazımdır. En akil ve en yeni ebeveynlerin çocukları için hissettikleri ihtiyacı cem'iyet bütün uzuvlarına temin etmelidir. Mekteplerimizde benim görüşüme riayet etmeyen cereyanlar kabul eylemek, bu, ancak dar bir hodbiniye kapılmak, demokrasimizin harabisine çalışmaktır. Cem'iyetin kendisi için yaptığı her şey, mektep vasıtasıyla çocukların emrine amade olmalıdır. Cem'iyet en yüksek metalibini yetişen neslin arzettiği imkânlar vasıtasıyla tahakkuk ettirmek ister. Bu noktada ferdiyetçilik –individualisma ile cem'iyetçilik- socialisma birbirine karışıyor. Cem'iyet kendi vezaifini ancak kendisini teşkil eden ferdiyetlerin a'zami inkişafı sayesinde ifa edebilir. Cem'iyetin böylece aldığı istikamette "Mektep"ten daha ehemmiyetli bir şey olamaz." (Ziyaeddin Fahri 1340e: 252–253)

Ziyaeddin Fahri, Dewey'in çocuk, mektep ve cemiyet terbiyeleri konularını anlatmaya çalışmıştır. Bu fikirlerin; değerlerinin, hayata ve cemiyete ait olmasından dolayı olduğunu, iki yorucu ve yıpratıcı harpten sonra yeni hayata atılan, demokratik bir inkılâp geçiren memleketimizde, Amerikalı filozofun düşüncelerine olan ilgi ve alakanın sebebini bu itibar ile izaha lüzum görmediğini belirtir. (Ziyaeddin Fahri 1340f: 285–286)

Anlattıklarımızdan da anlaşılacağı üzere Anadolu Mecmuasında eğitim meselesi toplumsal bir sorun, bir kalkınma vasıtası ve metoda ilişkin teknik müzakereler olmak üzere başlıca üç temelde ele alınmıştır. Eğitim Anadoluçuluk nazariyesi bakımından önemli bir başlıktır. Eğitim bir Anadolu milleti oluşturmak ve onu geliştirmek için güzel bir şekilde düzenlenmelidir ve bu düzenlemeler çağdaş gelişmelere uygun olmalıdır.

II. 3. 8) Güzel Sanatlar Görüşü

Anadolu Mecmuası 'Sanayi-i Nefise' başlığı altında ayrı bir başlık açarak, güzel sanatlara verdiği önemi göstermiştir. Bunun haricinde de, diğer konuların içinde özellikle edebiyat bölümünün ve tarihle ilgili yazıların içinde musiki ve özellikle mimariden bahsetmişlerdir. Güzel Sanatlar başlığı altında özellikle mimari ve musiki iki müstakil saha olarak temayüz etmiş ve ön plana çıkmıştır. İncelememizi bu iki başlık altında sürdüreceğiz.

II. 3. 8. a) Musikî

Anadolucular okuyucularına Anadolu'nun kendine has olduğunu söyledikleri musiki iklimini teneffüz ettirmek istemişlerdir. Anadolu'da yetişen musikîşinaslar hakkında

araştırmalar yapan Rauf Yekta¹⁹ Bey Anadolu Mecmuası'nda Sanayi-i Nefise köşesini açarak Anadolu Mecmuası'nın musikiye bakışını yansıtmıştır. Avrupalıların yıllardır Türkleri fen ve ilim sahasında ve bilhassa güzel sanatlarda geri kalmış bir millet olarak bildiklerini söyler. Hatta bu görüş beyinlerinde öyle bir yer etmiştir ki Türk âlimlerini hala başka milletlerden zannettiklerini üzüntü ile dile getiriyor.

Büyük hekimimiz Farabi'yi Türk olduğu halde Arap zannettikleri gibi, İbn-i Sina'yı da Türk olduğu halde Arap zannetmişlerdir. Bunun gibi daha birçok örnek olduğunu, fakat bu durumun hem Avrupalıların bilgisizliğinden hem de bizim kendimizi iyi tanıtamamamızdan kaynaklandığını söyler. Bu duruma bizim el atarak, zannolunduğu gibi Türkler'in, medeniyete ilim ve fenne, güzel sanatlara uzak kalmış bir millet olmadığını Avrupalıların nazarında vesikalarıyla ispat etmenin gerektiğini belirtir. (Rauf Yekta 1340: 9)

Doğu ve Batı musikîleri arasındaki farkın başlıca sebebini Rauf Yekta şöyle dile getiriyor. *“(...) muhtelif sesleri aynı zamanda icra yollarını gösteren ilm-i ahengin*

¹⁹ **Mehmed Rauf Yekta:** Klasik Türk müziğinde Batılı anlayış ve yöntemlerle ilk müzikbilim çalışmalarını yapan besteci ve müzikbilimci Rauf Yekta Bey'in asıl adı Mehmed Rauf olan Rauf Yekta Bey 1871'de İstanbul'da doğdu. Lisan Mekteb-i Âlisi'nin Fransızca bölümünü bitirdikten sonra Sadaret Dairesi'nde görev aldı ve Divan-ı Hümayun beylikçi muavinliğine kadar yükseldi. 1922'de bu görevden emekliye ayrıldı. 1922'de Darülelhan'da Türk müziği tarihi ve kuramı dersleri vermeye başladı. 1926'da bu okulun Türk müziği bölümü kapatılınca aynı okul bünyesindeki Tarihi Türk Musikisi Eserleri Tespit ve Tasnif Heyeti'nin başına getirildi. Ölümüne değin görev yaptığı bu kurulda, din dışı klasik yapıtların yanı sıra dini müziğin en önemli yapıtlarının da notaya alınıp yayımlanmasını sağladı.

1922'de Fransa'da Albert Lavignac yönetiminde bir kurulca yayımlanan Encyclopedie de la Musique'e yazdığı “La Musique Turque” adlı uzun makalesi, uluslararası Türk müziği çalışmalarında birinci derecede bir başvuru kaynağı olma özelliğini sonraki yıllarda da korudu. Bu eseri 1986'da Türk Musikisi adıyla Türkçeye çevrilerek yayımlandı. 1932'deki Kahire Müzik Kongresi'nde Mesut Cemil Bey'le Türkiye'yi temsil eden Rauf Yekta Bey kongrenin makam, ıka, bestekârlık komisyonu başkanı seçilmişti. (http://www.ata.boun.edu.tr//chronology/kim_kimdir/rauf_yekta.html.)

Rauf Yekta Bey müziğe genç yaşta Zekai Dede Efendi ile Bolahenk Nuri Bey'den meşk ederek başladı, Celalettin Dede'den tambur dersleri aldı. Cemal Efendi ile Aziz Dede'den de ney çalmayı öğrenen Rauf Yekta, Yenikapı Mevlevi hanesi'nde zaman zaman neyzenbaşılık yaptı. Fizikçi Salih Murat Uzdilek'ten akustik dersleri aldı; müzik kuramına ilişkin Fransızca, Arapça ve Farsça kaynakları taradı. Bu çalışmalar sonunda Ataullah Dede, Celalettin Dede ve Hüseyin Fahrettin Dede'yle ilk kez Türk müziği ses sistemini akustik açıdan açıklamaya çalıştı. Türk müziğinin Batı notasıyla yazılabilmesi için özel yöntemler belirledi. Darülelhan'ın yayımladığı tüm notalarda onun belirlediği “Rauf Yekta Sistemi” adı verilen yön kullanıldı.

Rauf Yekta Sistemi, daha sonra Şaadettin Arel ve Suphi Ezgi'nin belirlediği Arel-Ezgi Sisteminin temelini oluşturdu. Türkiye'de gerçek anlamda müzikbilim yayıncılığının öncüsü olan Rauf Yekta “Yegâh Mevlevi Ayini”, “Mahur Peşrev”, “Bayatıaraban Saz Semaisi” başta olmak üzere geleneksel üslupta bestelediği yapıtlar, türünün başarılı örnekleri kabul edilir. Rauf Yekta Bey 8 Ocak'ta İstanbul'da vefat etmiştir.

(harmonie) musikimizde tatbik edilmemiş bulunması, Garb'da ise bu ilme musikiden ayrılması gayr-ı kabil bir cüz nazarıyla bakılmasıdır." (Rauf Yekta 1340: 9)

Rauf Yekta, 'Lâdikli Mehmed Efendiyi' tanıtmıştır. Onunla ilgili hiçbir çalışmanın yapılmadığını hâlbuki Anadolu musikîşinaslarının en önemlilerinden biri olduğunu ifade ederek Mehmed Efendinin hayatı ve sanatıyla ilgili bize bilgiler vermektedir. Anadolu'yu zengin bir kültür hazinesi olarak gören Rauf Bey'in Anadolu hakkındaki düşünceleri şöyledir. (Rauf Yekta 1340: 12)

"(...) Anadolu tarihinde bilhassa musikiye dair beni alakadar edecek fenni ve ilmi hadiselere tesadüf edebileceğimi doğrusu hiç memul etmiyordum. Çocukluğumdan beri İstanbul'da aldığım fikirler icabınca öyle zannediyordum ki, Anadolu eski zamanlardan beri cehalet ve atalet uykusuna dalmış bir memlekettir; oradaki İstanbul'a gelmek saadetine nail olanlar ancak burada ilim ve irfan tahsil ederler; Anadolu'da kalanlar ise her türlü fikri terakkilerden bi-nasib bir halde yaşarlar ve ölürlər." (Rauf Yekta 1340: 10)

Rauf Bey, Anadolu'yu tanıyınca düşüncelerinde yanıldığını anlıyor. Zira Anadolu, İstanbul başkent olmadan önce de bazı medreselere sahipti. Mehmed Efendi'yi Anadolu'daki medreselerden yetiştirmiş ve Türk musikîsi tarihine girmiş olan mühim bir zat olduğu için örnek olarak göstermiş ve tanıtmıştır. (Rauf Yekta 1340: 14)

Reşat Şemsettin, bu günün keşfinin dünün eseri ve dünün mirası olduğunu söyler. Bugünün edebiyatının artık ne alnında ilahi zekâ parlayan (Goethe)'yi ne de fevka'l beşer dehayı temsil eden (Shakespeare)'i yetiştiremediğini söyleyerek şöyle devam ediyor. *"Muasır edib akim kalmış hadsi, körleşmiş zekâsı ile ya hezel yahut hiciv yazıyor. Nizam-ı kâinat kadar hayret-engiz, esrar-ı hilkat kadar harika-nümun olan büyük musiki bugün artık ölüyor. (Mondschein) sanatını terkip eden kudret, eteğine düştüğümüz şanikanın ta zirvesinde kalmıştır."* (Reşad Şemseddin 1340: 198)

(Beethoven) ve (Wagner)'in bugün bizden çok uzakta olduklarını söyler ve şöyle devam eder. *"(...) muasır musikîşinas bar şehveti için, vahşi bir hayvani raks için besteler ve cazbant havaları yapıyor ve onun aşkını terennüm ediyor!"* (Reşad Şemseddin 1340: 198)

Söyleyen yazar, ahlaki değerlerin bittiğini ve rönesansta beşeriyetin semasına doğan, on sekizinci asırda zirve-i kemaline erişen güneşin bugün artık battığını, ufuklarımızın karardığını, bastığımız yerin kaydığını ve korkunç bir girdaba doğru sürüklendiğimizi belirtiyor. Reşad Şemseddin çok karamsar olan bu düşünceleri dünya musikileri ve bilim adamlarının bir daha yetişemeyeceğini ve her geçen gün daha kötüye gittiğini belirtiyor. (Reşad Şemseddin, 1340: 199–200)

Mehmed Halid Anadolu Mecmuası'nda, Maraş Türkülerinden bahsederek şöyle der: *“Anadolu’nun ne canlı, ne halis parçası olduğuna delaleti itibariyle çok şayan-ı dikkattir. Garbi Anadolu’da, Şarki Anadolu’da, İç Anadolu’da dilden dile dolaşan ne kadar türkü varsa onları Maraş, kendisine mal etmiş, üzerlerine kendi damgasını da koymuştur.”* Diyerek, Dertli’den, Gevheri’ye ve Köroğluna kadar Maraş’ın tanımadığı Anadolu şairinin olmadığını söyleyen Mehmed Halid, Maraş’ta Anadolu’nun bütün kasabaları, köyleri gibi bu şairleri kalbinin tercümanı telakki ettiklerini ifade ediyor. (Mehmed Halid 1340h: 252)

A.M. isimli yazarın Anadolu Mecmuası'nda yazdığı “Millî Rakslarımız” adlı yazıda, Anadolu insanının yani bizlerin, Paris’in hayatını hayal ettiğimizi ama hiçbir zaman memleketimizin medeniyete olan istida’dını işlemediğimizi, Sanat deyip, Arap’ın musikî ve dansını aldığımızı, Dante’yi ve Hugo’yu hatırladığımızı ama hiçbir zaman bir Anadolu manisinin ruhunu sezmek, millî rakslarımızın hareketlerindeki ahenklerin incelik ve güzelliğini anlamak istemediğimizi belirtiyor. Bir müsamerede Erzurum’lu gençlerin millî rakslarını oynadıklarını, muhtelif raksların ihtiva ettiği ahenkli ve şiirli hareketlerin bir bediiyatçıyı teşhis edecek kadar sanatkârane olduğunu bu gençleri böyle gördüğü için çok mutlu olduğunu belirtiyor. (İmzasız 1340-1341c: 392)

II. 3. 8. b) Mimari

Anadolu Mecmuası'nda Mimari’ye sık sık değinilmiştir. Bu değinmelerde Anadolu’nun tarihi eser zenginliğine yapılan atıflar dikkat çeker. Özellikle Anadolu’nun iki önemli şehri olan Konya’dan ve Erzurum’dan söz edilmiştir.

Şahabettin Bey Konya hakkındaki yazının muharriridir. Konya'nın eski devirlerdeki sosyal, kültürel ve sanat açısından önemine temas ettikten sonra Konya'nın ilim ve sanat merkezi olduğu payitaht günlerindeki ihtişamını ve Mevlana ve Bedrettin Tebrizi dostluğunu kaynaklara dayanarak anlatırken, Mevlana'nın vefatına da değiniyor. (Şahabettin 1340: 69)

Şahabettin, Konya'yı şöyle tasvir ediyor. *“Şehir günbatıya uzuyordu. Geniş yollar üzerinde iki taraf taş evler, berrak sular akan çeşmeler, yer yer yükselen türbeler, mavi alevlerle yanan minareler, kubbeler.. Yeşil dutluklar ve gül bahçeleri... Türk payitahtına doyulmaz bir manzara veriyordu.”* (Şahabettin 1340a: 70–72)

Mevlana'nın türbesinin Bedrettin'e verildiğini, türbenin üçüncü Alaaddin keyhüsrev zamanında yaptırıldığına işaret ediyor. Sonra yeşil türbe mimari açıdan inceleniyor. Yeşil kubbe planı itibariyle sade bir murabbadır. Taşlarını ve kubbelerini tasvir ettikten sonra Selçuklular zamanında yapılan yeşil kubbeye karamanoğulları'ndan Alaaddin ve İbrahim Beyler tarafından bazı ilaveler yapıldığını söyleyen Şahabettin, 14. asır sonu 15. asırdaki Türk nakışlarımız arasında yeşil kubbe içi'nin çok sanatlı bir eser olduğunu belirtir. (Şahabettin 1340b: 104–107)

Konya'nın mimarisinden sonra, Erzurum'un mimarisinden bahsedilmektedir. Erzurum'un tarih içindeki yeri ve önemine değinen Ahmet Halil, 12 asırlık tarihini kısaca anlatır ve bugünkü harap medreseler, kümbet'lerin bize asırlarca evvelki tekâmülün canlı izleri olduklarını söyler. Selçukluların yapmış olduğu eserlerde dini bir mahiyet olduğunu motiflerin hep dinin sinesinden alınmış, estetik hassasiyet, hep dini vesilelerle, dini mevzular üzerinde işlendiğini söyler. Selçukluların Erzurum'da bıraktığı Çifte Minare'nin bu düşüncüyü tamamen yansıttığını ifade eder. (Ahmed Halil 1341: 403–404)

Erzurum'un Çifte Minare'ye gereken önemi vermediğini orasının şu anda harabeye dönmüş olduğunu, hayvanlardan başka kimsenin gitmediğini ve eserlerimize sahip çıkılmadığını üzümlere belirtmiştir. (Ahmed Halil 1341: 405)

Devletin merkezini anlatan Mehmed Şeref, buraların merkezleşmesi ve yapısından da bahsediyor. *“Devletin merkez-i uzvu evvelce mevcut bir şehirde yerleşince burada şehir teşekkülü tabii yolların telahuku, haliçler, vadi yahut geçitleri kolay yaylalar ve bunların neticesi olarak iktisadi hayat kendiliğinden bu cihetle akın eder. Bu coğrafi unsurlar çok karışıktır.”* Diyerek devlet merkezinin teşekkülünün bazen yavaş bazen ise çok hızlı olduğunu söyler. Kendiliğinden teşekkül etmiş bir şehrin genellikle bütün yolların, su ağlarının birleştiği noktalarda zayıf şehirlerde kolay geçit veren yerlerde şehir merkezlerinin yükseleceğini belirten Mehmed Şeref, devletin yalnız iktisadi kuvvetlerle büyüdüğünü ifade ediyor. (Mehmed Şeref 1340c: 219–220)

Mimari ve musiki Anadolucuların düşünce bütünlüğü içerisinde yeni Anadolu toplumunun ruhunu ve çehresini oluşturan iki öğedir. Gerek musiki gerekse mimari madde mana bütünlüğü içerisinde iç içe geçerek Anadoluyu yeniden inşa edeceklerdir.

SONUÇ

Anadolu Mecmuası anahatlarıyla bir siyasi coğrafya gerçekliğinden doğmuştur ve ona dayanır. Neşredildiği yıllarda genç Türkiye Cumhuriyeti istiklaline yeni kavuşmuş ve bu yeni devletin elinde vatan olarak yalnızca Anadolu adını verdiğimiz coğrafya kalmıştı. Rumeli ve Ortadoğu memleketleri bir anda elimizden çıkmış ve arkalarında acıklı hatıralar bırakmışlardı. Siyasi durumun yakın zamanda değişmesi düşünelemeyeceğinden ortadaki gerçekliği tanımlamak, onu anlamlandırmak ve desteklemek gerekiyordu. Anadolucular bunun farkına varmış ve bu bilinçle hareket etmişlerdir. Anadolu kavramını hem dergilerine isim olarak benimsemişler hem de araştırma, inceleme ve yorumlama gayretlerinin mihverine yerleştirmişlerdi.

Anadolu Mecmuası Nisan 1924 ile Mart 1925 arasında sadece on iki sayı neşredilmiş olmasına rağmen Türk toplumsal ve kültürel yaşamında iz bırakmış, kavram ve algılamalar konusunda belirleyici olmayı başarmış bir mecmuadır. Bugün günlük hayatta farkında olarak yada olmaksızın sık sık kullandığımız pek çok kavramlar tezimizin içerisinde belirttiğimiz gibi onların eseridir. Anadolu Coğrafyasını yeni bir tarih, kültür ve sanat anlayışıyla örmüş; genç Cumhuriyetin çehresinin oluşmasına katkıda bulunmuşlardır.

Mecmuanın incelenmesinden anlaşıyor ki Anadolucular güncel konularla, felsefelerinin ana hatlarını ortaya çıkaran nispeten kalıcı konular arasında bir denge sağlamaya özen göstermişlerdir. Mecmuada sonraki yıllarda da çokça tartışılacak marif, kadın, göçler gibi çok güncel konuları ele alıp bunları genel görüşleri çerçevesinde yorumlamışlar, bu sayede dergi üzerinde alaka tesis edebilmişlerdir. Keza Anadolu tarihi ve coğrafyası, Anadolu'daki musiki ve mimari eserleri gibi daha kalıcı konulara da eğilerek bunları bağdaştırmışlardır.

Anadolu Mecmuası dönemin entelektüelleri için bir okul olmuştur. Dergide yaşlı ve tanınan yazarların yanı sıra o sıralarda henüz tanınmayan pek çok yazar da kendisine yer bulmuştur. Söz gelimi Mükrimin Halil Yınanç'ın Anadolu Tarihi ile alakalı teliflerinin birinci kaynağı Anadolu Mecmuası olmuştur. Hilmi Ziya Ülken Anadolu Mecmualarıyla doğmuştur. Necip Fazıl ve Faruk Nafiz'in ilk şiirlerini yayınladıkları

yerdir mecmua. Sonradan şöhretleri mecmuanın şöhretini aşmışsa da ilk devrelerinde ve sonraları Anadoluçuluk fikrinin etkisini üzerlerinde hissettirmişlerdir.

Anadolu Mecmuası kah memleketçilik kah köycülük kah da Anadoluçuluk ismini alan düşünce ve kültür hareketlerinin, bakış açılarının membaıdır. Mecmuanın neşri kısa sürmüşse de fikrin etkisi uzun süreli ve kalıcı olmuştur. Muhtevası ve yorumları farklı olsa da mesnedi bir olan bu akımlar siyasi, toplumsal ve kültürel yaşamımızı halen belirlemeye devam etmektedirler. Kimi zaman onları bir edebi eserde tebarüz etmiş görürüz, kimi zaman bir resim akımında... Kimi zaman Anadoluçuluk bir siyasi partinin temel felsefesinin unsurlarından biri haline gelir.

Anadolu Mecmuasını anlamak içerisinde yaşadığımız ülkenin tarihi ve toplumsal mirasını anlamamıza katkı sağlayacaktır.

KAYNAKÇA

ANADOLU MECMUASI, Sayı: (1-12), 1340 (1924) – 1341 (1925).

ANADOLUCULUK, “*Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*”, c. 1, s. 135.

ANADOLUCULUK, “*Büyük Larousse Sözlük ve Ansiklopedisi*”, Milliyet, 1976, c.2, s. 573.

ALTINAY, Ahmed Refik, “Mehmed-i Rabi’ Zamanında Anadolu” *Anadolu Mecmuası*, 1, Nisan: 1340a (1924), s. 33-37.

ALTINAY, Ahmed Refik, “Kalenderoğlu Al-i Osman” *Anadolu Mecmuası*, 2, Mayıs: 1340b (1924), s. 41-46.

ALTINAY, Ahmed Refik, “Karabıyıkoglu, Nur Ali, Celali” *Anadolu Mecmuası*, 4, Temmuz: 1340c (1924), s. 121-124.

ALTINAY, Ahmet Refik, “*Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*”, c. 1, s. 121-126.

ALTINAY, Ahmet Refik, “*Yeni Türk Ansiklopedisi*”, Ötüken, İstanbul, 1985, c. , s. .

ALVER, Köksal, “Sosyolojik Açıdan Anadoluculuk”, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi, 1996.

AYKUT, Mehmet Şeref, “*Büyük Larousse Sözlük ve Ansiklopedisi*”, Milliyet, 1976, c.3, s. 1114.

AYKUT, Mehmed Şeref , “Anadolu’da Merzagi Sahalar” *Anadolu Mecmuası*, 1, Nisan: 1340a (1924), s. 37-40.

AYKUT, Mehmed Şeref, “Geyve Civarında Yılında Heyelanı” *Anadolu Mecmuası*, 2,

Mayıs: 1340b (1924), s. 74-77.

AYKUT, Mehmed Şeref, “Devlet ve Merkezi” *Anadolu Mecmuası*, 6, Eylül: 1340c (1924), s. 215-220.

AYKUT, Mehmed Şeref, “Ankara” *Anadolu Mecmuası*, 9,10,11, Aralık, Ocak, Şubat: 1340-1341 (1924-1925), s. 351-356.

AYVAZOĞLU, Beşir, “Yahya Kemal”, *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce*, c. 5, Muhafazakârlık, İletişim Yayınları, İstanbul, 2004, s. 416-421.

BAYRI, Mehmed Halid, “Şiirlerine Nazaran Gevheri” *Anadolu Mecmuası*, 1, Nisan: (Bayrı), 1340a (1924), s. 20-24.

BAYRI, Mehmed Halid, “Hüdai 1” *Anadolu Mecmuası*, 2, Mayıs: 1340b (1924), s. 46-50.

BAYRI, Mehmed Halid, “Bir Vazifenin İhtarı” *Anadolu Mecmuası*, 3, Haziran: 1340c (1924), s. 120.

BAYRI, Mehmed Halid, “Hüdai 2-3” *Anadolu Mecmuası*, 4, Temmuz: 1340d (1924), s. 125-134.

BAYRI, Mehmed Halid, “Tasavvufi Halk Edebiyatımıza Dair Notlar” *Anadolu Mecmuası*, 4, Temmuz: 1340e (1924), s. 153-159.

BAYRI, Mehmed Halid, 1340f (1924) “Tasavvufi Halk Edebiyatımıza Dair Notlar” *Anadolu Mecmuası*, 5, Ağustos: 191-196.

BAYRI, Mehmed Halid, “Sanihat-ı Seyrani ” *Anadolu Mecmuası*, 6, Eylül: 1340g (1924), s. 209-212.

BAYRI, Mehmed Halid, “Maraş Tarihi” *Anadolu Mecmuası*, 7, Ekim: 1340h (1924), s. 249-252.

BAYRI, Mehmed Halid, “Kırpıntı” *Anadolu Mecmuası*, 7, Ekim: 1340ı (1924), s. 272-275.

BAYRI, Mehmed Halid, “Necati’nin Şiiri 1 ” *Anadolu Mecmuası*, 7, Ekim: 1340i (1924), s. 275-278.

BAYRI, Mehmed Halid, “Asıl Hakikat” *Anadolu Mecmuası*, 8, Kasım: 1340j (1924), s. 281-284.

BAYRI, Mehmed Halid, “Milliyetperverliğin Manası” *Anadolu Mecmuası*, 9,10,11, Aralık, Ocak, Şubat: 1340-1341a (1924-1925), s. 313-316.

BAYRI, Mehmed Halid, “Necati’nin Şiiri 2” *Anadolu Mecmuası*, 9,10,11, Aralık, Ocak, Şubat: 1340-1341b (1924-1925), s. 364-367.

BAYRI, Mehmed Halid, “Ömer Seyfeddin’e Dair” *Anadolu Mecmuası*, 9,10,11, Aralık, Ocak, Şubat: 1340-1341c (1924-1925), s. 373-376.

BAYRI, Mehmed Halid, “Hasbıhal” *Anadolu Mecmuası*, 12, Mart: 1340-1341d (1924-1925),s. 393-395.

BAYRI, Mehmed Halid, “Muhiti” *Anadolu Mecmuası*, 12, Mart: 1340-1341e (1924-1925), s. 405-409.

BAYRI, Mehmet Halit, “*Büyük Larousse Sözlük ve Ansiklopedisi*”, Milliyet, 1976, c.3, s. 1429.

BERKES, Niyazi, *Türkiye’de Çağdaşlaşma*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.

BEYATLI, Yahya Kemal, “Bir Tenkid Tecrübesi” *Anadolu Mecmuası*, 9,10,11, Aralık, Ocak, Şubat: 1340 - 1341 (1924 - 1925), s. 325 - 327.

BEYATLI, Yahya Kemal, *Eğil Dağlar*, İstanbul Fetih Cemiyeti Yayınları, İstanbul, s.1992.

BEYATLI, Yahya Kemal, “*Yeni Türk Ansiklopedisi*”, Ötüken, İstanbul, 1985, c. 1, s. 370.

BEYATLI, Yahya Kemal, “*Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*”, c. 1, s. 413-418.

ÇAMBEL, Hasan Cemil, (www. kimkimdir.gen.tr)

ÇAMBEL, Hasan Cemil, “Rabind Ranat Tagore” *Anadolu Mecmuası*, 6, Eylül: 1340a (1924), s. 238-246.

ÇAMBEL, Hasan Cemil, “Rabind Ranat Tagore” *Anadolu Mecmuası*, 7, Ekim: 1340b (1924), s. 269-272.

ÇAMBEL, Hasan Cemil, “Strindberg” *Anadolu Mecmuası*, 8, Kasım: 1340c (1924), s. 296-300.

ÇINAR, Metin, “Dergah Dergisi” *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce*, c. 5, Muhafazakârlık, İletişim Yayınları, İstanbul, 2004, s. 85-91.

DOĞAN, Abide, “1923-1938 Arasında Yayınlanan Dergiler Anadolu, Kadro, Ülkü, Fikir Hareketleri, Ayda Bir Üzerine Bir Çalışma”, (Yayımlanmamış Doktora Tezi) Gazi Üniversitesi, Ankara, Şubat 1991.

DOĞAN, Abide, “Anadolu Mecmuası” *Türk Kültürü*, , Ağustos, 1995, Sayı: 388, s. 500-508

ERİŞİRGİL, Mehmed Emin, “*Büyük Larousse Sözlük ve Ansiklopedisi*”, Milliyet, 1976, c.20, s. 10584.

ERİŞİRGİL, Mehmet Emin, “*Yeni Türk Ansiklopedisi*”, Ötüken, İstanbul, 1985, c. 3, s. 827.

ERİŞİRGİL, Mehmet Emin, “*Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*”, c. 3, s. 827.

ERİŞİRGİL, Mehmed Emin, “Anadolu’da Maarif Nasıl Ta’ammüm Edebilir” *Anadolu Mecmuası*, 2, Mayıs: 1340a (1924), s. 50-53.

ERİŞİRGİL, Mehmed Emin, “Son Heyeti İlmiyye” *Anadolu Mecmuası*, 3, Haziran: 1340b (1924), s. 110-113.

ERİŞİRGİL, Mehmed Emin, “Fichte ve Mücadeleleri 1” *Anadolu Mecmuası*, 5, Ağustos: 1340c (1924), s. 164-168.

ERİŞİRGİL, Mehmed Emin, “İrtica Karşısında Gençlik” *Anadolu Mecmuası*, 9,10,11, Aralık, Ocak, Şubat: 1340-1341 (1924-1925), s. 356-358.

(ETHEM), Sadri, “Sunî Tekasüf Noktaları” *Anadolu Mecmuası*, 6, Eylül: 1340 (1924), s. 221-223.

FARUK, Nafiz Çamlıbel, “*Yeni Türk Ansiklopedisi*”, Ötüken, İstanbul, 1985, c. 2, s. 506.

FARUK, Nafiz Çamlıbel, “*Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*”, c. 2, s. 114-116.

FAZIL, Urfalı Mehmed, “Urfa Şairleri” *Anadolu Mecmuası*, 9,10,11, Aralık, Ocak, Şubat: 1340-1341 (1924-1925), s. 358-364.

FINDIKOĞLU, Ziyaeddin Fahri, “*Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*”, c. 3, s. 222.

FINDIKOĞLU, Ziyaeddin Fahri, “*Yeni Türk Ansiklopedisi*”, Ötüken, İstanbul, 1985, c. 3, s. 918-919.

FINDIKOĞLU, Ziyaeddin Fahri, “Bir Mektubun Düşündürdüğü” *Anadolu Mecmuası*, 2, Mayıs: 1340a (1924), s. 77-79.

FINDIKOĞLU, Ziyaeddin Fahri, “Anadolu İnkılabı” *Anadolu Mecmuası*, 3, Haziran: 1340b (1924), s. 113-116.

FINDIKOĞLU, Ziyaeddin Fahri, “Milliyet Meselesi” *Anadolu Mecmuası*, 5, Ağustos: 1340c (1924), s. 178-188.

FINDIKOĞLU, Ziyaeddin Fahri, “John Dewey Felsefe ve Terbiyesi 1” *Anadolu Mecmuası*, 6, Eylül: 1340d (1924), s. 230-237.

FINDIKOĞLU, Ziyaeddin Fahri, “John Dewey Felsefe ve Terbiyesi 2” *Anadolu Mecmuası*, 7, Ekim: 1340e (1924), s. 252-257.

FINDIKOĞLU, Ziyaeddin Fahri, “John Dewey Felsefe ve Terbiyesi 3” *Anadolu Mecmuası*, 8, Kasım: 1340f (1924), s. 284-286.

FINDIKOĞLU, Ziyaeddin Fahri, “Peşte Turan Cem’iyeti” *Anadolu Mecmuası*, 8, Kasım: 1340g (1924), s. 303-309.

FINDIKOĞLU, Ziyaeddin Fahri, “Tarihçe-i Erzurum” *Anadolu Mecmuası*, 9,10,11, Aralık, Ocak, Şubat: 1340-1341a (1924-1925), s. 337-341.

FINDIKOĞLU, Ziyaeddin Fahri, “Anadolu Kadınlığı 1-2-3-4” *Anadolu Mecmuası*, 9,10,11, Aralık, Ocak, Şubat: 1340-1341b (1924-1925), s. 368-373.

FINDIKOĞLU, Ziyaeddin Fahri, “Anadolu Kadınlığı 5-6” *Anadolu Mecmuası*, 12,

Mart: 1340-1341c (1924-1925), s. 395-399.

GÜZEL, Murat, “Necip Fazıl Kısakürek”, *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce*, c. 5, Muhafazakârlık, İletişim Yayınları, İstanbul, 2004, s. 334-341.

(HALİL), Ahmed, “Ziya Gökalp” *Anadolu Mecmuası*, 8, Kasım: 1340a (1924) s. 292-295.

(HALİL), Ahmed, “Erzurum’da bedi Eserler” *Anadolu Mecmuası*, 12, Mart: 1340-1341b (1924-1925), s. 403-405.

(İMZASIZ), A.M., “Yeni Kafkasyayı Tebrik” *Anadolu Mecmuası*, 7, Ekim: 1340a (1924), s. 279-280.

(İMZASIZ), A.M., “Aydınlık’ta Bir Zulmet” *Anadolu Mecmuası*, 8, Kasım: 1340b (1924),s. 310-312.

(İMZASIZ), A.M., “Millî Rakslarımız” *Anadolu Mecmuası*, 9,10,11, Aralık, Ocak, Şubat: 1340-1341a (1924-1925), s. 391-392.

(İMZASIZ), A.M., “Büyük Gün” *Anadolu Mecmuası*, 12, Mart: 1340-1341b (1924-1925), s. 412-414.

(İMZASIZ), S.F., “Bir Müsahabe Münasebetiyle” *Anadolu Mecmuası*, 5, Ağustos: 1340 (1924), s. 208.

(İMZASIZ),A.S., “Kitaplar Arasında” *Anadolu Mecmuası*, 2, Mayıs: 1340 (1924), s. 79-80.

(İMZASIZ), “Bir Mektubun Düşündürdüğü” *Anadolu Mecmuası*, 2, Mayıs: 1340 (1924), s. 80.

(İMZASIZ), “Musul” *Anadolu Mecmuası*, 3, Haziran: 1340a (1924), s. 119.

(İMZASIZ), “Dumlupınar Merasimi” *Anadolu Mecmuası*, 6, Eylül: 1340b (1924), s. 246-247.

(İMZASIZ), “Kürdistan Yoktur” *Anadolu Mecmuası*, 9,10,11, Aralık, Ocak, Şubat: 1340-1341a (1924-1925), s. 390-391.

(İMZASIZ), “İlmi Keşifler” *Anadolu Mecmuası*, 9,10,11, Aralık, Ocak, Şubat: 1340-1341b (1924-1925), s.391.

(İMZASIZ),, “Aşkale Mektubu” *Anadolu Mecmuası*, 9,10,11, Aralık, Ocak, Şubat: 1340-1341c (1924-1925) , s. 391.

(İMZASIZ), “Bayburt Mektubu” *Anadolu Mecmuası*, 12, Mart: 1340-1341d (1924-1925), s. 416.

KANSU, Aykut, “Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu”, *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce*, c. 5, Muhafazakârlık, İletişim Yayınları, İstanbul, 2004, s. 118-131.

KAPLAN, Mehmet, “Anadolu Mecmuası” *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, Cilt: I, s.134.

KAPLAN Mehmet, Anadolu Mecmuası, “*Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*”, c. 1, s. 134-135.

KAYALI, Kurtuluş, “Hilmi Ziya Ülken”, *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce*, c. 5, Muhafazakârlık, İletişim Yayınları, İstanbul, 2004, s. 70-79.

(KAZIM), Şeref , “Ölen San’at, Öldüren San’atkar” *Anadolu Mecmuası*, 12, Mart: 1340-1341 (1924-1925), s. 414-416.

(KEMAL), Celaledin, “Kim İçin Ne İçin” *Anadolu Mecmuası*, 8, Kasım: 1340 (1924), s. 309-310.

(KEMAL), Nazım, “Benden Bana Mektuplar” *Anadolu Mecmuası*, 2, Mayıs: 1340 (1924), s. 69-72.

(KEMAL), Şemseddin, “Kızlarağası” *Anadolu Mecmuası*, 4, Temmuz: 1340 (1924), s. 159-160.

KISAKÜREK, Necip Fazıl, (<http://www.necipfazıl.com.//>)

KISAKÜREK, Necip Fazıl, *Babıali*, Büyük Doğu Yayınları, İstanbul, 1994.

KONUKMAN, E., “Anadoluculuk”, *Hareket Dergisi*, Cilt: 1, İstanbul, 1966.

KONYALI, İbrahim Hakkı, “Anadolu İklimi” *Anadolu Mecmuası*, 3, Haziran: 1340a (1924), s. 96-103.

KONYALI, İbrahim Hakkı, “Anadolu İklimi” *Anadolu Mecmuası*, 4, Temmuz: 1340b (1924), s. 140-144.

KONYALI, İbrahim Hakkı, “Anadolu İklimi” *Anadolu Mecmuası*, 5, Ağustos: 1340c (1924), s. 188-191.

KONYALI, İbrahim Hakkı, “Anadolu İklimi” *Anadolu Mecmuası*, 7, Ekim: 1340d (1924), s. 257-261.

KONYALI, İbrahim Hakkı, “Anadolu İklimi” *Anadolu Mecmuası*, 8, Kasım: 1340e (1924), s. 287-292.

KONYALI, İbrahim Hakkı, “Yeni Türk Ansiklopedisi”, Ötüken, İstanbul, 1985, c. 5, s. 1925.

(NABİ), İrfan, “Anadolu Cumhuriyeti’nin Maarif Mefkuresi ” *Anadolu Mecmuası*, 6, Eylül: 1340 (1924), s. 228-230.

(NAMİ), İsmail, “Şarki Anadolu Mektupları” *Anadolu Mecmuası*, 7, Ekim: 1340 (1924), s. 280.

(NAMİ), İsmail, “Meslek” *Anadolu Mecmuası*, 12, Mart: 1340-1341 (1924-1925), s. 411-412.

(NECİB), Haydar, “Anadolu Kadını” *Anadolu Mecmuası*, 3, Haziran: 1340a (1924), s. 117-119.

(NECİB), Haydar, “İlk Menba” *Anadolu Mecmuası*, 4, Temmuz: 1340b (1924), s. 151-153.

(NECİB), Haydar, “Fikret’in Ölümü” *Anadolu Mecmuası*, 6, Eylül: 1340c (1924), s. 247-248.

(NECİB), Haydar, “Türk Ocağı” *Anadolu Mecmuası*, 7, Ekim: 1340d (1924), s. 261-263.

(NECİB), Haydar, “Erzurum Felaketi” *Anadolu Mecmuası*, 7, Ekim: 1340e (1924), s. 278-279.

(NECİB), Haydar, “İhkak-ı Hak” *Anadolu Mecmuası*, 12, Mart: 1340-1341 (1924-1925), s. 409-410.

NUR, Rıza, (www.kimkimdir.gen.tr).

NUR, Rıza, “Türk Şiirinin Şekli ve Adları” *Anadolu Mecmuası*, 3, Haziran: 1340 (1924), s. 81-85.

ONAN, Necmettin Halil, “*Yeni Türk Ansiklopedisi*”, Ötüken, İstanbul, 1985, c. 7, s. 2742-2743.

ONAN, Necmettin Halil, “*Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*”, c. 7, s. 120-123.

OKURER, Cahit, “İdeal Milliyetçilik”, *Çığır*, XIV, 138, Mayıs: 1944 s. 329-333.

OKURER, Cahit, “İdeal Milliyetçilik”, *Çığır*, XIV, 139, Haziran: 1944 s. 356-362.

SELEN, Hamid Sadi, “Marmara Havzası”, *Dergâh*, c. 7, 20 Temmuz 1337 (1921), s. 109.

SELEN, Hamid Sadi, “Menazırü’l Avalim” *Anadolu Mecmuası*, 1, Nisan: 1340a (1924), s. 15-20.

SELEN, Hamid Sadi, “Anadolu Madenleri” *Anadolu Mecmuası*, 6, Eylül: 1340b (1924), s. 223-228.

SELEN, Hamit Sadi, ([http:// www.e-coğrafya.com/ vepat/ selen.html](http://www.e-coğrafya.com/vepat/selen.html)).

SİRER, Reşat Şemseddin, “*Yeni Türk Ansiklopedisi*”, Ötüken, İstanbul, 1985, c. 9, s. 3656.

SİRER, Reşat Şemseddin, “ “Faust” Medeniyetinin Gurubu” *Anadolu Mecmuası*, 5, Ağustos: 1340 (1924), s. 196-200.

SİRER, Reşat Şemseddin, “Kant Felsefesi” *Anadolu Mecmuası*, 9,10,11, Aralık, Ocak, Şubat: 1340-1341 (1924-1925), s. 346-351.

(ŞEHABEDDİN), “Konya’da Yeşil Kubbe 1” *Anadolu Mecmuası*, 2, Mayıs: 1340a (1924), s. 69-72.

(ŞEHABEDDİN), “Konya’da Yeşil Kubbe 2” *Anadolu Mecmuası*, 3, Haziran: 1340b (1924), s. 104-109.

(ŞERİF), Abdurrahim, “Muş Ovasında” *Anadolu Mecmuası*, 9,10,11, Aralık, Ocak, Şubat: - 1340-1341a (1924-1925), s. 387-389.

(ŞERİF), Abdurrahim, “Tarihte Gümüşhane Madenleri” *Anadolu Mecmuası*, 12, Mart: 1340-1341b (1924-1925), s. 399-403.

TANPINAR, Ahmet Hamdi, “*Büyük Larousse Sözlük ve Ansiklopedisi*”, Milliyet, 1976, c.22, s. 11217-11218.

TOPÇU, Ümmühan Bilgin, “Anadoluculuk Hareketi ve Türk Edebiyatına Etkileri”, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Gazi Üniversitesi, Ankara, 1999.

UÇMAN, Abdullah, *İslam Ansiklopedisi*, “Anadolu Mecmuası”, Cilt: III, s. 144-145.

ÜLKEN Hilmi Ziya, “Anadolu Örfü ve Destanları” *Anadolu Mecmuası*, 1, Nisan: 1340a (1924), s. 25-32.

ÜLKEN Hilmi Ziya, “Anadolu Örfü ve Destanları 2” *Anadolu Mecmuası*, 2, Mayıs: 1340b (1924), s. 59-63.

ÜLKEN Hilmi Ziya, 1340c (1924) “Türkler ve Moğollar” *Anadolu Mecmuası*, 5, Ağustos: 169-176.

ÜLKEN Hilmi Ziya, “Kırgız, Türkmen, Uygur” *Anadolu Mecmuası*, 9,10,11, Aralık, Ocak, Şubat: 1340-1341 (1924-1925), s.318-324.

ÜLKEN, Hilmi Ziya, *Millet ve Tarih Şuuru*, Pulhan Basımevi, İstanbul, 1976.

ÜLKEN, Hilmi Ziya, *Türkiye’de Çağdaş Düşünce Tarihi*, Ülken Yayınları, İstanbul, 1966 s.615-628.

ÜLKEN, Hilmi Ziya, ([http//tr. Wikipediç.org/ Hilmi Ziya](http://tr.Wikipediç.org/Hilmi_Ziya))

UZLUK, Feridun Nafiz, “Selçuklu Tabipleri” *Anadolu Mecmuası*, 2, Mayıs: 1340 (1924), s. 66-69.

UZLUK, Feridun Nafiz, “*Büyük Larousse, Sözlük ve Ansiklopedisi*”, Milliyet, 1976, c.23, s. 11820.

YAZIKSIZ, Necib Asım, “Harflerimiz” *Anadolu Mecmuası*, 2, Mayıs: 1340a (1924), s. 64-66.

YAZIKSIZ, Necib Asım, “Musul ve Havalisinde Türkler” *Anadolu Mecmuası*, 4, Temmuz: 1340b (1924), s. 134-139.

YAZIKSIZ, Necib Asım, “Millî Bayramımız” *Anadolu Mecmuası*, 5, Temmuz: 1340c (1924), s. 161-165.

YAZIKSIZ, Necib Asım, “Bilenler Bilmeyenlere Öğretsin” *Anadolu Mecmuası*, 9,10,11, Aralık, Ocak, Şubat: 1340-1341 (1924-1925), s. 317-318.

YEKTA, Mehmet Rauf, ([www.ata.boun.edu.tr/chronology/ kim_kimdir/](http://www.ata.boun.edu.tr/chronology/kim_kimdir/))

YEKTA, Mehmed Rauf , “(Ladik) li Mehmed Efendi” *Anadolu Mecmuası*, 1, Nisan: 1340 (1924), s. 9-14.

YINANÇ, Mükrimin Halil, “Millî Tarihimizin İsmi” *Anadolu Mecmuası*, 1, Nisan: 1340a (1924), s. 1-6.

YINANÇ, Mükrimin Halil, “Millî Tarihimizin Mevzuu 1” *Anadolu Mecmuası*, 2,

Mayıs: 1340b (1924), s. 53-59.

YINANÇ, Mükrimin Halil, “Millî Tarihimizin Mevzu’u 2” *Anadolu Mecmuası*, 3, Haziran: 1340c (1924), s. 85-92.

YINANÇ, Mükrimin Halil, “Anadolu’nun Fethi” *Anadolu Mecmuası*, 4, Temmuz: 1340d (1924), s. 144-150.

YINANÇ, Mükrimin Halil, “Anadolu’nun Fethi 2” *Anadolu Mecmuası*, 5, Ağustos: 1340fe (1924), s. 200-207.

YINANÇ, Mükrimin Halil, “Anadolu’nun Fethi 3” *Anadolu Mecmuası*, 6, Eylül: 1340f (1924), s. 212-215.

YINANÇ, Mükrimin Halil, “Anadolu’nun Fethi 4” *Anadolu Mecmuası*, 7, Ekim: 1340g (1924), s. 265-268.

YINANÇ, Mükrimin Halil, “Anadolu’nun Fethi 5” *Anadolu Mecmuası*, 8, Kasım: 1340h (1924), s. 300-303.

YINANÇ, Mükrimin Halil, “Türk Kavminin Muhtelif Milletlere Ayrılması ve Anadolu Vatan ve Milletinin Teşekkülü” *Anadolu Mecmuası*, 9,10,11, Aralık, Ocak, Şubat: 1340-1341 (1924-1925), s.328-337.

YINANÇ, Mükrimin Halil, “*Yeni Türk Ansiklopedisi*”, Ötüken, İstanbul, 1985, c. 12, s. 4778.

EK - 1

ANADOLU MECMUASI
(1 NİSAN 1340 (1924) / MART 1341 (1925))

ANADOLU MECMUASI
(1 NİSAN 1340 (1924) / MART 1341 (1925))

Yazının Adı	Türü	Yazarın Adı	Sayfa
Sayı: 1, 1 Nisan 1340 / 1 Nisan 1924			
Millî Tarihimizin İsmi	Musâhabe	Mükrimin Halil	1-6
İznik	Şiir	Hilmi Ziya	7-8
Anadolu Musikişinasları Hakkında Tarihi ve Tettebbu'lar:1 (Ladikli), Mehmet Efendi	Sanayi-İ Nefise	Rauf Yekta	9-14
Put	Şiir	Necmeddin Halil	13
Menazirü'l-Avalim	Tahlil ve Tenkid	Hamid Sa'di	15-20
Şiirlerine Nazaran Gevheri	Edebiyat Muhasebesi	Mehmed Halid	20-24
Saçların	Şiir	Necib Fazıl	25
Anadolu Örfü Ve Destanları	İçtimaiyat	Hilmi Ziya	25-32
“Diyarbakır”A	Şiir	İsmail Nâmi	33
Mehmed-i Rabi' zamanında Anadolu	Anadolu Tarihi	Ahmed Refik	33-37
Anadolu'da Merzagi Sahalar	Coğrafya	Mehmed Şeref	37-40
Sayı: 2, 1 Mayıs 1340 / 1924			
İmparatorluk Devrinde Anadolu Kalenderoğlu Al-i Osman	Musâhabe	Ahmed Refik	41-46
Hüdai 1	Edebiyat Tarihi	Mehmed Halid	46-50
Anadolu'da Maarif Nasıl Ta'ammüm Edebilir?	Fikir Hareketleri	Mehmed Emin	50-53
Millî Tarihimizin Mevzu'u 1	Anadolu Tarihi	Mükrimin Halil	53-59
Ayrılık Vakti	Şiir	Necip Fazıl	59
Altı Mısra	Şiir	Şeref Kazım	57
Anadolu Örfü Ve Destanları	İçtimaiyat	Hilmi Ziya	59-63
Harflerimiz	Lisaniyat	Necip Âsım	64-66
Türk Tababet Tarihi Selçuklu Tabipleri	Türk Tababet Tarihi	Feridun Nafiz	66-69
Konya'da Yeşil Kubbe 1, (Anadolu'da San'at İncileri)	Sanayi-İ Nefise	Şehabettin	69-72
Benden Bana Mektuplar	Mektup	Nazım Kemal	69-72

Anadolu'ya	Şiir	Es'ad Adil	72
Sonbahar	Şiir	Ahmed Hamdi	73
Geyve Civarında Yılında Heyelânı	Aydın İzleri	Mehmed Şeref	74-77
Bir Mektubun Düşündürdüğü	Aydın İzleri	Ziyaeddin Fahri	77-79
Kitaplar Arasında	Aydın İzleri	A.S	79-80
Doktor Rıza Nur Bey'in Sinop'a Hediye Ettiği Kütüphane	Aydın İzleri	İmzasız	80
SAYI: 3, 1 Haziran 1340 / 1 Haziran 1924			
Türk Şiirinin Şekli ve adları	Musâhabe	Dr. Rıza Nur	81-85
Millî Tarihimizin Mevzu'u 2	Anadolu Tarihi	Mükrimin Halil	85-92
Kaf Dağı	Şiir	Hilmi Ziya	93-95
Anadolu İklimi	Coğrafya	İbrahim Hakkı	96-103
Konya'da Yeşil Kubbe 2, (Anadolu Sanat İncileri)	Sanayi-i Nefise	Şehabeddin	104-109
Son Hey'et-i İlmiyye	Fikir Hareketleri	Mehmed Emin	110-113
Anadolu İnkılâbı	Aydın İzleri	Ziyaeddin Fahri	113-116
Dağlar ve Köroğlu	Şiir	Necip Fazıl	116
Genç Kız	Şiir	İsmail Nâmi	117
Anadolu Kadını		Haydar Necib	117-119
Musul		İmzasız	119
Bir Vazifenin İhtarı		Mehmed Halid	120
Bir Hikâye	Şiir	Necip Fazıl	112
SAYI: 4, 1 Temmuz 1340 / 1 Temmuz 1924			
Karabıyıkoglu, Nur Ali, Celali, (Anadolu'da Dini Kıyamlar)	Musâhabe	Ahmet Refik	121-124
Hüdâî 2-3	Edebiyat Tarihi	Mehmed Halid	125-134
Musul ve Havalisinde Türkler		Necip Âsım	134-139
Taşan Menba	Şiir	İsmail Nâmi	136
Gurbet	Şiir	Necip Fazıl	137
Anadolu İklimi (Mâ-ba'd)	Coğrafya	İbrahim Hakkı	140-144
Anadolu'nun Fethi	Anadolu Tarihi	Mükrimin Halil	144-150
İlk Menba	Tahlil ve Tenkid	Haydar Necib	151-153

Tasavvufi Halk Edebiyatımıza Dair Notlar (Mukaddime)	Anadolu Edebiyatı	Mehmed Halid	153-159
Hicret	Şiir	Ziyaeddin Fahri	156
Gece yarısı	Şiir	Necip Fazıl	157
Kızlarağası	Aydın İzleri	Şemseddin Kemal	159-160
SAYI: 5, Ağustos 1340 / Ağustos 1924			
Millî Bayramımız	Musâhabe	Necib Âsım	161-164
Fichte ve Mücadeleleri 1	Fikir Hareketleri	Mehmed Emin	164-168
Türkler ve Moğollar		Hilmi Ziya	169-176
Allah	Şiir	Necip Fazıl	177
Rûzgâr	Şiir	Necip Fazıl	177
Ben	Şiir	Necip Fazıl	177
Aydınlık	Şiir	Necip Fazıl	177
Milliyet Mes'elesi		Ziyaeddin Fahri	178-188
Anadolu İklimi (Mâ-ba'd)	Coğrafya	İbrahim Hakkı	188-191
Tasavvufi Halk Edebiyatımıza Dâir Notlar (Mâba'd)	Anadolu Edebiyatı	Mehmed Halid	191-196
Anadolu Çocuklarına	Şiir	İsmail Nâmi	194-195
“Faust” Medeniyetinin Gurubu		Reşat Şemseddin	196-200
Anadolu'nun Fethi 2	Anadolu Tarihi	Mükrimin Halil	200-207
Bir Musâhabe Münasebetiyle		S.F	208
SAYI: 6, Eylül 1340 / Eylül 1924			
Sânihât-ı Seyrânî	Musâhabe	Mehmed Halid	209-212
Anadolu'nun Fethi 3	Anadolu Tarihi	Mükrimin Halil	212-215
Devlet ve Merkezi		Mehmed Şeref	215-220
Sun'î Tekâsûf Noktaları	İçtimaiyat	Sadri Ethem	221-223
Anadolu Madenleri		Hâmid Sa'di	223-228
Ölünün Odasında	Şiir	Necip Fazıl	225
Anadolu Cumhuriyeti'nin Maarif Mefkûresi		İrfan Nâbi	228-230
John Dewey	Felsefe	Ziyaeddin Fahri	230-237
Sevilmeden	Şiir	Şeref Kâzım	232

Kardeş	Şiir	Necip Fazıl	233
Rabind Ranat Tagore	Edebiyat Muhasebesi	Hasan Cemil	238-246
Maniler	Şiir	İsmail Nâmi	241
Karanlıklar İçinde	Şiir	Fahreddin Hamdi	244
Dumlupınar Merasimi	Aydın İzleri	İmzasız	246-247
Fikret'in Ölümü	Aydın İzleri	Haydar Necib	247-248
SAYI: 7, Teşrin-i evvel 1340 / Ekim 1924			
Maraş Tarihi, (Muharriri: Besin Atalay Bey)	Musâhabe	Mehmed Halid	249-252
John Dewey, Felsefe ve Terbiyesi	Felsefe	Ziyaeddin Fahri	252-257
Anadolu İklimi (Mâ-ba'd)	Coğrafya	İbrahim Hakkı	257-261
Türk Ocağı	Fikir Hareketleri	Haydar Necib	261-263
Canavar	Şiir	Faruk Nâfiz	264
Dağ Başında Bir Gece	Şiir	İsmail Nâmi	264
Anadolu'nun Fethi 4	Anadolu Tarihi	Mükrimin Halil	265-268
Rabind Ranat Tagore, (Geçen nüshadan Mâ-ba'd)	Edebiyat Muhasebesi	Hasan Cemil	269-272
Kırpıntı (Muharriri: Fazıl Ahmet Bey)	Tahlil ve Tenkid	Mehmed Halid	272-275
Necati'nin Şiiri 1	Edebiyat Tarihi	Mehmed Halid	275-278
Erzurum Felaketi	Aydın İzleri	Haydar Necib	278-279
Yeni Kafkasya'yı Tebrik	Aydın İzleri	A.M	279-280
Şarki Anadolu Mektupları	Aydın İzleri	İsmail Nâmi	280
SAYI: 8, Teşrin-i sâni 1340 / Kasım 1924			
Asıl Hakikat	Musâhabe	Mehmed Halid	281-284
John Dewey, Felsefe ve Terbiyesi 3	Felsefe	Ziyaeddin Fahri	284-286
Anadolu İklimi (Mâ-ba'd)	Coğrafya	İbrahim Hakkı	287-292
Ziya Gökalp	Fikir Hareketleri	Ahmed Halil	292-295
Anneme	Şiir	İsmail Nâmi	296
Strindberg	Edebiyat Muhasebesi	Hasan Cemil	296-300
Yadın	Şiir	Şeref	297

Anadolu'nun Fethi 5	Anadolu Tarihi	Mükrimin Halil	300-303
Peşte Turan Cem'iyeti	Ayın İzleri	Ziyaeddin Fahri	303-309
Dam Loğlayan Gelin	Şiir	Mahmut Muzaffer	304
Kim İçin, Ne İçin?		Celâleddin Kemal	309-310
"Aydınlık"ta Bir Zulmet		A.M	310-312
SAYI: 9-10-11 Kânûn-ı evvel, Kânun-ı sâni. Şubat / Aralık 1924, Ocak, Şubat 1925			
Milliyetperverliğin Manası	Musâhabe	Mehmed Halid	313-316
Bilenler Bilmeyenlere Öğretsın		Necib Âsım	317-318
Türk Kavimleri Kırgız, Türkmen ve Uygur	Türk Kavimleri	Hilmi Ziya	318-324
Palandöken Dağları	Şiir	Necip Fazıl	320
Gurbet Akşamında	Şiir	Mahmud Muzaffer	321
Bir Tenkid Tecrübesi	Edebiyat Muhasebesi	Yahya Kemal	325-327
Dağlara	Şiir	İsmail Nâmi	328
Gönül	Şiir	Ömer Bedreddin	329
Türk Kavminin Muhtelif Milletlere Ayrılması ve Anadolu Vatan ve Milletinin Teşekkülü	Anadolu Tarihi	Mükrimin Halil	328-337
O semavi Güzel İçin	Şiir	Hüseyin Kemal	336
Çeşme, (Köy İlhamları:)	Şiir	Mehmed Faruk	337
Tarihçe-i Erzurum, (Muharriri: Mehmed Nusret)	Tahlil ve Tenkid	Ziyaeddin Fahri	337-341
Usulsüz Çalışmanın Neticeleri		Selâhaddin Kadri	341-346
Ayşe Türküsü	Şiir	Kemal Ahmed	344
Allah'a	Şiir	Fahreddin Hamdi	345
Kant Felsefesi	Felsefe	Reşad Şemseddin	346-351
Ankara	Coğrafya	Mehmed Şeref	351-356
İrtica Karşısında Gençlik	Hadiseler Önünde Tefekkür	Mehmed Emin	356-358
Urfa Şairleri	Anadolu	Urfalı Mehmed	358-364

	Edebiyatı	Fazıl	
Necati'nin Şiiri 2	Edebiyat Tarihi	Mehmed Halid	364-367
Anadolu Kadınlığı 1-2-3-4	İçtimaiyat	Ziyaeddin Fahri	368-373
Ömer Seyfeddin'e Dair	Sanat Manzaraları	Mehmed Halid	373-376
Cenaze Nöbeti (Muharriri: Strindberg)	Hikâye	Mütercimi: Hasan Cemil	376-386
Derûni Sesler	Şiir	Orhan Rıza	387
Muş Ovasında	Anadolu Manzaraları	Absurrahim Şerif	387-389
Kürdistan Yoktur	Aydın İzleri	İmzasız	390-391
İlmi Keşifler	Aydın İzleri	İmzasız	391
Aşkale Mektubu	Aydın İzleri	İmzasız	391
Millî Rakslarımız		A.M	391-392
SAYI: 12, Mart 1341 / Mart 1925			
Hasbihal	Musâhabe	Mehmed Halid	393-395
Anadolu Kadınlığı 5-6 (Mâ-ba'd)		Ziyaeddin Fahri	395-399
Tarihte Gümüşhane Madenleri		Abdurrahim Şerif	39-403
Yanardağ	Şiir	Ali Hikmet	400
Bir Kavala Mısra'lar	Şiir	Kemal Ahmed	401
Erzurum'da Bedi'i Eserler		Ahmed Halil	403-405
Muhiti		Mehmed Halid	405-409
Sularla Gönlüm (Mehtablar:)	Şiir	Ali Mümtaz	408
Derviş	Şiir	Necip Fazıl	409
İhkak-ı Hak		Haydar Necib	409-410
Meslek	Aydın İzleri	İsmail Nâmi	411-412
Büyük Gün	Aydın İzleri	A.M	412-414
Ölen Sanat, Öldüren Sanatkâr	Aydın İzleri	Şeref Kâzım	414-416
Bayburt Mektubu	Aydın İzleri	İmzasız	416

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Adı Soyadı : Fatih Aslan,
Doğum Yeri ve Tarihi : Ankara, 15.04.1980,

Eğitim Durumu

Lisans Öğrenimi : Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih Coğrafya
Fakültesi, Tarih Bölümü,
Yüksek Lisans Öğrenimi : Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler
Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı,
Bildiği Yabancı Diller : İngilizce,
Bilimsel Faaliyetleri :

İş Deneyimi

Stajlar :
Projeler :
Çalıştığı Kurumlar :

İletişim

E-Posta Adresi : www.fatihhaslanbjk@hotmail.com.tr

Tarih :17.04.2008

